

John Banville: A dolgok természetéről (próza) 3
Derek Walcott versei 9
Angelo Cavaliere: Az én koromban (próza) 11

Kalász Márton verse 17
Kollár-Klemencz László: Fenyőágak felett kergetik a szelet (próza) 18
Györe Balázs versei 30
Nagy Kriszta Léna: Ötvenkilenc lépés (próza) 32
Oláh András versei 37
Keömley-Horváth Boglárka: Mosom kezeimet (próza) 40
Filotás Karina versei 43

Jász Attila-Csendes Toll: Radafuk hal(l)hatatlan nevetése
(Humor és derű kapcsolata Hamvas Béla műveiben) 45
Gődény Jonatán: Akinek nincs humora, az nevetséges
(Egótlanító hahotaművészet a *Karneválban*) 57

Szegedi-Szabó Béla versei 68
Süli István: Jan Vermeer van Delft (próza) 71
Uri Asaf: Színekre vágyom (prózaversek) 79
Kicsák Lóránt: Kontor Enikő és Nádor Tibor *Inter* című kiállítása elé
(megnyitó) 81
Pörcki Zsuzsa: Átterjeszkedés (Nádor Tibor kiállításáról) 85

Dukay Barnabás versei 91

A borítón Nádor Tibor festménye, a lapzárókon Kontor Enikő és Nádor Tibor munkái

E számunk szerzői:

Asaf, Uri költő, író, képzőművész, fordító (Bp.), Banville, John ír regényíró (Dublin), Cavaliere, Angelo író (Puglia), Filotás Karina költő (Bp.), Dukay Barnabás zeneszerző, költő (Bp.), Gődény Jonathán esszéíró (Bp.), Györe Balázs költő, író (Bp.), Jász Attila-Csendes Toll esszéíró (Csömör), Kalász Márton költő (1934–2021), Keömley-Horváth Boglárka író (Bp.), Kicsák Lóránt filozófus (Bp.), Kollár-Klemencz László zenész, író (Szentendre), Nagy Kriszta Léna író (Bp.), Oláh András költő (Mátészalka), Pörcki Zsuzsa filozófus (Bp.), Sokcsevits Judit Ráhel fordító (Balassagyarmat), Süli István költő, író (Törökbálint), Szegedi-Szabó Béla költő, író (Bp.), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Walcott, Derek (1930–2017) Saint Lucia-i költő, drámaíró

Az öreg a kertet locsolta, mikor megjelentek a légtornászok. A legkevesebb, ami elmondható, hogy váratlanul. Ha törpék lettek volna vagy egy csapat manó, meglepődik. De hogy légtornászok! Mégis megszokta, s az utóbbi hetekben kezdte mindennél

többre értékelni őket.

Csodás hetek voltak, az év legszebbjei: verőfényes, pacsirtadalos kánikula. A kertben töltötte a derékig érő fűben gázolva, mámo-

rosan a hőségőtől és a körötte lüktető számtalan élettől. Nyüzsgő hangyák, a fák madarai, kéken csillogó legyek, gyíkok és pókok, a szeretett méhecskéi, a mozdulatlan dolgokról, magáról a földről nem is szólva; szaporaság, mohóság, pusztulás, és mindez együttvéve. Néha elege lett belőle. Akkor elővette a csövet, elárasztotta a kertet, és őrülden hahotázott undorral vegyes örömében. Egyik ilyen tobzódása végén látta meg először a légtornászokat.

George és Lucy alig ismerték meg. Ha a kertben találkoznak vele, fának is nézhették volna kérges, vörösesbarna bőre és repkényszerű ősz szakállá miatt. Használaton kívül helyezte a borotvakését, mert nem akarta elvágni a torkát, és hogy az ügyetlensége miatt gyászolják. Időközben rájött, hogy a kert gazdag zöldségben és gyümölcsben: káposzta, rebarbara, krumpli, málna, mindenféle dolog terem az elvadult növényzet alatt. Még rózsák is voltak, nyugtalanítóan vérvörös virágot nyitottak. Öntözési rohamai jót tettek a növényzet fejlődésének. Micsoda csend lett egy-egy locsolás után! Némán csurgott a víz levről ágra, töre, a szikkadt talajba.

A légtornászok csillogó fényfátyol mögül léptek elő; egy csoport zömök fickó fekete csíkos dresszben, a karján pántlikával, és szőrös ó-lábához nem illő fekete topánban. Látomás, mondta, még egy pillanat és eltűnnek, csak egy alig visszhangzó pendülés marad utánuk. De tévedett. A gyümölcsfák mögötti tisztáson felállították a gumiasztalt és a korlátot, majd tapssal, kurjantásokkal és vezényszókkal biztatva egymást, ugrani és szökellni kezdtek. Hopp, föl! Egy nő is volt közöttük, kövér, a szeme égőfekete, aki kétségkívül a mutatvány középpontja lett, pedig csak pózolt, a haját dobálta, és a szemét meresztgette. Az első előadás rövid volt, és lihegve, izzadtan elvultak.

Másnap visszajöttek. A kaptárokkal foglalkozott, amikor a fák között meglátta a hanyag eleganciával röpködő alakokat a gumiasztal fölött. Kidolgozottabbnak találta produkciójukat. Azzal zárták, hogy felállítottak egy ingatag építményt; viszonzatlan lelkesedéssel gúlát raktak magukból. Az almafa árnyékában ült, onnan nézte, hogyan ugrálnak, bukfenceznek, és azon töprengett, vajon elvárják-e tőle, hogy tapsoljon. A harmadik előadásra kivitt

John Banville 3

A DOLGOK

TERMÉSZETÉRŐL¹

egy edényt és két villát, és a mutatványok utolsó kunsztja előtti feszült nyug-ság pillanataiban dobpergést utánzott. A végén a nő előretípett, és önelé-gült mosollyal mélyen meghajolt. Ő csodalátó messiásként áradozott
4 bravúrjaikról leveleiben, melyeket bélyeg nélkül tuszkolt a postalá-dába az éjszaka közepén, és a sötétben azon nevetett, mekkora vihart és riadalmat okoznak majd a családjának és barátainak az étkezőasz-talnál. Választ nem kapott, ami meglepte és bosszantotta, de aztán rájött, hogy akiknek írt, halottak – kivéve a fiát és a menyét, akik egy forró napon, délben érkeztek, és ostrom alá vették félreeső vidéki búvóhelyét.

– Most komoly lehet a baj – mondta George.

– Bélyeg nélkül adta föl – mondta Lucy. – Jellemző.

A ház csendes volt, az ablakok elsötétítve, az ajtó belülről eltorla-szolva. Dörömbölésükre fojtott nevetést hallottak bentről. Szólongatták, kér-lették, és már épp elfordultak, amikor hirtelen fülsértő billentyűpüfölés, majd görgöcsikorgás hallatszott. Az ajtó lassan bedőlt, és az öreg a zongora mellől vigyorgott rájuk, apró kék szeme megcsillant a félhomályban. A ruhája ron-gyos volt, mezítelen lába retkes. Leginkább csecsemőre hasonlított. A kopasz feje, a görbe lába, a szeme, az ínye: egy huncut, elaggott csecsemő.

– Atyaisten! – sóhajtotta Lucy elborzadva.

– Úgy van, én vagyok az! – harsogta az öreg, és illegve, mutogatva rövid táncot lejtett a kőpadlón, aztán megállt, és rájuk meredt.

– Mit akartok?

George előrébb lépett, megbotlott a bedöntött ajtóban, és elpirult.

– Hát mi újság? – kiáltotta. – Hogy vagy?

A lelkesedése olyan hamisan csengett, hogy belesápadt. Noha jócskán középkorú volt, George esetlen, nagyra nőtt iskolásfiúnak látszott. Nyurga, vékony teste mindenekelőtt sápadt benyomást keltett; világosszürke szem és haj, világos bőr. Amikor mosolygott, meglepően piros nyelv villant elő a fogai közül. Nyakkendőjén sárga tojásfolt aszalódott. Az öreg egykedvűen szemügyre vette őt, majd maró gúnnyal így szólt:

– Még mindig csetlünk-botlunk, Georgie? No mindegy. Gyere, kerülj beljebb!

Lucy nem moccant, dühében földbe gyökerezett a lába. Hogy meri le-szólni az ő férjét ez a hibbant vénember! A felháborodástól vörös lett az arca. Az öreg gúnyosan rámosolygott, és beljebb tessékelte a fiát.

Úgy vezette őket körbe a birodalmán, mintha idegenek volnának. A házban teljes volt az összevisszaság. Galambok tanyáztak a hálószobákban, patkányok a konyhában. Őt nem zavarják, mondta. Élet körös-körül. El-mondta, hogy a múltkor kizárta magát, és hogy visszajusson, beszakította az ajtót. Azóta kell a zongorával kitámasztania. Az eset után elmenekült

a néni, aki a dombháti majorságból járt be a gondját viselni. Az öreg a szalonban aludt régi pokrócokból, újságpapírokból és pókhálókból álló vackán, de a jelenléte olyan átható volt, hogy ház minden zegzugába behatolt, akár egy hosszan kitarzott zenei hang. Tudta, hogy még a padlás egerei is érzik.

5

Az egyik emeleti folyosón Lucy megragadta a férje karját, és odasziszegte neki:

– Meddig idétlenkedünk még itt?

George, mint egy ütés elől, lehajtotta a fejét. Idegesen az előttük lépdelő öreg felé pillantott, és ezt motyogta:

– Nyugi, semmi gond. Rengeteg időnk van.

Lucy fáradtan felsóhajtott, és becsukta szemét. Molett volt, még csinos, dús keblekkel, melyek hullámoztak, ha dühbe jött. Az orrán veríték fénylett, testéből enyhe izzadságszag párolgott. A nyár nem tett jót neki.

– Mondd meg neki, hogy elvisszük – mondta. – Mondd meg az otthont.

– Lucy, ő az *apám*.

George szándékosan elfordította a fejét, és felgyorsította lépteit. Ismét elcsodálkozott, hogy milyen fura ez a ház a kis tornyaival és bástyáival, a rózsaszín és fehér faborításával. Mint egy hatalmas születésnap a torta, melyet a mező közepére tettek. Egyedül az apja érezte otthon magát benne, a család többi része régen te lidérces álmaiban próbált menekülni a hamis pompa e világából. George-nak felrémlt a gyerekkora, a cifra nyomorúság, a falubéliek gúnyolódása, a barátai, akiknél hegyes térde közé szorított kézzel ült, és befelé sírt, irigyelve az ő egyszerű, unalmas szokványéletüket, melyben az öltönyös-nyakendős apák esténként elcsigázottan térnek haza újságjukhoz, papucsukhoz és nagy, behűtött teájukhoz. Egy folyosóvégi ajtó az egyik tornyocskába nyílt, egy üvegből és fehér fából épült kilátószobába, melyet meglepően kecses csúcs koronázott. Ide, ebbe a csupa fény fellegvárba vonult vissza az öreg, hogy lassúdan haldokló feleségét és aggódó gyermekeit feledve, részletesen kidolgozza eszelős terveit. George érezte, kezd felküzni benne a méreg, és kihátrált a folyosóra. Az apja utána sietett a szobából.

– Várj, megmutatom, hol tartok a szeszfőzde tervével.

George megállt.

– Szeszfőzde?!

– Az. A kert tele van krumplival. Amiatt.

Lucy hangos kacajra fakadt mögöttük.

Az ebédet – nyers répa, zöldborsó és málna kupacokban – a levitézlett ebédlőben fogyasztották el. Lucy talált késeket, villákat és három csorba tányért, de az öreg azt mondta, nem foglalkozik ilyen fölösleges hívságokkal.

6 – Miért, az állatok használnak villát? – szegezte nekik a kérdést az asztal fölé hajolva. A betett műfogsortól furcsa lett az arca. Egyszerre mulatságos és félelmetes.

– Használnak vagy nem?

– Nem vagyunk állatok – mondta Lucy sértődötten.

Az öreg elvigyorodott. Pontosan ezt a választ várta.

– De bizony azok vagyunk, kislányom. Körítés nélkül csak szegény, pőre, kétlábú állatok.²

Lucy homloka elsötétült, a mellei hullámozni kezdtek, George pedig – egymáshoz feszítve lábait az asztal alatt – kétségbeesetten kereste, mivel vehetné elejét a mindjárt elhangzó nyilvánvaló ellenérvnek.

– Figyelj csak, miért nem mesélsz nekünk azokról a fickókról, akiket a kertben láttál? A légtornászokról.

Az öreg tekintete ravaszkas lett, és miközben egy répát rágcsált, magában motyogott. Aztán hirtelen kihúzta magát ültében.

– Tudjátok, táncolnak. Amikor iderepülnek, van egy táncikájuk, amely megmutatja a kijövőknek, hol a lelőhely, milyen messze, melyik irányban. Pontosan. Nem hisztek nekem? Megmutatom. Tényleg nagyon ügyesen táncolnak.

Lucy értetlenül az öregről George-ra, majd megint az öregre nézett, és zavarában bekapott egy marék borsót az asztallapról.

– Kik? – szólalt meg végül.

Az öreg felderült.

– Miféle kik? Hát a méhek! Nem erről beszéltem az előbb is? A csigák úgyszintén.

– A csigák?! – kiáltott fel George egyszerre igyekezve döbbentnek és kíváncsinak mutatkozni, majd idegesen felnevetett. Ami úgy hangzott, mint egy csuklásroham.

– Pfuj – nyögte Lucy.

Az öreg megsértődött.

– Mi van? Mi baj a csigákkal? Táncolnak. Minden táncol.

Kivette a mézből a lépet. A sűrű aranyszirup észrevétlenül csöpögött az ölébe. Ajka egy ideig némán mozgott, kínlódva kereste a szavakat. Hab jelent meg a szája sarkában.

– Hétszáz méh kell fél kiló méz összegyűjtéséhez. Hétszáz nem is olyan sok, mondhatnátok. De tudjátok, mennyit kell ehhez repülni? Ötvenezer kilométert. Tudtátok ezt?

Szótlanul, tátott szájjal nézték. Az öreg megrázkódott, és hirtelen könnyekre fakadt.

– Gondoljatok bele, mennyi fáradság: hány kilométer, a sok munka a virágokon, a királynő felhizlalása, a peték kikeltése, aztán a fagyok, a pusztulás ezerszám, egy új világ. Ha azt mondjátok, csak egy oktalan rovar, érzéketlen, gépies, a természet rabszolgája, igazatok van. De elárulom nektek, mi a létük középpontja, mi tartja őket működésben. *A tánc.* 7

Hirtelen felugrott székéről, és zümmögni, hajladozni és körözni kezdett az ebédlőben, sírt és nevetett egyszerre, a lépet lengetve mézzel pettyezte az asztalt és a székeket, végül megbotlott a szikrafogóban, és hamu-, korom-, meg pókhálóvihart kavarva beleesett a kandallóba. Majd öblösen, akár egy félrevert harang, kiszólt onnan:

– Szegény, csupasz, villátlan állatok. De táncolnak!

Teltek-múltak a napok. Lucy és George megtisztították a pókoktól és az egéripiszoktól az elülső, nagy hálószobát, és ott sűrűn felébredve, meddő vitákkal töltötték a forró éjszakákat.

George zavart lett, tudata beszűkült, mereven vigyorgott, ok nélkül kuncogott. Egyszer, Lucy szavába vágva, ábrándosan kijelentette:

– Tudtad, hogy a bálnák énekelnek? Igen, ének szól az óceán mélyén. Tőle tudom.

– George, szedd már össze magad!

– Igen, persze. De...

Az öreg a második naptól kezdve nem foglalkozott a jelenlétükkel, visszatért a maga kertbéli életéhez. Gyakran találták csuromvizesen a talajt, és hallották őt hahotázni. Amikor a házban összetalálkoztak, lopva rájuk pillantott, és halványan elmosolyodott, mint aki ismerős, ártalmatlan kísérteteket lát. Lucy dühe kétségbeeséssé változott. Folyton elkerülhetetlen végső döntések elé állította a férjét, aki ezeket mégis elkerülte valahogy. Maradt a kánikula: nap-hosszat verőfény, fullasztó éjszakák. Megőrijtette az izzadása, a tapadós haja, a lepirult bőre. A fürdőszobában nem működtek a csapok. Biztos volt benne, hogy már szaga van. Ez így nem mehet tovább.

– George, komolyan beszélek. Döntsd el: vagy én, vagy ő.

A férje behúzta a nyakát, és megropogtatta az ujjperceit. Ez utóbbitól Lucynek síkíthatnékja támadt. Ezt a választ kapta:

– Mi az, hogy te vagy ő? Nem értem.

– Dehogynem, érted te.

– Valóban? Akkor nem tudok róla.

Lucy jobban szemügyre vette. Most ugratja? Világosszürke szeme nem állta a tekintetét. Harcmódort váltott.

– Kérlek, George. Hát nem látod, hogy nem bírom itt. Megőrülök. Olyan leszek, mint ő. Rosszabb.

Ekkor, először mióta megérkeztek, George a szemébe nézett, és látott az arcán, kezdi felfogni, hogy a neje valóban szenved. Lucy elmosolyodott, és megérintette a férje kezét. Ebben a pillanatban kivágódott az ajtó, berobbant az öreg, és odaintett nekik.

8 – Nyüzsögnek! Nyüzsögnek! Gyertek!

Lucy karon fogta George-ot. Az rosszul színlelt sajnálkozással rámosolygott, és kibújít a fogásából. Az öreg eltűnt az ajtóból, és George utána iramodott. Mikor kiért a kertbe, nem látta sehol. A levegőben mély, ellenséges zúgás lüktetett. Átbukdácsolt a vadrózsákon, a kusza fűvön, és átbújt az ágak alatt. Az öreg tágra nyílt szemmel a kaptárok között feküdt, felfelé tartott tömlővel a kezében, a visszahulló víz az arcát csapkodta. George mellé térdelt, a sugár alá. A kert vibrált körülötte. A nap alatt nyomasztó hévvel munkált a természet: burjánzás, zöldellés, száraz, zuzmók, rothadás, hulladék. Borzongott tőle. És akkor meglátta a csigákat. A nedvességtől mintegy önkívületben előbújtak házukból, és a leveleken, a fákon, a vékony fűszálakra tapadva mindenütt ott voltak az ezüstösen és feketén fénylő, nyirkos testű, kunkori szarvú puhatestűek. És folyt a tánc. Táncoltak a csigák. Méhek fekete felhője szállt fel a kaptárokból, és húzott el zümmögve az égbe. Az öreg halott volt.

George a hálószobában állt.

– Jobb, ha itt maradok egy-két napig. Tudod, elrendezni a dolgokat.

Lucy szórakozottan bólintott, miközben összeszedte a holmiját; egy újságot, ruhákat, egy tubus rúzszt. Úgy látszott, alig figyel a férjére, és kerülte a pillantását. George a szalonban állt, onnan nézte, hogyan tipeg-kopog túsarkújában végig a kocsibejárón, aztán odament az ajtóhoz, és elé tolt a zongorát.

Csodás idő, verőfényes, pacsirtadalos napok, levendulától tarkálló tikkadtt mezők, reszkető csend az esti lég magasában, aztán az éjszakák csillámos, fekete bársonyragyogása, a Szíriusz emelkedőben, a hajnal füstfehér szellője. A kertben töltötte az időt, a rózsákat, a zöldségeket, a kaptárokat gondozva. Néha fogta a tömlőt, és meglocsolta a fonnyadó növényeket, a fákat és a földet, aztán óráig üldögélt; a körülötte lüktető életet, a pókokat, a madarakat, a legyeket, meg az öreg szeretett méhecskéit tanulmányozta. Egy méhraj beköltözött a szalon egyik sarkába a mennyezet alá. Nem zavarta. Élet körös-körül.

Szilágyi Mihály fordítása

John Banville (sz. Wexford, 1945) ír regény- és forgatókönyvíró. Booker-, PEN- és Kafka-díjas. Magyar fordításban megjelent regényei: *A tenger*, *Végtelenek*, *Kepler*. Benjamin Black néven krimik szerzője: *Hó*, *A fekete szemű szőke*.

¹ Titus Lucretius Carus (i.e. 99–55) római költő és filozófus *De rerum natura* című tankölteményére utal, mely az emberi lélek, a természet, a világ működéséről szól. LUCRETIUS: *A dolgok természetéről*, ford. KISS Géza, Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1957; LUCRETIUS: *A természetről*, ford. TÓTH Béla, Kossuth Kiadó, Bp., 1997.

² William SHAKESPEARE: *Lear király*, III. felv. 4. sz., ford. NÁDASDY Ádám, Magvető, Bp., 2017.

Egy kicsit enged
a marok szorítása szívemen.
Most tisztán látok, de újra szorít.
Mikor nem szerettem én
a szerelem fájdalmát?! De ez már

több szeretetnél: megszállottság.
Őrült kapaszkodás, mielőtt
a téboly pereméről
üvöltve mélybe zuhan az ész.

Tarts ki, szív. Így legalább élsz.

NYÁR DEREKA, TOBAGO

Napszíttá széles partok.

Fehérizzás.
Egy zöld folyó.

Egy híd.
Sárgára tikkadt pálmák
az augusztus végéig
nyári álmát alvó házból.

Megélt napok.
Elfecsérelt napok.

És napok, mik fruskamód
kinövik ölelésemet.

A ZENÉS NEGYED NYÁRON

- 10 A nyár a prózáé, a citromé és a meztelenségé,
a sóvárgásé, a képzelt megtérés örök üresjáratáé,
a ritka fuvoláké, a csupasz lábaké, a Szent Iván-éji
tűzugrásé, a szétgyúrt augusztusi lepedőké, ó hegedű!

Mindent összevetve nekem a nyári alkonyok
utcai harmonikások, locsolófejek portalanító
pöcögése, tőlem elfutó kis árnyak hónapokon át.

Napkezdő és -záró érzetek a negyedben:
Italia mia, meg *ciao*, Antonio, a pancsoló
gyerekek sivításától papírcsíkokra hasadó
rózsaszín ég, orromba kúszó alkonyillat,
nem vízhez vezető szemetes utcák vízszaga,
szigetek és citromlelőhelyek észben tartása.

És lángra gyúlt tengerként ott a folyó.
Meg hogy levetkőztetnélek a nyári hőségben,
és nevetve szárítanám meg párálló tested, ha eljöttél.

Szilágyi Mihály fordításai

Derek Walcott (1930–2017) a karibi térség egyik szigetországa, Saint Lucia nemzeti költője. Festőként indult, de korán a költészet felé fordult. 1952-ben került be az irodalmi köztudatba. Attól kezdve Boston, New York és Saint Lucia között osztotta meg idejét. 1971-ben Obie-díjat nyert egy verses drámájával. 2008-ban Seamus Heaney-vel közös operabemutatója volt a Globe Színházban. 1992-ben elnyerte az irodalmi Nobel-díjat. 2010-ben T. S. Eliot-díjjal ismerték el.

AZ ÉN KOROMBAN

A nagymama már három éve nem kel fel.

A paplan alatt egyre rövidebbnek tűnik a teste, mint az újszülötteké, akik nem magasak vagy alacsonyak, hanem hosszúak vagy rövidék.

A napjait – így fogalmazott a szótár – megszbaják a mozdulatok, melyekre már nem képes, de melyekre még szüksége lenne. Fel kell őt ébreszteni, átöltöztetni, megmosdatni, megfésülni, megetetni, el kell terelni a figyelmét.

Az anyámra marad ezeknek a mozdulatoknak a végrehajtása. Olykor, amikor már túl fáradt, túl szomorú vagy túl mérges, át akarom venni a szerepét, de a nagymama senki mást nem fogad el rajta kívül.

Gyakran szólítja anyukának. Akkor, amikor hirtelen felriad, és megrémül, általában délután, meg amikor fáj a hasa, és arra vágyik, hogy anyuka az én anyám, az ő lánya segítsen rajta.

Éjjelenként is anyukának szólítja, amikor fél, és többé nem akarja, hogy segítsen rajta, csak azt, hogy megvédje, ilyenkor éles kiáltásai emlékeztetik anyámat, hogy innen már nincs visszaút.

Minden reggel, miután anyám felébreszti, hogy ne aludjon túl sokáig, a nagymama kinyitja a szemét, és elfelejti az előző éjjel történeteket. Hogy szorította a lánya kezét, akit anyjának szólított, hogy kiáltozott segítségért, hogy könyörgött a halálért: minderre nem emlékszik.

Nézi az anyámat, és őt okolja, ráterhel minden súlyt, ami a helyzetéből adódik, mintha tőle függene minden fájdalom.

Testének minden porcikájával ránehezedik, el se bírom képzelni, hol rejtőzik benne ennyi erő.

Először is a szemével. Mihelyst összetalálkozik tekintete a lányáéval, szigorú, kérlelhetetlen lesz, sarka megtelik könnyel, és kivörösödik. Elég, ha az anyám túlságosan felhúzza a redőnyt, már kitágulnak a szemei: lesik minden lépését, elítélik minden lankadásért, és büntetik minden arcándulásért, ami fáradságra vagy idegességre utal.

Aztán a kezeivel. Elutasítják a simogatást, megkarmolják a nővér csuklóját, elszakítják a zsebkendőt, amivel a száját törlik. Hadonásznak, anélkül,

hogy ő maga tudná, mit keres velük, hogy aztán kimerülten hulljanak az ölébe.

Aztán a hajával, amit anyám úgy fésül nap nap után, hogy a nagymama olyannak érezze magát, mint régen. De mihelyst kap egy tükröt, össze-

12 túrja, szétzilálja, tönkreteszi.

Csak akkor jár a szája, amikor anyám már túl fáradt hozzá, hogy minden szónak súlyt tulajdonítson.

Az ebédfőzés lett anyám pihenője. Az elkészítés sokáig tart, mert először meg kell főzni mindent, aztán meg összeturmixolni. Az anyám fogja a leghosszabb kést, és kifilézi a csirkemellet, feldarabolja, a lábásba dobja. Vesz egy krumplit, egy répát és egy cukkinit, kockákra vágja, és beledobja egy másik lábásba. Sistereg az olaj, a konyha levegője vibrál és pattog. Átönti a húst és a zöldséget egy üvegtálba, amit korábban a salátákhoz használtunk, újabban pedig a turmixgép tartályaként szolgál. Feltűri a ruhaujját, vállával előredől, és, legalábbis nekem úgy tűnik, de talán nincs igazam, teljes erejével nekiveselkedik.

Én ez idő alatt az íróasztalomnál ülök, és a leckét írom, várva, hogy a nagymama ebédje után a miénk is elkészüljön.

Az anyám közelebb jön, és megsimogatja a fejem és a vállamra omló hajam, mert tudja, hogy jólesik. Megkérdezi, hogy vagyok, mire azt felelem, hogy jól, mire ő, hogy ügyes vagyok, és hogy ahhoz, hogy jól érezzem magam, mindig kell valami elfoglaltságot találnom. Rám mosolyog, de látom, hogy minden erejét össze kell hozzá szednie. Szeretnék segíteni neki a nagymamának való segítségben, de ő mindig azt mondja, nem kell, ez nem az én feladatam, az én koromban mással kell tölteni az időt. Mivel kell tölteni az én koromban az időt? Egy nap majd megkérdezem, de talán addigra már túl nagy leszek.

Én a ház rendben tartásában segítek. Elmosogatom a tányérokot és az evőeszközöket, kirázom a terítőt használat után, feltakarítom a lehullott morzsákat. Az anyám mindig figyelmeztet, hogy óvatosan bánjak a nagy késsel, de mostanra már megtanultam használni. Kétnaponta felsikálom a padlót a konyhában és a szobáinkban, de a nagymamáéban soha. A víz mindig fekete lesz.

A szekrényajtókat és gombokat is mindig megtisztítom a konyhában, mert gyakran bepiszkolódnak, és tudom, mennyire szégyenkezik miattuk az anyám, még ha ritkán fordul is elő, hogy valaki észreveszi. Letérdelek, hogy a legalsókat is elérjem, és székre állok a legfelsők miatt. Van egy, amit képtelen vagyok elérni. Koszos, mert néhány folt sehogy se jön le.

Nemrég eltörött egy ajtó. Anyu elővette az erkélyről a szerszámosládát, és felmászott egy székre, ahogy én szoktam. Félttem, hogy leesik. Bedugta a lyukba a csavart, és jól beszorította. Párszor ugyan kicsúszott neki, ekkor

felszedtem a földről, és a kezébe adtam. A harmadik próbálkozásra sikerült, mindkét kezével nekifeszült, és olyan szorosán csavarozta be, ahogy csak tudta.

A nagymama szölongatni kezdte a szobából, mire ő bement, a konyhapolcon hagyva a szerszámokat. A csavarhúzónak piros nyele van, és csillag formájú, ezüst hegye. Néha nekinyomom az ujjam, és akkor 13 egy kicsit fáj.

Mielőtt tálalja nagymamának az ebédet, előveszi a gyógyszeres dobozt, kétszer megnyomja az alumínium levelet – ez a hang mindig nyugalommal tölt el – a vágódeszkára teszi, porrá töri, és hozzákeveri a turmixhoz. Aztán a nagymama kábé három órát alszik, így az anyám végignyúlhat az ágyamon. Csak ilyenkor lehetünk együtt, az anyám és én, mivel a nap további részében a ház dolgai után kell néznie, amiben már nem tudok segíteni, este pedig az anyja szobájában a helye, hogy társaságot biztosítson neki. A nagymama rémült és ideges lesz, ha egyedül kell lennie.

Vacsora után – ami majdnem olyan, mint az ebéd – az anyám ad egy puszit, és ha nem túl fáradt, túl szomorú vagy túl mérges, akkor rám mosolyog. Aztán belép a nagymama szobájába, és becsukja maga mögött az ajtót. Minden estét egyedül töltök, sokat olvasok, és kibámulok az ablakon.

Az anyám sohasem kérdezi meg, mire gondolok, fél, hogy valami olyasmire, amire az én koromban nem kellene. Amikor együtt vagyunk, ő az, aki olyasmiket juttat eszembe, amikre magamtól sosem gondolnék. Megkérdezi, melyik országba utaznék el szívesen, milyen gyümölcsöt kóstolnék meg, kutyát vagy inkább macskát szeretnék-e.

Én nem tudok válaszolni ezekre a kérdésekre, de szeretem elképzelni őket, ő pedig nevet, az arca kisimul. Ilyenkor én is a tőlem telhető legvidámabban nevetek, mint ahogy az a kislány tenné, akire vágyik. Megkérem, hogy simogassa meg a fejem, mert tudom, hogy jólesik neki.

Egy reggel két orvos jött el hozzánk. Az egyikük a régi orvosunk volt, aki évek óta kezel minket, amióta az eszemet tudom, de már azelőtt is.

A nagymama csak benne bízik, akkor is, ha már megkopaszodott, és olyan nyaka van, mint a tyúkoknak. Az elmúlt évben már csak ritkán láttuk, de olyankor a nagymama mindig nevetett, és sokat beszélt, hogy minél egészségesebbnek tűnjön.

A régi orvos csak azért jött, hogy elkísérje a másikat – aki fiatalabb, magasabb és véznább volt nála –, mert igazából ő már nem sokat tudott tenni a nagymamáért, soha nem is tudott.

A két orvos és az anyám bezárkózott a nagymama szobájába. Én kint maradtam, egy ideig hallgatóztam, de mivel semmit sem értettem, visszamentem a házi feladatomhoz. Nem sokkal később az anyám kikísérte az

orvosokat az ajtóhoz. Hallottam, ahogy elköszön tőlük. Ők is köszöntek, de olyan hangon, mint akik bocsánatot kérnek, aztán becsukódott az ajtó, és mást már nem hallottam. Az anyám lassú léptekkel közeledett a szobám felé, majd megállt mögöttem. A fejemre tette a kezét, majd mélyet sóhaj-
14 tott, amiből rájöttem, hogy a fiatal orvos nem azért jött, hogy gyógyítsa a nagymamát, csak elmagyarázta, hogy már nincs mit tenni. Éjjel, amikor úgy gondolom, hogy már mindenki elaludt, elég bátor-
ságom lesz, hogy olyat tegyek, amit még soha. Felkelek, és mezítláb elmegyek a nagymama szobájáig. Minden lépésnél visszafojtom a lélegzetem, mert tudom, hogy ha éjnek évadján felébred, nem fog tudni visszaaludni.

Megragadom a rézkilincset, és erősen szorítom, hogy ne nyikorogjon. Résnyre nyitom az ajtót, épp csak, hogy beférjek, és belépek. A szobában a nagymama mozgatható ágyán kívül még egy összecsukható ágy is van, amin az anyám szokott aludni, de most üres. A nagymama horkol. Mozdulatlanul figyelem.

Kióvakodok a szobából, és a konyha felé veszem az irányt. Az anyám ott ül csukott szemmel, kiengedett hajjal, ahogy sosem hordja, a hamutartóban égő cigaretta.

Mihelyst észrevesz – hogy-hogy felkeltél? – kinyitja az ablakot, hogy távozzon a szürke füst. Az arca mintha kezdene darabjaira hullani, leülök mellé, és most én kezdem el simogatni a haját. Egy ideig ellenáll, aztán leomlik a válla, és fejét a térdemre hajtja. Érzem a súlyát. Elvékonyodott hangon kér tőlem bocsánatot. Azt felelem, hogy pihennie kellene, és néha magára is gondolnia, és még ha nem is fogom fel teljesen a szavaim jelentését, érzem, hogy igazak. Azt hiszem, pont erre gondol, amikor azt mondja, hogy az én koromban más dolgokkal kellene foglalkoznom.

Tovább simogatom, míg csak el nem alszik, aztán rádőlök.

Másnap reggel az anyám előáll egy javaslattal, amelyet azelőtt még sosem tett: hívjam meg ebédre valamelyik osztálytársamat. Nem akarom, de ő ragaszkodik hozzá, ezért belemegyek. Borzasztóan nehéz választani egyet, de nem akarok neki csalódást okozni. Igyekszem elképzelni, ki lenne a megfelelő: Michela mindenhol csak futkározni meg játszani szeretne, Giulia mindentől fél, Paola mindenkinek továbbadja az ember titkait. Silvia viszont csendes kislány: nem eszik sokat, és nem sír, ha valaki rákiabál. Nem tudom, hogyan hívhatnám meg, ezért csak egyszerűen megkérdezem, és kész – el akarsz jönni hozzám ebédre? – ő pedig rábólint, és hozzáteszi, hogy szólnia kell otthon, mire én is bólintok. Együtt megyünk haza, anélkül, hogy egyszer is egymásra néznénk, és közben a jegyeinkről beszélgetünk.

Amikor hazaérünk, az ebéd már az asztalon vár. A nagymama szobájából pisszenés se hallatszik, ebből tudom, hogy ő már evett. Az anyám rengeteg kérdést tesz fel Silvianak, szeret-e iskolába járni, mi a kedvenc

tantárgya, sportol-e valamit. Ő udvariasan felelget, válasz előtt mindig bólint egyet a fejével. Anyu rám néz, hogy én is kapcsolódjak be a beszélgetésbe, így hát erőt veszek magamon, és mondok pár szót – igen, a természettudományt én is szeretem.

Betesszük a tányérokat a mosogatóba, aztán anyu felveti, hogy 15
leckeírás előtt még játszunk valamit. Zavarba jövök, mert nem tudom, mit javasoljak Silviának, aztán megkérdezem, ő mit szokott csinálni otthon. Elmeséli, hogy kapott egy csomó babát, de már nem annyira szereti őket, és nem is tudja, melyikkel játszon. Bevallom, hogy én se szeretem a babákat. Silvia apró mosollyal válaszol.

Leülünk az íróasztalomhoz tanulni. Elhúzom a faltól, és a könyveimet is lepakolom, hogy mindkettőnknek legyen elég hely. Egymással szemben ülünk, mindenki a feladatok fölé görnyed. Megkérdezem, hogy kér-e egy pohár vizet vagy egy almát, ő jólneveltségből igennel válaszol. Időnként anyu benéz, és megkérdezi, minden rendben van-e, mi szinte egyszerre intünk a fejünkkel, hogy igen. Amikor becsukjuk a könyvünket, Silvia ránéz az órára, és szól, hogy haza kell mennie. Ahogy kimegyünk a folyosóra, megáll a nagymamám ajtaja előtt, szeretné megkérdezni, hogy-hogy azt az egy szobát nem mutattam meg neki, de nem szól semmit. Az anyámmal nézzük, ahogy beszáll a liftbe. Anyu a vállamra teszi a kezét, mintha elégedett lenne velem, és így szól: Látod? Szereztedl egy barátnőt. Én nem értem, mire gondol, de bólogatok, és megszorítom a kezét.

Néhány hét múlva a nagymamának születésnapja van. Ez az egyetlen vidám nap az évben, az ajtaja nyitva marad, és megengedi, hogy bemenjek hozzá, fogjam a kezét, és felköszöntsem. Megpusztilom az arcán, ő minden erejével magához szorít, bár nem nagyon érzem. Anyuval vettünk neki ajándékot. Nem volt könnyű, mert a nagymama utálja a pazarlást, és nincs szüksége semmire. Sok gondolkozás után egy új hálóing mellett döntöttünk, mert az övé már teljesen lerongyolódott, így nem mondhatja, hogy neki nem kell. Lila, apró margarétás mintával. Nagyon meleg és kényelmes. Reméljük, érezni fogja a szeretetünket, amikor felveszi.

Segítek neki kicsomagolni az ajándékot, amíg anyu mindenkinek vág egy szeletet a tortából. Én nem szeretem az édességet, de tudom, hogy menyire szeretné, hogy úgy sikerüljön ez a nap, ahogy a nagymama óhajtja. De én minden évben arra gondolok, hogy ez lesz az utolsó. Aztán szabad leszek, és soha többé nem kell süteményt ennem, semmiféle születésnapi partin.

Szépen eltelt a nap, a nagymama egyszer sem bántotta meg anyut, és nem kiabált vele mérgében vagy elkeseredettségében. De most, hogy a nap a vége felé közeledik, mintha egyszeriben köddé vált volna a boldogság: a nagymama a szokásosnál is szomorúbb, és mintha sötétebb lenne a házban, mint korábban.

Ezért ígéretet tettem magamnak: még ha az anyám ezt is akarja, nem élhetek többé úgy, mintha ez a probléma nem tartozna rám is. Úgy érzem, a nagymamának ideje lenne távoznia. Magunkra hagyni minket, anélkül, hogy mindig rettegnünk kellene, mit rontunk el. Mindenkinek így kellene
16 viselkednie, kiválasztani a megfelelő időpontot a búcsúzásra, és elindulni az úton, amit csak ő ismer. Néha elfog a kétely, talán nekem kellene odakísérnem, hátha elfelejtette, merre kell menni. Vagy talán nekem és az anyámnak kellene elmennünk innen, és akkor a nagymama se szenvedne tovább, mert nem lenne, aki meghallgassa.

Azóta eltelt egy év, és én minden éjjel bementem a nagymama szobájába. Többé nem fordult elő, hogy az anyám ne lett volna ott. Amikor kinyitom az ajtót, hallom, ahogy a lélegzetük összefonódik. Nem tudom, melyik követi a másikat, ott benn, a sötétben képtelen vagyok megkülönböztetni őket. Próbálok az ő ütemükben lélegezni, de mindig kiesek a ritmusból.

Megállok egy percre. Csak egyetlenegyszer ültem le a nagymama ágya szélére, mert az anyám összecukható ágya olyan kicsi, hogy felébresztettem volna.

Kinyújtottam a kezem az arca fölé, a szája elé, de mikor a kezem találkozott a jeges leheletével, visszarántottam, mint aki fél, hogy foglyul ejtik.

Éjjelente nézem őket, először az egyiküket, aztán a másikat. Kedvem lenne megérinteni őket, rájuk feküdni, együtt aludni, de olyanok, mint két kőszobor, és én nem akarom érezni a hideget.

Sokcsevits Judit Ráhel fordítása



Hiány, hiány, lassúbb mozgássá kelti a hír,
járnak a víz, egyben ráfogó partján, hosszán e nép,
meglégzett orgánum sűrűbb sóhajain, bosszú tudata, honnan épp,
mondanánk, a teremtés híven szolgálja mindezt, le-föl, néha, ha nem
oly tündöklően is, fölmutatva az ujjacskával, valahol a fény rózsássá
táruul, megható gyermeki hangunk a túlsó, teraszhangon minden gyarapodó
velük, tűfont, hozná a fűből vissza, már föl is varrva a gomb, fiú,
ott ültem, öltözésünk, haza majd talán később, vendég olykor, hazatart
s még idelát, ahogy tegnap a vízszállító, őt a kedvesség visszasegíti
a lovak mögé s indul tovább, érvényes szóval még a nyugtalanabb
folytatványok kiálltak kémszemlére üde ehetnékű s még néha más fölé,
amit mi szeretet pótlók s tűrő nyarak, hiszen kint minden jó fogadás,
a gyermek kívánt gyöngédség helyszíne áhított felnőtt engedelve is,
ez végtére, ha példa, vállalva hiteles környezetet, hitünk a gyermek,
kíséretünk, kísérőnk ő lehet.



*Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító. Idén szeptemberben kilencvenéves lenne. A hagyatékából közöljük ezt a verset, köszönet érte Kalász Orsolyának! (A Szerk.)

Tegnap éjjel madár alakjában meglátogatott édes feleségem lelke. Elbocsátotta az Isten, hogy menjen, keressen fel engem, megtalált a hegyen, nem volt nehéz, azért jöttem ide, hogy könnyen megtaláljon, a hegy tetején közelebb vagyok a te-

remtőhöz, teremtményeid kezét fogva közelebb vagyok hozzád Istenem, és köszönöm, hogy elküldted nekem őt!

18 Kollár-Klemencz László

FENYŐÁGAK FELETT

KERGETIK A SZELET*

Pomuk az ima után elfújta a füstölgő dohányleveleket, és lefeküdt.

Hajnalban megint madárszóra ébredt, vizet töltött egy faedénybe, a konyhá elé ment, kezében tartotta, és várt. Hetek óta nem esett, ilyenkor az erdő magasabb részein nem találnak vizet az állatok, csak a völgy mélyebb gödreiben. Mióta egy apró mókus belefulladt a vájúba, csak lapos edényben hagyta a vizet a szárazságban. A nap első sugarai az ujjai közt kerestek árnyéket, nem telt sok idő, s a kezére röppült egy fekete ringó, ivott a csészéből, majd felröppent Pomuk fejére.

Most lépni fogok, s leülni, de ugye nem fogsz elrebbenni, nem akarlak megijeszteni!

A madár nem repült el. Pomuk leült a szikla tövébe, nekidőlt a falnak.

Hosszan nézte a fákat, ahogy a tél mögött érkező tavasz megmutatja vonásait, a kopasz ágakat lengette a szél, felsejlett egy apró felhő, középen sötétszürke, szélén világos, mintha magában tartaná a nap erejét, ámult a csupasz képen milyen egyszerű, mégis mennyire telített, a tavasz közeledtől csordultig telített.

Az áttelelt, kihűlt ágak hajladozása az éjszakában, amit a Hold tesz láthatóvá. Meglásd, úgy jön be a tavasz, hogy ajtót sem kellett nyitni előtte – mondta a madárkának, s elaludt.

A madár a szemközi faágról nézte, ahogy reggel Pomuk nehézkesen feláll, hogy tegye a dolgát. Elmondott egy reggeli imát a teremtőnek, s az összes teremtményének, betakarózott az imával egész napra, s betakarta vele őket is.

Van egy malomkő Lepencén, oda megyek a maradék árpámat megőrölni. Élnek a hegyen más jámbor emberek is, mind ugyanazt a malomkövet használjuk, ha a jóistenünk megelégszik eggyel, amivel a világ összes népének őrli a lisztet, akkor nekünk is elég lesz. Nyakamba veszek negyed zsák zabot, ennyi maradt a télről, óvatosan lépek le az ösvényre, egyszer itt a mélybe zuhantam, hollók jöttek a hegytetőre, két hollófiú, veszekedtek, hallottam,

veszekedtek azon, kinek van joga először enni a dögből, aki elsőnek ér oda, vagy a rangidősnek. Az idősebb lustább volt, a fenyőerdőben születtek, onnan járták be a környéket, a fenyőfák felett ők kergetik a szelet amióta itt élek. A lusta fiú meghízott, a fiatalabb fürgébb volt, hamarabb érte el az ételt. Mondanám én nekik, hogy hogyan osztozzanak rajta, de ki vagyok én? Megharagudna az anyjuk, ha beleszólnék. Ahogy figyeltem őket megcsúsztam a lejtőn, akkor is zabzsák volt a hátamon, csordultig tele, nyár derekán aratták a zabot, a faluban cseréltem fakanalakra, szeretik a fakanalaimat, vagy azt mondják, és nem a fakanalakat szeretik, csak a jóisten gyermekét bennem. A zsák a fejemre csúszott, egészen a vaddisznó ösvényig zuhantam, de bajom nem lett, megvédtek a bokrok, kaptak utánam, tartottak, valamelyik lehajolt előttem, valamelyik belém kapaszkodott, egy fiatal fa törzse közeledett, ahogy forogtam lefelé egyre közelebb került, olyankor ha nagy baj van, az egészre gondolk, látom mindazt, ami addig volt, s azt is, ami lesz, de abból kevesebbet, homályosabban, ott nem képeket látok, csak színeket, fényeket buborékban fészülni, a múlt tompa és hangos, a jövőnek halk üveg a hangja bármikor elő tudom hozni érzéseimet a jövőről. Vannak, akinek az érzései a jövőről fájdalom, a múltja vigasz. Sajnálom, kik félnek látni, és adnék nekik az én jövőmből, hogy nézzenek bele, és tegyék a maguk jövőjéhez, tapasszák hozzá sárga agyaggal, és merjenek a maguk jövőjére is gondolni, hogy bátrak legyenek este lefeküdni, és izgatottan várják, hogy eljöjjön a reggel.

Összetörve fekszem a földön, a fogaim, a szemem, a szám, a fejem, mellem, kezem, lábam, lábujjaim szanaszét, a testemre gondolk, gondolataimmal összeszedem minden részem, még a nagyujjamra is gondolk, aztán mindenre, ami rajtam kívül van: avar, bokrok, a fák, s ami fölötté s alatta van, olyankor a Kékesen élő asszonyok pendejére is gondolk, hogy oly nehéz az üres életet megtölteni örömmel, hogy üres maradjon, mint egy nyitott tenyér, mégis boldog, vadászok bajúsza alá gondolk, felnőtteken csodálkozó gyerekekre, némán ballagó favágókra, Esztergomra, Visegrádra, Dömösre, az édesemre s az elveszített kicsimre. Másodszor már nem veszíthetem el őket, s mikor így átkarolva a világot tudtam már, biztonságban vagyok, akkor megláttam a fatörzset a fejem előtt, ahogyan kitért előlem, hogy ne üssön agyon.

Felálltam, s mentem Lepencére akkor is, köszönet a Teremtőek!

A farkas mindig itt van a közelemben, soha nem kerüljük el egymást. Még fiatal volt, mikor a családját kilőtték a vadászok. Magamhoz vettem, de nem engedtem a kunyhó közelébe, egy ideig csak távolról lehetett az életem része, nem tudhattam, ki ő, kit rejteget a bundája, ha megfelelünk egymásnak,

befogadom. Egy ideig ott élt a környéken, biztonságban érezte magát a közelenben, de sokat volt éhes, én ritkán eszem húst, így vadásznia kellett, azt meg falka nélkül ilyen fiatal állatnak nehezebb. Vad volt velem is, mással is, de alkalmazkodni akart, aminek a tanulás az alapja, tudta, csak így
20 éli túl, meg kell szelidítenem. Akkor hozta haza a faluból a bárányt, mondtam, vigye vissza, s ha visszaviszi, befogadom. Vad volt és kedves, akkor jöttem rá, a vadság és a kedvesség elválaszthatatlan. Ő is, ahogy minden más a vadságot és a kedvességet egyidőben kapta Istentől, s épp olyan természetes ártatlansággal mutatja ki mindkettőt. Azóta itt van, neve nincs, nem kell név, a falubeliek éppen elég nevet adnak mindennek, azt hiszik el kell nevezni az egész világot. Nem beszélünk sokat, és tudom, mikor szán nekem valamit, s tudja ő is, mikor én.

Az Őreg Pap-hegytől mentek, ott volt a kunyhó, nem volt ez titok, mégis mindenki elkerülte, magasan is volt, és senki nem akarta zavarni a remetét. A vadászok nem vadásztak felé, s ha mégis arra ment a vad, elengedték.

Félúton megállunk, a fehér szilvafánál megpihenünk. Eleinte az Akasztólyuk felé mentem Lepencére, gyakran találkoztam szénégetőkkel, köszöntünk egymásnak, de nem beszélünk, én ritkán beszélek, leginkább ha egyedül vagyok, akkor végtelenségig tudok beszélni, ilyenkor mégsem magamban beszélek, ezt is megtanultam. Az elején, mikor feljöttem a hegyre, mindez ijesztő volt, mint az álom, az álomban is sokszor beszél az ember, és nincs mellette senki, de mégis van, és mégsem mindig ijesztő, és tudom azóta, gyakorlom, ilyenkor én a teremtővel beszélek, és a teremtményeivel a föld minden lakójával körülöttem beleértve magamat is. Ez olyan mint az álmodás, de ébren, mindig csak olyat teszek, amiben álmodni tudok.

Rövidebb az út a keleti oldalon a malomkőhöz, több a tisztás, és sehol egy beszélő lélek, csak fák mindenütt, az Őreg tölgy egy hatalmas teremtmény, alig lehet megközelíteni, gyökerei kiállnak a földből, csak bukdácsolva érem el a törzsét, mely olyan nagy, hogy a fél falu körbe tudná állni. Sokszor megpihenek a tövében, s a keleti napban nyugtatom szemem, ősszel leestek a szemközi erdő levelei, látni lehetett a Dunát, az olyan érzés, híz magához, felsírt bennem a gyermek, akiben megszülettem, de az Őreg tölgy erős gyökerei megtartottak. Nem voltam, s lehet még most sem vagyok felkészülve, hogy a folyóra tudjak nézni, mert olyan, mintha a hullámok közül nézne rám a feleségem és kislányom.

A Fehér szilvafa mellett nem gondolok semmire. Talán a fehér szilvára. Soha nem láttam rajta fehér szilvát, mindig aprószemű kék gyümölcsöt terem, egyik évben többet, másokban szintúgy. Lehet én neveztem el – talán én is nevet adok sokmindennek, mióta itt vagyok egyedül, magam miatt,

hogy meg tudjam különböztetni a hozzám szóló fákat –, mert olyan fehérnek látom a törzsét, az ágait, mintha meszelték volna, elüt a többi fától, mint a fehér őz, aki fel-felbukkan a környéken, igen hosszú az élete, mert sem a vadászok sem a ragadozók nem mernek hozzányúlni. Mióta vagyok itt?

Nem tudom. Nem számolom. Nem nézek számokat, csak látom, ahogyan öregednek a rövid életű állatok körülöttem, ahogyan a cserjékből új és újabb erdő növekszik, már legalább kétszer megtörtént, mióta feljöttem a hegyre, de a fehér őz is egészen fiatal volt, most meg aggódnom kell látom-e még a tél után.

21

Ültem a fehér szilvafa tövében, kicsi volt az a domb, alig lejtett, a meztelen lábamat eldobtam a falu felé, úgy éreztem, ahogy himbálom, a lábam belelóg az egész világba, lóbálhatom északnak-délnek, szelet is tudnék vele kelteni, s mi mindenre képes az Isten embere, de vajon kell-e bármit is csinálnom, mi végre ez a sok akarat, ránéztem a kutyámra, aki elterült a világokba lógó lábam mellett a friss fűben, mit sem tudott minderről, neki a fehér szilvafa körüli rét mindig is rét marad, semmi olyan szándék nem dolgozik abban a teremtményben, ami ezt meg akarná változtatni. Az állatok diadala az élet felett. Milyen erő van abban, ahogy elfogadja egyszerű létét, én meg itt jövök-megyek, egyik szándékról a másikra, alig tudom követni saját magamat. Elég neki, ha velem van, de persze örül más állatnak is, aztán elfárad, és alszik begömbölyödve a közelemben, ha a térdemnél van, mikor megmozdulok, rámnéz, hogy megbizonyosodjon, itt vagyok, s ha minden rendben, alszik tovább. Milyen megnyugvás lehet ez! És megnyugvás nekem is.

Néhány éve történt, május lehetett, zöldelt az erdő. A patakhoz mentem vízért, s egy szekér hangját hallottam, ahogy a forrás felé tart, behúzódtam a sűrűbe, gondoltam addig lepihenek, megvárom, míg megtölti hordóit. Akkor nagy ordítózásra kaptam fel a fejem, segítség, segítség! – kiabált egy ember, nem kékesi volt, messzebbről került ide, szaladtam lefelé, nem tudtam, mi történt, nem láttam a sűrű bokroktól tisztán, a szekér nem mozdult, az ember rajta állt, az arcán egy vadmacska kapaszkodott körmeivel, iszonyat sivítással és morgással kaparta az embert, mint aki megtébolyodott. Egyik fáról ugorhatott rá. Az ember nem látott semmit, kapálódzott, próbálta arcáról letépní, megtántorodott, s a szekérről a földre zuhant, de a vadmacska még mindig rajta ült. Lehet, idegen volt neki, az itteni állatok mindenkit ismernek, aki az erdőt járja, megijedhetett, de nem menekült, támadott, az ember kalapja véresen hevert a szekér kerekénél, odaugrottam, a macskára egy bőrnyi vizet öntöttem, a macska leugrott, nem szaladt el, felült a bakra, és várt, az ember felállt, dühös volt, felkapta a petrencerudat, hogy

agyonüsse, csapkodni kezdett felé, de alig látott, folyt a könnye, a vérével keveredett az arcán, ütött az mindent, a lovát, a szekeret, majdnem engem is, de a macskát nem találta el. Akkor kértem, hagyja abba, megfogtam a rúd végét, s nem engedtem el, míg le nem nyugszik, az meg a zaklatott 22 örvényében sírni kezdett, s körmével belém kapaszkodott.

Ma egy éve, hogy a feleségem meghalt, rossz asszony volt, rossz asszony! – jajjveszékelt az erdő közepén, hogy a macska nyomban elszaladt. És mindig bántott, és meghalt, és szegény beteg volt, de nagyon kívántam a halálát, én öltem meg az asszonyom a szeretetlenséggel, s mégis azóta csak rá gondolok, félek tőle, de hiányzik, és éjszakánként arra gondolok, vissza fog jönni, és akkor tényleg meg kell ölnöm, és ahogy rámugrott, azt hittem, vadmacska lett az asszonyomból, és most eljött értem.

És csak sírt, és sírt egyre mélyebbre nyomva körmét a hátamba, hogy másnap macskagyökérrel kellett borogatnom.

Nem ölted meg, és nem kell megölnöd senkit! – nyugtattam az embert.

A vadmacska eltűnt. Addig maradt csak, amíg sírni nem látta az ember.

Akkor beszéltem, igen, beszélek néha, segítettem is vizet tölteni, s elkísértem az Őreg tölgyig, onnan egyedül is eljut arra, amerre tart, de azóta nem beszéltem senkivel. Istennel beszélgetek, s az állatokba kapaszkodom. Üres és fájdalmas érzés, mikor nincsenek kapaszkodók, nicsenek beszélgetések, csak a régi történések következményei. Szeretnék túljutni, szeretnék felejteni, s szeretném, ha Istennel olyan sokat tudnék beszélni, hogy megtenné nekem azt, hogy beül a halott feleségem és halott gyermekem helyére a lelkemben, akkor lesz szabad az utam. Nem kell kérnem tőle semmit, nem kell megalázkodnom előtte, nem kell szégyellnem, nincs büntudat, csak az öröm, hogy ő teremtett engem, és én hálás vagyok ezért, mint egy apának. Most már látom, régi életemben eltávolodtam az Úrtól, és az Úr hagyta, hogy eltávolodjak. Család keresztjei mögé bújtam, hogy felmutassak valamit Istennek, hogy én is képes vagyok teremteni, teremtettem magamban egy másik urat, Jézust, akit úgy öltöztettem fel, ahogyan nekem jó, s akit úgy láttam, ahogyan szemem kívánta, s ettől kezdve azt hittem, visszakaptam szabadságom, amit az Úr elvett. Megteremtettem Jézust, mert nem mertem bevallani hitetlenségem.

Még nem értem a malomkőhöz, mikor észrevettem, hogy lukas a zsák, és hullik belőle a zab, egy csíkot húzok, egyre több fenyőrigó repül mögém, s szedik fel a szemeket. Ha hátranézek, mindig csak egy-egy csipeget a földön, s rebben fel, ha megállok, de hallom, egy egész raj gyűlt már mögém. Szaporázom a lépteim, nehogy elfogyjon, de hagyom is, hadd szedegessék így tél után hadd erősödjenek meg. Nagyon sokat tudnak enni hirtelen, s olyankor madarászok hálójába szorulnak, amúgy képesek lennének kivergődni, de ha tele

vannak, és nekirepülnek, a háló szemeibe beszorul a magokkal, gyömölcsökkel teli bögyük, s úgy befeszül, hogy nem tudják kihúzni, egyre inkább kapkodva veszik a levegőt, attól még jobban felfújódnak, s ott ragadnak. Ezért ilyenkor, mikor a tél után hirtelen sok élelemhez jutnak, gyakrabban nézem a csapdákat, s kiszabadítom az ottrekedt madarakat.

23

Másnapra visszajött a hideg, behúzódtam a konyhóba, a frissen őrlött zablisztból fekete kenyeret sütöttem, s faragtam egész nap, hogy legyen mit eladni, estére a szarvastehén is megjelent, nem hívtam, mégis jött, lefeküdt a farkas mellé, és elaludt. Hirtelen lett hideg, félt, hogy éjszakára visszajön a tél, nélkülünk ritkán jár az erdőn, ragaszkodik hozzánk, nem úgy, mint a farkas, a farkas odaadja magát, de a szarvastehén az én asszonyom, nem oszt meg velünk mindent, mintha titkai lennének, menekülésre kényszerülő állat, ki örökös félelmét megtartja magának. Ettem a kenyérből, majd én is elaludtam.

Reggel vízért indultunk, hó takarta a tavasz friss hajtásait. A közeli forráshoz mentünk, csend volt az erdőben, szokatlan nagy csend, a természet tökéletlensége ült csendben, egyetlen madár sem énekelt, pedig az elmúlt meleg napok kihozták belőlük a vágy dallamait.

Megkaplak, megkaplak, megkaplak – fityegte az egyik.

Hol vagy te, én itt! Hol vagy te, én itt! – kiáltozta a másik.

Mára minden hang eltűnt, madarokat is csak erre-arra láttam röppe rebbenni, a forrást egy éjszaka alatt ellepte a hó, s a jég, olyan mélyre kellett volna ásnom, hogy ott hagytuk, és elindultunk egy másik védettebb forráshoz. Út közben a tehén és a farkas egymást kergették a friss porhóban, bökdöstek, löktek engem is, játsszak velük, nevettem, de fázott a lábam.

A két állat hirtelen megállt egy domb tetején, s fülelni kezdett, még a dombon túl volt a forrás, egy szikla takarta el, tudtuk mindhárman, de legyökerezett a lábuk, és nem mentek tovább, én is lassítottam, a domb mögül lestem a forrás felé. Egy zsákot láttam eldobva, vastag kendőt földre terítve, egy asszony feküdt az út mellett mozdulatlan. Olyan ruhában volt, amiben a hegyi rongyos szegények szoktak járni, kiket háttal állítanak a széllel, ha fúj. Apró törékeny test kacatokba csavarva. Odasiettem, a két állat a domb mögül kukucskált, de nem jöttek le. Az asszony hasára fordulva feküdt fél arcával a hóban, szeme csukva volt, az orrába s szájába hópolyheket fújta a szél. Megmozdítottam, merev volt. Két keze a ruhája alá gyűrődve szorosan tapadt a testéhez. Leülhetett pihenni, fáradt volt, és elaludt, jött a nagy hideg, amire nem számított, és megfagyott még az éjszaka. Mellette gallyak össze-vissza,

a szerencsétlen tüzet akart rakni. Nem volt már olyan messze a falu, mégis itt maradt, hogy sietett-e, nem tudhatom, és nincs kit megkérdezzek.

A tehén és a kutya végül lejöttek a dombról, megszaglászták, s várták, mit teszek. Nincs más, be kell vinnem a faluba tudtam, akkor találkozom kell ott valakivel, akinek átadhatom. Nem foglalkoztunk a vízzel, csak annyit töltöttünk a bőrsákba, amennyi a hátralevő útra kellett, nem is voltunk szomjasak a sok hó miatt. Kerestem két hosszú égerfa rudat, frissen kivágva bírni fogja a súlyát, a kemény fa nem kopik el a köveken, mogyoróvesszővel összekötöttem a két ágat alul, s felül, a halottat ráfektettem a rudakra a szarvasra kötöttem az ágak végét, s húzni kezdtük ketten a falu felé. Nem jött arra senki, ezen az úton nem szoktam menni, a kékesiek használják Szentendre felé, az asszony is arról jött. A farkas a nyomunkban lépkedett, amit a rúddal tapostunk az út havában, mint aki hátulról vigyázza, nehogy leessen a fagyott test. Ahogy a Nap emelkedett az égre, olvadni kezdett a hó, tudtam hamar el is tűnik. A nap nélkül hideg van, nap nélkül visszajön a tél. Nyáron nap nélkül nincs tél. Annnyira el tud foglalni mindent, hogy hónapok kellene, mire az utolsó nyomai is eltűnnek. A nyár is ilyen, akkor is meleg van, ha nincs fent a nap. Az évszakok legszebb időszaka, mikor kirajzolódik a különbség tél és nyár, hideg és meleg között, ami sokszor megtéveszt, az ember hiszékeny, s a hiszékenységünk felemészt. Azt hisszük a gondolatunk erősebb mint a tél, hogy mit gondolunk tavaszra az erősebb mint a tavasz, hogy mit gondolunk bárminek is, az erősebb mindennél. A vad nem hisz, így képtelen a hiszékenységre, a vad tud, a tudás a jelen valósága, a hideg, a meleg, az éhség, szomjúság, a fáradtság, fájdalom. A hiszékenység mindezekon kívül esik. Az állatok tudják Istent, az állatokat Isten teremtette.

Egy kékesi asszony megfagyott. Lement Szentendrére, eladott valamit, vagy vitt valakinek valamit, egy rokonát látogatta, az is lehet, rőzsét vitt, s eladta tüzelőnek, majd hazafelé megfagyott. Elfáradt, így halt meg. Neki ez a halál lett rendelve, fagyhalál, fáradás. Ezek jutottak az eszembe, nem akartam gondolni az asszonyra, hogy ki volt ő, mit csinálhatott, nem akartam mélyebben látni a sorsát, megfagyott, szép arcán látszik utolsó megfagyott gondolata, de nem érdekel, jó ideje nem akarom más életét látni, jó ideje nem akarom hallani más baját, feloldódni abban, ami mással történik, ki akarom zárni az életemből a többi embert. Gonosz vagyok, gonosz, mondanák, de ezt éppen azért teszem, hogy fájdalommban ne váljak gonosszá.

Közel voltunk a faluhoz, az út mentén a fák között két kékesi ember dolgozott. A tátott szájú favágó egy bárdal nyesegette az alacsony fa vékonyka gallyait, jobb kezével átölelte, bal kezében fogta a bárdot, s olyan finoman vagdosott, mintha kecskét körmölne, vagy menyasszonyt, a másik a vékony

levágott ágakat gyűjtötte össze a földről, emez vastag fehér ingben volt, amaz meg kék kabátban, alul piros harisnyát hordott, a sapkát egész nyakáig húzta, kosárnak vihették az ágakat, nem vettek észre.

A szarvastehén megállt a Kis Pap-hegy tövében, ő megteheti, hogy nem jön tovább, lekötöttem róla a rudakat, felszaladt a hegyre. 25
A farkas mellkasára szorítottam egy bőrszíjat, azzal tudta húzni a testet, megragadtam a két rúd végét, s úgy vittük tovább. Az Apátkuti-völgyön keresztül már ráláttunk a falura. Előttünk terült el a két tó, felszínüket vékony jégréteg borította, egy éjszaka alatt befagytak. Rettentő tud lenni a hideg itt a völgyben, a farkas lehajtott fejjel húzta a terhét, megálltam, hogy alaposan végignézzek mindent, ritkán jövök erre, s ha mégis, szeretem megpihentetni a szemem az embereken, házakon, a sürgés forgás látványa jólesik. Két asszony térdelt a Ribnyicska szélén, az egyik mélyebben rámerészkedett a jégre, a másik térdelve figyelte, később láttam csak, hogy az elől csúszó asszony húzza a jégen a másikat, aki két faágon térdel, egy harmadik tiszta feketében kendővel a fején egy összekötözött rőzsét cipel a vállán, keresztül a töltésen futó úton az erdő felől be a faluba. Dolmányos varjak kiabáltak a fejünk felett veszélyt jelezve, szokatlan volt a dögevőknek, hogy egy halottat húzunk magunk után. Egyik faluszéli ház udvarán nagy tűz állt, lomokat égettek, bútorokat, mintha kipakolták volna az udvarra az egész házat, s elégetnek mindent. Akkor tesznek ilyet, ha halálos kór üti fel a fejét a családban. Piroslott a szék, az asztalt rá sem dobták már a kezükben meggyulladt, elég ha csak gondoltak rá. Ki éget, jobb, ha nem megy sehova, mert még a gondolata is felgyűjt mindent. Gyerekek a partról köveket dobáltak a jégre, és nézték hágyszor pattan a felszínén, ahol kásás volt a jég, ott mind eltűnt. A felső tóból egy birkát húztak ki, az óvatlan állat bentragadt a fagyos vízben, s a jégben nem tudott megkapaszkodni. A falu szélén nem sokan jártak, majd mindenki itt volt a tavak körül. A kerteket hó borította, csak egy szekér jött ganéval megrakva, lassan közeledett, a ló ahogy meglátott, nyerített, prüszkölt, s lement az útról a földek irányába, hogy messze elkerüljön, a kocsis megpróbálta visszatartani, látni akarta, kik jönnek, és mit húznak maguk után, ahogy a ló ágaskodni kezdett, úgy döntött, megáll az út szélén, és bevár.

Hó, hó!

Kiáltotta a lovának, megszólalni nem tudott, kikerekedve, pozsgásan bámult ránk, ahogy elmentünk mellette. Egyenesen a kastély hátsó szárnyába mentünk, ott lakott Lőrinc atya, gyerekek jelentek meg a kápolna tövében, s felénk mutogattak, ahogy elértük a kőfalakat, az atya kijött. Elfáradtam, a farkas is alig vette a levegőt, ledobtam róla a bőrszíjat, a földre eresztettem az éger rudakat.

Kit hoztál, Pomuk?

Lehajolt, s megfogta fagyott kezét, majd keresztet vetve letérdelt.

Matild – mondta ki a nevét, ráhelyezte tenyerét az asszony hideg szemére, imát mormolt, majd elcsöndesedve nézte megfagyott arcát,

26 nyugalom tükröződött rajta.

Van, ki olyan sok jó éjszakát él meg, hogy azok után akár meg is halhatna, van akinek nincs egyetlen napja sem egész élete során – mondta.

Ezt nem értettem hirtelen, mire mondta, vagy mire gondol, de az, hogy megfagyott leegyszerűsít mindent, bár nem akartam mondani semmit, mégis rávágtam: Megfagyott!

Igen, meg. Nyugodjon békében! – válaszolta az atya. Mostanában mindenki azt teszi, ami éppen eszébe jut, ennek okán joggal tarthatunk attól, hogy minden rosszra fog fordulni.

Ezt végkép nem értettem, de nem szóltam.

Hol találtad?

A Kaán-forrásnál

Mikor?

Reggel, egy fa tövében – néztem a pap szemébe, ő az enyémbe, bizalmatlanok voltunk, de jóindulat volt mindkettőnkben.

Te miért nem beszélsz, Pomuk?

Néztem rá némán, majd mégis megszólaltam.

Isten szavát várom, hogy szóljon hozzám, az meg hallgatással érkezik. És maga miért beszél olyan sokat?

Tudod, mindenki nem lehet megváltó, mert akkor ki ad enni a koldusoknak? – válaszolta.

A szentírástól még senki nem lakott jól – vetettem oda.

Megállt, nézett rám kíváncsian, mint aki nem akarja abbahagyni a beszélgetést.

Isten veled! – mondta, elindult, s felállt a halott asszony mellől, hogy intézze a dolgokat, a kutyám szűkölt, menni akart.

Köszönjük! – mondta a pap.

A lány jól van? – jött ki a számon váratlanul, nem akartam kérdezni semmit, idehoztam a halott asszonyt, eljöttem egészen a kastélyig, de semmit nem akartam senkitől, mégis úgy hagyta el a számat a kérdés, mintha itt diskurálnánk minden vasárnap.

Ágnes?

Ágnes, Ágnes, hajtogattam magamban, így hívják, aztán csak bólintottam.

Meggyógyult, jól van! – mondta, s elmondott még egy tanítást a délutánban, hogy magának, s nekem is magyarázatot találjon, miért ilyen kíváncsi.

Isten érik benned, bennem, s a fában, a földben, egy kukacban is, még ha senki se akarja – akkor elment.

A faluban hamar elterjedt, hogy ott járt Pomuk, ő hozta be a megfagyott asszonyt. Ágnes is hallotta, meg akarta nézni a halottat, s elment a ravatalozóba, éppen öltöztették, Ágnes elmondott egy imát az asszony lelki üdvösségéért, és a paphoz fordult.

Hogyan találták meg?

Egy remete hozta be a faluba.

Melyik?

A Pomuk, ...kérdezett felőled, hogy vagy.

És mit mondott?

Lőrinc atya matatott tovább a papírok között.

Azt mondtam, jól vagy, de minden seb nyomot hagy a lélekben, mely maradandó.

Ágnes aprót bölintott, és elszaladt.

Hazafelé mentem, sok helyen már teljesen elolvadt a hó, s az olvadék feláztatta a földet, fűszálak bújtak ki az apró repedéseken, madarak repkedtek össze-vissza, a fák között nekicsapódtak a törzseknek, beleakadtak az ágakba, hallottam az apró reccsenéseket, a növényeket is megzavarta a váltakozás, még szívesen takaróznának a hóba, ha korán lepi meg őket a tavasz kihajtanak, a madarak csivitelni kezdenek, s ha visszajön a tél, ott állnak mozdulatlan a sárga virágokra fagyva. Mókusokat is láttam, fáról-fára ugrálva vakarták a hátukat, ilyenkor még van a tartalékaikból, lejárnak a földre, ősszel apró gödröket ásnak maguknak, s oda hordják a diót, mogyorót, de ma sokat láttam csak úgy ücsörögni a földön, hó felett vakarózni. Tavasszal ébred a Sztrasilló, inkább éjjel lehet vele találkozni, zavarja az erdőjárókat, ha szekérrel, vagy gyalog járnak az emberek, mögöttük recsegteti a bokrokat, hajlítgatja a fákat, látni nem lehet, csak hallani, s ha zajt csap hiába néznek hátra, sokszor már előttük ugrándozik. Az állatok is megérik a közelségét, és megállnak, egy lépést sem mennek tovább, lehet van itt valahol egy. Ahogy közeledtünk a Kispap-réthez a távolból farkas nyüszítését hallottam. Két borz jelent meg a kanyarban, bevártak bennünket, el szoktak kísélni egészen a kunyhóig, de mire odaértünk, cikk-cakkban elfutkostak, mint a megkergettek. Az állatok a vadászok jöveteli szándékát is megérik. Most még csak kezdődik a tavasz, nincs itt a vadászidény, de hamarosan újra felkerekednek.

A kunyhóhoz közel várt bennünket a szarvastehén. A bejáratnál állt, kapkodta a fejét, szaglászott a levegőbe, simogatni kezdtem, remegett, nem

tudom mi történt, nem értettem, gondoltam begyűjtök, s egy imával lenyugtatom a környéket. Meggyűjtöttem a dohányt a sarokban, letérdeltem, behunytam a szemem, és imádkozni kezdtem. Arra gondoltam, hogy mostani imámmal a jámbor állatok megnyugvását kérem, mert jámbor az állat,
28 s jámbor az ember is.

Istenem, a jámbor állatok jámbor emberekkel éltek a földön békében, amit te teremtettél, akiknek soha nem kellett félniük, bizalommal voltak minden iránt, keresem ezt a mindenkifeletti bizalmat, amit te adtál, ami a szeretere támaszkodik, ahogyan te szeretted gyermekeidet, s a szereteted összetart élőt, holtat, mindazt, ami a világban örökkön-örökké forog. De látom, Istenem, hogy a testvéreink, a jámbor farkasok elveszítették a bizalmat, ezért harcolnak mindenki ellen, most már azt akarják, győzzék le őket, s látom a jámbor farkasok azért szagatnak ízekre embert s állatot, mert azt várják, hogy újra szelidítsék meg őket, látom, hogy a jámbor farkasoknak nem elég az az ölelés, amit az emberek s a többi állat nyújt, nem elég édes az a kéz, mely nyúl felé, s nem vagyunk elég tiszták, hogy higgyenek nekünk, és nem vagyunk elég nyugodtak, hogy lecsendesítsük őket, nem vagyunk elég jámborak, hogy megalázkodjanak előttünk. Segíts, Istenem, nyugalomra ébredni mindannyiunkat s lecsendesíteni az erdő lelkeit.

Imából felállva zavarosan ténferegtem a dohányfüsttel teli kunyhóban. Kezdtem volna távolodni nehéz terheimtől, s magamra öltetni minden ízében az erdő palástját, lábamra húzni patakjainak csobogását, apró tavak hullámain, a mocsarak, dagonyák sarát, testemre tapasztani a fák féregrágtá kergét, fejemre húzni koronája, arcomra az erdő tekintetét, ahogy keresztülnéz a felhőkön, ahogy elnéz a hegyek felett, de megzavart a tavasz, megzavart engem is, épp olyan ijedt vagyok, mint az állatok körülöttem, úgy kapkodom a levegőt, szaladgálok a bokrok között, a levelek alatt, s felbukom, mintha én fagytam volna meg, nem az az asszony, mintha engem karmolt volna a vadmacska, nem a feleségét vesztett férfit, hol találok nyugalmat?

Körbenéztem, a tehén feje közvetlen a lábamnál pihent. Gyönyörű állat. Olyan kecses, vonalai finomak, hatalmas fekete szemei lágyan néznek rám, Isten gyermeke. Megérezte a tekintetemet, felemelte a fejét, majd ráette a lábamra, odahúzódtam, az ölembe vettem, és simogattam a nyakát, ő a fejét a vállamra hajtotta, átöleltem, olyan jó átölelni, olyan jó szakállamat vad szőrszálaiba rejteni, s elaludtunk mind a hárman.

Éjszaka nagy szél kerekedett, dobálta a kunyhó tetejét, csapta az ágakat, azt mesélték a falubeliek, régen itt az Öreg Pap-hegy tetején lakott egy kígyó, hatalmas fején piros korona díszelgett, mikor felébredt, süvített, mint a szél.

Nem aludtam, nehezen vallottam be magamnak, hogy gondolataimban eljön hozzám a lány, és pirosat látok, piros sapkát, piros ruhát hoz egy medve, de nem nagy a medve, csak olyan aprócska, piros ruhában van, szőre kilóg a ruha alól, és nem beszél, csak lefekszik a sarokban a vackán, ahová a lányt fektettem, éjszaka érzem a lehellete illatát, csipkebogyó 29 illat keveredik véres, nyers vadhús szagával, zavar ez a gondolat, mégis megnyugtató, és megosztja a helyet a lelkemben azokkal, akiket ott szeretnék tartani. Úgy keres engem ez a lány, úgy akarja a közelségem, ahogy az édeseim tették, ez a gondolat recés, beleakad a fog, letörik a köröm, el kell fordulnom, megint el akarok fordulni attól, hogy valaki szerethessen. Miért fáj? Nem tudok válaszolni, nem is tudom, fáj-e, üresség van ott, egy üveg a lelkem mélyén, zöld opál, benőtte a moha, pincebogarak másznak ki belőle kétségbeesve, mert nem találtak semmit.

Reggel elült a szél, s eltűnt a hó. Gyűjteni indultam, a szarvas-
tehen a kunyhó közelében maradt, valamikor a többi tehénnel együtt
legelt egy családban, mikor felnőtté vált, egyedül neki agancs nőtt a
fején. Kítaszították a tehenek. Hosszú ideig egyedül kószált a renge-
tegen, meglőtték a vadászok, lógott a lába, vergődött nem tudott el-
menekülni, de nem találták meg. Meghúzódott a vízmosságban, s
kivárta, míg elmennek. A farkassal találtunk rá, megijedt tőlünk, meg-
próbált menekülni, de nem tudott a jobb hátsó lábára állni, csak lógott
tőből, lifegett rajta, három lábbal tett pár lépést, de összeesett. Már
nem volt benne félelem, talán bizalom, hogy mi nem vagyunk vadá-
szok, és életben marad, de ha nem, akkor sincs mit tennie. Van egy te-
kintet emberben, állatban, amiben ott van a remény, és olyan remény,
ami átlátszó, mint a tiszta forráskút vize, át lehet rajta menni, átlépni
abba az életbe, ahol megoldódik minden, és láttam rajta ezt a tekin-
tetet, erős volt benne a hit, hogy meggyógyul, s mi fogjuk rendbehozni.
Hazavittem a hátamon, hetekig feküdt mellettem, ha fázott betakartam, ha
remegett simogattam, s felépült, lenyugodott a láz, összefortrak a csontok,
begyógyultak a sebek, azóta velünk él.

A farkassal a kőbánya felé indultunk, ilyenkor elszórtan még lehet ta-
lálni magokat, ehető ibolyát, apró csalánleveleket már lapulnak friss hajtások
az erdő szélén a hó alatt.

*Részlet az *Anyám tenyere* című októberben megjelenő regényből.

az éjszaka karja

mi tartja
reggelre elzsibbad
az éjszaka karja

nyújtás

nyújtó gyakorlat
a földön hason fekve
az év 100. napjának reggelén
százig számolok lassan
kinyújtott kézzel és lábbal
porszemek a szekrényajtón
porcerősítő port oldok fel a konyhában
susog a víz ahogy kavargatom
anyám nyújtódeszkáját nem használom
sodrófája a kamrában

2x25

nagy teraszunk volt
25 négyzetméter
akkora mint a ház
a terasz beépítéséről
ábrándoztunk éveken át
csupa üveg télikert
ott ülnénk most
látjuk a fóti templomot
ki készít kávét
olyan egyszerű
a nyeles telek aljára
soha többé
nem fut le a lányunk

zápor utca

a zápor utca
öreg fáí
vasárnapi csendben
látanak-e
figyelnek-e engem

ÖTVENKILENC LÉPÉS

Pankával egy diákmunkán találkoztak a Tescoban a mustáros és majonézes polcok között. Péter aznap kezdett, Panka már két hete ott dolgozott.

Norbi kezdi cikizni. Végre nem ő az új, akin a nyelvüket köszörülik. Csak, hogy tudd Öcsisajt, ha olyan munkát kapunk, amit nem szeretünk, akkor cserélsz velünk. Ha takarításra keresnek beugrót, elsőnek jelentkezel. Ha a mosószereket kell pakolni, ugrasz. Értve vagyok?

Csak, hogy tudd Öcsisajt, te itt nem terrorizálsz senkit. Értve vagyok, vág vissza Panka.

Norbinak csak az ujját van ideje felemelni, mikor befordul a sorok közé a csoportvezető, és munkára parancsol mindenkit. Zoli már gimis, most fog érettségizni. Négy éve melózik itt minden nyáron. Hallgatnak rá, tartanak tőle. Tudják, hogy igazságos, de azt is, hogy nem ajánlott ujjat húzni vele.

Gyorsan meg fogod szokni, nevet Panka az izmait markolászó, lazító Péteren. Együtt jönnek be a városba a tescos busszal. Nyár végén se válnak el. Suli után találkozhatnak, együtt tanulnak.

Svédül is, mert szerintük az menő. Mindkettejüket felveszik a stockholmi egyetemre. Együtt laknak a koedukált diákszállón, és családról, egy északi kisvárosban leélt életről álmodoznak. Zöld esküvőt tartanak. A mezőn szedett kora tavaszi virágokkal díszítik fel a kerthelyiséget. Itt esküsznek örök hűséget a szűk család és néhány barát körében. Egy évre rá kiságyat állítanak a kollégiumi szoba sarkába.

Ötvenkilenc lépés a kapuig. Megszámolták, mikor azt tervezték, hogy ha beindul a szülés, hogy a leggyorsabb eljutni a kórházba.

Félve mennek az utolsó ultrahangra.

Sara vagy Erik biztos alszik, nyugtatja Péter. Magát és Pankát.

Biztos, öleli át görögdinnye hasát az anyuka.

Alig várja, hogy rákenjék a zselét, és végre hallja a szívdobogást, lássa, ahogy kalimpál. Sara vagy Erik. Nem akarják előre tudni. Legyen meglepetés. Ezért vesznek mindenkől fehéret.

A zselé után infúzió és műtő.

Panka némán tűri.

Egyszer kiált csak. Amikor a halott kislányt nem teszik a mellére.

Köldökzsinór a nyakára.

Tízezerből, ha egyszer.

Senki se hibás.

A következő terhesség feledteti a fájdalmat.

Másnap éjjel vérezni kezd. Péter veszi észre a foltot a lepedőn.

33

Ami már az ágy szélén piroslik.

Újabb műtét.

Méh nélkül nem eshet többé teherbe.

Harmadnap felmegy a kórház tetőteraszára, és a csillogó tengert nézve lelép a peremről. Negyednap Péter Kirunába utazik. Tíz éve spórol, hogy láthassa a sarki fényt. Nem halogatja tovább.

A repülőn üvölt a fülébe a zene. Nézi a felhőket, érzi, ahogy rázkódik a gép. Nem érdekli.

Semmi.

Sven Gustaffson haja, szakálla fehér, mint a hó. Szeme kék, mint az ég. Az autóban meleg van. Az anyósülés ablakának dönti a fejét. Nézi a havas tájat. Ringatja az autót, beborítja a meleg. Lassan havazni kezd.

Üdv Lainioban, Peter. Ha csendre vágysz, itt megtalálsz, dörögni Sven miközben az egyik piros házhoz vezet. A kéményből vidám füst gomolyog a hóesésbe.

Mielőtt indultunk, begyújtottam a kályhába, lép be a házba, és a hatalmas lábtörlőre rakja havas csizmáját, felakasztja kabátját. Mintha otthon lenne. A konyhában találsz teát, kávét, forralt bort. Áfonyapálinkát. Egy barátom csinálja. Hideg ellen nincs jobb. A hűtőben van készétel, szalámi, sonka, sajt és társai. A kosárban rozsenyér. Azt és annyit eszel, amennyit kívánsz. Ha valami elfogy, szólj, és pótolom. Fa a kosárban. Rakj még rá néhány hasákkal a tűzre, úgy kitart reggelig. A fürdőben találsz törölközőt, köntösöt, papucsot. A komódbban meleg pizsamát. Akárhogy fűtünk is, ilyen időben tizenhat fokonál nem megy feljebb éjjel. A pehelypaplan alatt nem fogsz fájni. A számom az éjjeliszekrényen, a mappa elején. Éjjel-nappal hívhatsz, ha gond lenne. Sosem lehet tudni, nézi fürkész tekintettel, de Péter nem állja a tekintetét. Holnap el tudlak vinni egy rénszarvasfarmra, vagy hómobilozni, szaunázni. Ráérsz eldönteni. A bélelt nadrág, dzseki, cipő, sapka több méretben itt van a szekrényben. Remélem, emlékezetes lesz ez a pár nap, amit itt töltesz!

Péter becsukja Sven után az ajtót, és kabátjába burkolózva járja körbe a házat. Forró vizet enged a kádba. A víz oldja izmaiban a görcsöt. Tesz két hasábot a tűzre, és bebújik az ágyba. A tűz látványa elbűvöli. Pattog, ropog, izzik, táncol. Háttérben vakít a hó. Szeretné letörölni a könnyeit. Szeretné, ha lennének könnyei.

Reggelre jégvirág borítja az ablakokat. Pankának is tetszene. Talán Sarának is.

Minden fehér, a fenyők is. A nyírfák csupaszigain hó és zúzmara.

A kutyák ugatásán és néhány madár csivitelésén kívül semmit sem hallani.

Reggeli után letusol. Összepakolja a hátizsákot, letépi a nap-tárról a február tizenhatodikát. Némi dilemma után felvesz egy bélelt nadrágot, dzsekit és egy hótaposót. Dél is jóval elmúlik, mire felhívja Gustafssont. Sétálni megy. Este a sarki fényt szeretné látni. Egyedül.

Végtelennek tűnő órákat gyalogol, mire elér a szomszéd faluba. Beül a kocsmába, eszik valamit, és legurít egy glöggöt. Aztán még egyet. Átmelegíti. Nem figyeli, mi zajlik körülötte, nem gondolkodik. Egy dolgot lát maga előtt: a táncoló zöld, narancs, rózsaszín fények alatt mosolyogva rá váró Pankát, ölében a mosolygó Sarával.

Erős szürkületben indul el újra. A kocsmá vendégei mutatnak egy ösvényt. Messze van a tó, de onnan a legszebb. Nem biztos, hogy látni fogja. Ezt sose lehet tudni.

A hidegtől fejébe száll az alkohol. Szédül. Sötét van, csak a hó világít, mikor beér a fák közé. Tudja, hogy el fog tévedni. Melege van a sok gyaloglástól. Leveti a kabátot, és a derekára köti. Álmosan ül le egy kidőlt fára. Fel-tűnik előtte a szoba, ahol reggel felébredt. Amilyet álmodtak magunknak. Ekkor csörren meg a telefonja. Nem akarja felvenni, de idegesíti a zene. Csendre vágyik.

Péter itt vagy? Szia! Halló!

Képtelen elviselni az apja hangját. Ölébe ejti a kezét, onnan bámulja a kijelzőn a képet.

Péter, hallasz engem? Válaszolj, kérlek. Itt vagy? Hol vagy?

Itt.

OK. Hol van az az itt? Péter?!

A halál faszán. A sarkkörön túl egy erdő közepén a hóban. És nehogy azt mondd, hogy nyugodjak meg, és minden rendben lesz, mert eldobom ezt a kibaszott telefont!

OK. Rendben. Indulj el kérlek visszafelé. Csak kövesd a lábnyomodat, és menj. Péter, akarom, hogy legyél, hogy élj! Hallasz engem? Mondj valamit, kérlek! Péter! Péter! PÉTER!

Lassan fordul meg. Először csak a szeme sarkából látja a fényeket. Aztán mosolyogva zuhan a hóba.

Kávé és fahéj illatát érzi. Óvatosan nyitja ki a szemét. Körbenéz. Nem abban a házban van, ahol előző éjjel aludt. Elsőre ennyit sikerül megállapítania. Gustafsson az ajtófélfának támaszkodva nézi.

Egyél és pihenj, mondja. Néhány fontos infó, egyenesedik ki, és vált át házigazdává a turistaközpont menedzseréből. Ez az én házam, addig maradsz, amíg meg nem gyógyulsz. A hátzsidó az ágy mellett van. A telefonodat feltöltöttem. A wifi kód ugyanaz, mint a vendégházban volt. A folyosó végén van a nappali és a konyha, ha megéheznél, vagy ki akarnál jönni... beszélgetni. 35

Kora délután ébred fel újra. Képek villognak a fejében, alig tudja követni őket. Próbálja összerakni, hogy mi történhetett. Nem sikerül. Apja hangja úszik elő a káoszából. Mintha beszéltek volna. Ránéz a telefonjára. Ötvenkét nem fogadott hívás az apjától. Negyvennyolc az anyjától. Huszonkilenc a húgától. Röviden ír. Azonnal válaszolnak.

A telefon kijelzőjét bámulja, mikor Sven ismét benyit a szobába. Halat sütöttem, és van krumplipüré, áfonyaszósz. Enned kell valamit. Gyere! És választ se várva elindul. Az ajtót hívogatón nyitva hagyja.

Asztalhoz ülnek, lassan falatoznak. Meglepődik, hogy érzi az ízeket. Nem emlékszik, mikor evett utoljára. Talán még Stockholmban. Pankával.

Nagyon hálás vagyok mindenért. És sajnálom, próbál Sven szemébe nézni.

Én is sajnálom. Sajnálom, hogy nem jöttem rá korábban, mire készülsz. Láttam, milyen zaklatott vagy, mégis elengedtelek egyedül.

Elmondod, mi történt? Arra emlékszem, hogy megláttam a sarki fényt, többre nem.

Sven feláll, és teát készít. Szárított áfonyát kanalaz egy bögrébe, majd leönti forró vízzel.

Megtaláltunk Maltéval, a kocsmárossal, ha emlékszel rá. A telefonod segített. Valaki a nevedet kiabálta, és az útról láttuk a kijelző fényét. Ha csak a lábnyomokat kellett volna követnünk, későn érünk oda. Körbe-körbe jártál. Átszíri a gyümölcsöt, mézet csorgat, citromot facsar. Nem először csinálja.

Péter feje fájni kezd, arca lángol, izzad, vacog. Utálja, hogy Sven gyereként kezelve egy hőmérőt nyom a homlokához majd ágyba parancsolja. Utálja, hogy meg akarja gyógyítani. Éjjel lázalmok gyötrik. Pankát látja, amint a halott kisbabát szoptatja. Őket látja a kórház tetején táncolni. Panka fején pityangból font koszorú. Hálóinge fehérből vérvörösé válik. Kitarja a karját, és a párkányról a mélybe zuhan. Újra és újra.

Reggel fejfájásra ébred. A függöny nélküli ablakból nézi a szikrázó havat. A madáretető körüli vircsaftot.

Képtelenség, hogy visszamenjen az egyetemre, a kollégiumba. Új életre van szüksége, ha már a halálát elszúrta.

Délután Sven elviszi a közeli kis templomba. A téli hideg karcolja a tüdejét, a több napos fekvés után bizonytalanok a léptei. A fényesre kopott padok között ismeretlen békét érez.

Másnap este elmennek sarki fényt nézni. A Sovasjarvi-tó mel-
36 letti úton parkolnak. A vágy, hogy lássa újra az északi fényt, erősebb, mint a rossz érzés. Ugyanazon az ösvényen mennek. Látja a helyet, ahol ült. Ahonnan majdnem nem állt fel. Látja a lábnyomok egy részét. Még nem fedte be őket a friss hó. Tudja, hogy Sven nem véletlenül hozta vissza. Először néz szembe úgy igazán a tetteivel. Vacog. Nem a hidegtől. Már majdnem elérik a tisztást, amikor körülnéz. És meglátja az autó lámpáit. A döbbenettől megdermed. Na, akkor most már lekapcsolom őket. Lemerül az aksi, ha sokáig égnek a reflektorok, dörmögi, és elindul vissza a kocsihoz.

Még akkor is dermedten áll, amikor Sven visszaér.

Kimegyünk a partra. Onnan a legszebb. Ha szerencsénk lesz. Némán állnak és várnak, amíg végre feltűnnek a fények. Táncolnak, mozognak, örvénylenek zölden, kéken, sárgán, bíboran.

Sok minden jut eszébe. A családjá, az élete. Panka. Sara. Aztán minden eltűnik, és csak a fények maradnak. Ettölti a béke. Ami ellen küzd. Nem akar békés lenni. Dühös akar lenni. Istenre, Pankára, az orvosokra, Svenre, az apjára, az anyjára, az egész világra. Nézi a fényeket.

Másnap megint kimennek. Harmadnap Miklós, az apja is csatlakozik hozzájuk. Érte jött, hazaviszi. Miklós nézi a fényeket, nézi a fiát.

Látnom kellett volna, észre kellett volna vennem, törnek elő Péterből a szavak. Apja szorosan öleli. A könny végre ráfagy fia néhány napos szakálára.

Sven diszkréten a távolba húzódik. A kocsiban se szólal meg. Vacsora helyett áfonyapálinkát vesz elő, és három poharat tesz az asztalra. Reggel a szaunába tessékeli a másnapos vendégeket, este jó ismerősként búcsúzik tőlük a kirunai reptéren.

Az egyetlen halasztást kér, kijelentkezik a kollégiumból. Panka cuccait már elvitték a szülei. A fületlen plüss nyulat, amit ugyan Sarának vettek, de ők bohóckodtak vele, a pólói mögött találja. Apja veszi ki a kezéből, és teszi a bőröndbe. Nem búcsúzik senkitől. Ötvenkilencet lép a kapuig.

kinőtt gyermekévek

keskeny emlékehez
simulva próbálad kitakarni
a város rosszindulatú kinövéseit
– testidegen betonfalak
rajzolták át az utcát
csúnya baktériumhordák
gyilkolták le a régi házakat –
Babilon romjai közt bolyongsz
fényképet készítesz
arról ami még a tiéd
ami visszalopja
a kinőtt gyermekéveket
amikor anyád kezét fogva
a rontás elől még kitérhattetek

mielőtt

38 elakadtam az utolsó mondaton
– épp lefőtt a kávé
ő meg a halálról mesélt –
képtelen összefüggéseket rajzolt
az eltitkolt közelségről
majd párnája alá csúsztotta a bibliát
mintha görccseit rejtené
azt mondta esténként
a csillagok állását figyelni
néha ismerős felhők gomolyognak
zavaros-szürkék
mint amikor megszülettem
kár hogy a szüette
lépcsősorok már elfogytak
ahogy a kemence melege is
egy pillanatra elmereng
majd magához vonja a kezem
s mély lélegzetet véve kiönti
a múlt elfojtott
alkudozásmentes kényszereit
mielőtt még az alkony
kioltaná a színeket

csak a végtelen

39

mogorva árnyékot vet a sziklacsúcs
a templom falához érve zsugorodni
kezd a hunyorgó fényszövet
a kávézó teraszán ismerős arc fogad
rég találkoztatok hosszan mesél
új munkahely új feleség új motor
s új műtėti heg – ingét felhúzza mutatja is –
van akit a sors nem kímél
motoros kompániával érkezett
múltat képzelsz mögé féltékeny diákcsínyeket
a parkban a fák ágai közt megszólal
egy kakukk összenéztek
eszetekbe jut az a nyári délután
amikor eldöntötte hogy hazát cserél
– egy kocsma teraszán könyököltetek akkor is –
lázás mesének hitted terveit
de a pillanat magányát csak most értetted meg

Itt kell lennie a táskámban annak a rúzsnak. Most nincs meg. Beleakad a

40 Keömley-Horváth Boglárka

MOSOM KEZEIMET

(regényrészlet)

szerint is hülye a Tibi, rajta kívül mindenki képes volt annyit írni év végén a szülői chatbe, hogy boldog karácsonyt. Egy tampon, megint nem a rúzs. Hangozós sípolás, az ajtó csukódik, a metrón most bemondanák, hogy kérem vigyázzanak, az ajtók záródnak, a Dózsa György út következik. Ötödikben jöttem rá, hogy György, nem Györgyi. A következő megállónál szállok. A szemcerkán gondolkozom, azt se ártott volna indulás előtt. Sok a kátyú, nem kockázatok. A kis tükrömben próbálok magammal flörtölni, talán nem kell a szemcerka, ha marad ez a mosoly.

Délután háromra van időpontom, a Nyugatinál szállok le, kínai operaénekes mikrofonnal, cigiző prostik, csatornaszag, fornetti. Pontosan érkezem, bejelentkezem, leülök. Huszonhét fok van, mondják a tévében, a váróteremben mindenki azt bámulja. Egy sorozat kezdődik, olyan, mint a Szulejmán, csak magyar. Sokat sírnak benne, és a jelenetek között átkötő zene. Mozgatom a telefonomon az ujjam, hátha jött üzenet. Másfél hete beszéltem utoljára Áronnal, szelfit küldött egy étteremből, ahova nem hívtam, rád gondolok, írta. A képet láthatóan körbevágta, szabálytalan arányú téglalap volt a fotó. Mosolygós fejet küldtem rá, de nem azonnal. Hátradőlök, a telefonomat nézem, felállok, a képeket elemzem a váróteremben. Ül egy panda, kezében bambusz, arany keret. Ízléses. Mint a Mága plakát újévkor. Jobb lett volna, ha kis betűvel kezdem a mondatot, mondta a múltkor, hogy máshogy nem szeret chatelni. Remélem, nem csak emiatt nem válaszol. Megszédülök, leülök, az asztalon magazinok, a címlapot olvasom, magassarkúval maraton, és az ezerarcú eper. Félórája nem hívtak be, négykor meeting, el fogok késni. Megvan a rúzs a táskámban, felkenem. Egy nő felhúzza a szemöldökét kérdően, közben chatel. Kicsit szarul vagyok, de minden oké, elküldöm. Kitérőlném, de már látta. Kimegyek a gangra rágyújtani, rágom a körmöm. Apámat hívom, hátha neki is ilyen érzése volt az első epilepsziás rohama előtt, nem veszi fel. Nézze, szédülök, lehet, hogy epilepsziás rohamom lesz, mondom a recepciósnak. Karika fülbevaló van a fülében. Rám se néz, egyen egy szőlőcukrot,

kezem. Mégse. Ez egy orrcsepp. A széntabletta nagyobb dobozú, tovább keresgélek. Rázkódik a busz, mögöttem Tibit szidja egy negyvenes nő, amiért megvétózta, hogy liliomot adjanak az osztályfőnöknek év végén. A másik nő

mondja, a tévét bámulja, közben kókuszcockát rág. Pánikroham, mondja unottan a telefont nyomkodó nő. Szóljon a barátjának, hogy vigye haza, jobb, ha nem járkal így az utcán. Bólintok, aztán csak nézek ki az ablakon, munkaidőben nem szereti, ha zavarom.

A krákoló és a diannás

Boldogok a lelkiszegények, mondták a misén, minden évben meghallgatom, de a pap nem segít, hogy ez mit jelent. A prédikációnak nincs értelme, olyan, mintha minden héten arra törekedne a pap, hogy ne mondjon semmi összefüggőt. A padokban kilencven százalékban olyan emberek ülnek, akik úgy sejtik, hogy tíz éven belül meghalnak. Hátul egy anyuka tologat egy babakocsit, csss, mondogatja percenként a babának. Előkerül a krákoló, majd diannás cukorkával zörgő is, olyan, mint egy előadás a zeneakadémián. Kár, hogy a Bibliához nincs kommentár, felugorhatna előtte egy pop up ablak, hogy ugye nem vagyok robot, kattintsak azokra a képekre, amelyeken gyalogosátkelőhely van, vagy szívárvány. Ez eltelve pár percbe, de aztán megmondanák, hogy kik azok a lelkiszegények.

Hazafelé meglátom a hajléktalan nénit az aluljáróban, egyedül ül, sír, a pisiszagú bácsi nincs vele. Veszek egy nagy levegőt, és hazamegyek, csomagolok lasagne-t, meg ötezer forintot. A Bibliában sok ilyen történet van, egyik ember segít a másikkal, és ez jó. Lehet, hogy ez a helyes út a lelkiszegénységhez. Útközben átveszem fejben, hogy mi fog történni. Átadom az ételt, a kezünk nem érintkezik, én szépen nézek, ő szépen néz, megkérdezem, hogy hogy került az utcára, mond egy elképesztő történetet, az uzsorások el akarták ásni, de ő kimászott a gödörből, futott, elkötött egy autót, ilyesmi. Aztán eljövök, jó embernek fogom magam érezni, ő meg jóllakik, bár kicsit sok a besamel a tésztán, lehet, hogy kívágja a kukába. Megérkezem, szépen nézek, ő elfordítja a fejét, odaadom, a kezünk összeér bazdmeg, megkérdezem, hogy hogy került utcára, csak elrontottam az életem, válaszolja, rossz párcapcsolatok és rossz munkahely. Hiányzik a katarzis, indulok haza. Este ír Áron, éppen a Bahamákon, világít a szelfin a fehér fogsora, két ujjával azt mutatja, hogy peace. Próbálok válaszolni neki, de nem nyílik meg a felület, csak egy dínó ikon, ami mellé oda van írva, hogy no connection. Fenébe, ki-bekapcsolom a telefonom, az IT-s srác is mindenre ezt javasolja, meg se hallgatja, hogy mi nem működik. Elfelejtettem a PIN kódomat, következik a PUK kód, az meg mi, hívom anyámat. Megtalálom a kódot, de elrontom, fel kell keresnem egy személyes ügyfélszolgálatot munkaidőben. Most vasárnap van.

Másnap a buszon kínosan érzem magam, nincs mit nyomkodni, hova érdeemes nézni, hogy senki se higgye azt, hogy őt bámulom. Hátradőlök, becsukom a szemem. Az ügyfélszolgálaton nem tudnak segíteni, kiderült, hogy anyám nevéen van a telefon. Estére megoldódik a probléma, végre be-
42 kapcsolom a telefont, és megírom Áronnak, hogy ez így nem működik, mi nem működünk.



TÓVÁROS

2006 nyarán azt hittem,
a világ minden szeglete
a Tóvárosi lakótelep négy sarkába bújt.
A játszón tartottuk gyűlésünk ebéd után.
Eszkimónak kiáltottuk ki magunkat,
és dideregve görnyedtünk mászóka-kunyhónkban.
Elhittettük egymással, hogy bot-lándzsáinkkal
mi fogtuk a legtöbb halat.
Nevetéssel fűszerezett délutánunk
a telepi ablakokat is ehetőbbé tette.
Nagy szörnyek sok szász szemeként
dacoltunk velük.
Az onnan kihajoló öreg nénik
gonosz hadurak lettek.
Végül hosszas kiabálások után
sóhajtva bújtak be a párkányokról.
Akkor tudtuk, hogy győztünk.
Arrébb rúgok egy követ abban a reményben,
hogy a gyerekkori lábnyomomba ütközik.
A játszótéri padokról lefolyó árnyékomba
galambok sétálnak bele.
Az ablakok némán, fekélyként terülnek el a házakon.
Némelyikben a tükörképem is látom.
Nem hajol ki senki.
Ha megtennék, legalább rákérdezhetnék,
hogy vajon hol hagytam el azt,
aki olyan nagyon hasonlított rám?

SZELEKCIÓ

44 Viszket a tenyerem.
Rendet kéne rakni,
mert egyedül esznek
körbe a falak.
Kirángatom a fiókokat.
A hideg köveken keresem a tapadást.
Valamit, ami, ha elenged,
nem kapaszkodik utánad.
Most ijesztget a maradás.
Keresem, azt, amikor fordítottál
egyet a fejreállt dolgokon.
Már tényleg úgy gondolom,
jobb lett volna, ha másra nézel.
Megúsztuk volna egy nyolc napon túl gyógyulóval.
Ezt a törést kiették már a férgek,
annyi hús se maradt a csonton,
hogy emlékezek rá,
milyen, ha megölelsz.
Még hálás is lennék,
ha nem nyomná el az üvegcsörömpölés.
Ez a te dallamtapadásod.
Közben az ujjaim beleakadnak
egy öszegyűrt ígéletbe.
Olvasás nélkül a kukába dobom.
Mennyi ilyet fogtam már,
szinte fejből tudom.
A könnyek megelőzik az észérveket,
rágyújtanak a párkányon.
Engem néznek.
Arra a pontra hamuznak,
ahova a hangyáknak szánt csapdát tettem.
Néha sajnálom őket.
De folytatódik a leltár.
Három év szemetét kell
környezettudatosan szétválogatni.

„Senkit sem tisztelt, a legkevésbé önmagát, mindenkit kinevetett,
de leginkább önmagát, megdicsőült pojáca volt, csörgősapka
angyala, a szent Arlequin.” (Karneval)

Jász Attila – Csendes Toll 45

RADAFUK

HAL(L)HATATLAN

NEVETÉSE

1.

Nem akartam már többet írni Hamvasról, se más személyekről és témákról, értelmező szöveget, értekező prózát semmiképpen. És amikor ez a

Humor és derű kapcsolata

Hamvas Béla műveiben*

meghívásos felkérés utolért, úgy gondoltam, hogy nem. Nekem már nem kell ilyesmiben részt venni, Hamvasról próbáltam már így is, úgy is beszélni, töredékét se tudtam átadni élő szóban vagy írásban annak, amit gondoltam, gondolok róla és a műveiről. Ez is közhelyszerű, mint ahogy a róla leírt gondolatfutaim is, ahogy a többieké is többnyire mind, főleg, ha igazak és kellően elfogultak. Néhány kritikusa tudott csak valami értékelhetőt megfogalmazni, bírálatként, ami használhatónak tűnt, de a lényegről egy sort sem tudtak leírni.

A magamban és magamnak kimondott, felszabadító, felkérést visszautasító válasz után kezdtek bennem motoszkálni kis csírácskák, mit is lehetett volna egy ilyen, kedvemre való, szimpatikus tematika kapcsán kifejtteni. Nem tanulmányszerűen, hanem vállalva az esetlegességet és esetlenséget, esszének nevezve a pontatlanságot és pongyolaságot, szubjektivitást, elfogultságot. Éreztem, hogy igen, hogy így esetleg lehetne, lehetett volna valamit kezdeni a témával. De hátra volt még a legnagyobb ihletforrás, ösztönzőerő kérdése, az idő, a határidő problémája. El-elgondolkoztam így már legalább másfél hetet a bő két hónapból. Márpedig lassú vagyok, és nem szoktam az éppen kész, friss szöveget kiadni a kezemből, szeretek ülni rajta, és sokszor még a leadás után is finomítgatom, finomítgatnám, van, hogy még évekkkel később is, mikor már rég megjelent.

A határidő tehát egyszerre nekem és ellenem dolgozik, figyelnem kell rá. És úgysem tudok mostanában csak úgy leülni, és írni pár órát naponta, hiába tudományosabb vagy személyesebb a megírandó szöveg. És egyáltalán. Mindig bizonytalan, egy adott írás befejezése után képes vagyok-e még valaha is, bármit írni.

A lehetőség viszont, hogy ezt a felkérést elengedem, felszabadított. Nem kell mindent megírni, már megtettem a magamét Hamvas-ügyben, sőt. Bár a téma, a humor, a derű és a létszemlélet összefüggése Hamvas Béla életművében nagyon is kedvemre való volt, a *Karneval* újraolvasásakor épp 46 arra jutottam folyton, hogy korábban mennyire másképpen olvastam ezt a művét. Most pedig állandóan meg kellett állnom a belső nevetés, kuncogásom miatt, volt, hogy váratlanul hangosan is felnevettem olykor. Megértettem valamit, amit korábban nem, amikor azért olvastam ezt a kulcsregényt, mert kíváncsi voltam, miért tekintik olyan fontosnak általam megbízhatónak tűnő emberek, és főleg, mi mindent látnak bele azok, akik amúgy nem nagyon találják Hamvasban semmi érdekeset, használhatót. Most magamnak, a saját örömömre olvastam újra, nemcsak a *Karnevalt*, hanem szép szisztematikus sorban az életművét, ami nem kevés, de mostanában úgys az újraolvasások korszakát élem, nagy rácsodálkozásokkal persze. Mennyire másra figyelek, mennyire másra figyeltem korábban. Mostanában a finomságokra koncentráltam inkább, a nagy mondanivalókat ismertem már.

Leginkább mégis az a nyelv nyűgözött le, amin ír. Ahogy ír. Egyszerre könnyed, mégis tartalmas. Olvasható és elgondolkodtató is. Félve írnám le, ha tudnám, hogy komoly emberek is olvasnak majd, hogy magyarul kevés életmű képes ilyen egységesen magas színvonalon megszólalni, minden időnkénti esetlegessége ellenére. Ami engem megnyugtat, másokat pedig éppen elriaszt a Hamvas-életmű egészétől. Egészen pontosan az, hogy lehet tökéletességre törekedni, még akkor is, ha még ötszáz év hiányzott a tervezett munka befejezéséhez, de talán még fontosabbak az egyenetlenségek, amelyektől az egész életmű emberivé, tehát szerethetővé válik. Főként, ha magunkból indulunk ki, ahogy legfontosabb tanításában kéri tőlünk Hamvas, és amire folyton figyelmeztet írásaiban.

2.

Akkor kezdtem el írni, amikor váratlanul elszabadultak a gondolatfonalaim, és úgy éreztem, ha nem gombolyítom fel őket, el fognak szállni örökre, szépen és tűnékenyen, mint az ökörnyál. Ismertem már magam, tudtam, hogy most kéne elkezdni jegyzetelgetni, tisztázni a dolgokat, mert már megvan a vezérfonal a fejemben. És a felkérés visszautasítása általi felszabadulás után ez volt a második ösztönző felismerés, hogy nem kéne utánanéznem a tudományos univerzumban, ki és mit hozott össze az adott témában Hamvasról ez idáig, hanem mintegy direkt módon a saját fejemből indulni ki, és maradni végig ennél az iránynál, mentesen más e témában kifejtett gondolatmenetektől. És abban a pillanatban megértettem, hogy számomra ez az

egyetlen járható út maradt, hogy a hívás most ért el hozzám valójában, és hogy ezért érdemes lesz kicsit Hamvással elszöszölgötnem, megvizsgálni, mit is jelentenek a művei számomra *ebben* a kontextusban.

És ezzel megjött a kedvem, rám tört az a fajta izgalom, ami nélkül, ezt jól tudom már, nem érdemes egyetlen szót vagy sort sem leírni, mert olyankor nem vagyok inspirált állapotban. Arra gondoltam, az adventi és az az előtti időszakot ennek a belső kutatómunkának fogom szentelni. Anélkül, hogy elolvasnék bármilyen tanulmányt, kritikát, elemzést, ami a témában Hamvasról szól. Műveire is maximum rálapozok, hogy jól emlékszem-e. Talán, ha kész leszek, megírtam, végiggondoltam, amit terveztem, kivettem az utolsóknak tűnő pontot, akkor ránézek majd, hogy mások mire jutottak, akkor már úgyis mindegy lesz. Addig pedig marad a saját kútfő, a platóni visszaemlékezés. Úgyis olvastam és agyaltam már korábban is humor és derű kapcsolatáról, jóllehet más szerzők miatt, de ennek a két fogalomnak az oda- és visszahatásáról az egyes emberi, írói létezésben. Amit viszont Hamvasnál valóban nevezhetünk akár létszemléletnek is.

3.

A humorról mindig azt gondoltam, hogy az valami földközeli, földdel érintkező dolog, néha vaskos, néha nem annyira, de leginkább a vicc felé hajlik, és valahogy mindig is a földi ügyek kiforgatásáról, fonákosságainak megmutatásáról szól. Nem tudnám igazából megindokolni, hogy miért, de mindig így éreztem, és néha el is gondolkoztam rajta bizonyos, humorosnak tartott művek kapcsán. Shakespeare például biztosan ilyen, számomra legalábbis. Korábban sok minden nem tűnt humorosnak, komolyabbnak tartott műveket csak komolyan tudtam olvasni és venni, nem figyeltem a finomabb, rejtettebb mellékszövegekre, mint most a *Karneval* esetében. Meglehetősen furcsa reakciókat vált ki e regényfolyam bennem, ugyanis nem mindig csupán csendes nevetésre ösztönöz, ami inkább befelé szól, hallható, ahogy szinte magában somolyog az ember valamin, mosolyog némán, hanem időnként utazás közben is muszáj hangosan felröhögni, felhorkantani legalább olvasás közben, de ugyanígy az üres lakásban is, vagy éppen a nem üresben olykor, majd később magyarázkodni, mi is történt. Szóval, ilyen régen nem történt velem Hamvas olvasása közben, és egyébként is nagyon ritkán, ezt egyértelműen a *Karneval* rovására kell írni, a saját változásommal egyetemben természetesen. Mert rengeteget változott, alakult bennem a könyv, csupán a fedősztori stímmelt nagyjából. Ezt a fajta, időnként egészen vaskos humort nem éreztem a műben korábban,

jóllehet tudtam, hogy Hamvas szereti a földközeli, humoros írókat, Rabelais-t, Shakespeare-t, Sterne-t, Powyst... Mégis meglepett a saját, nagyon erős reakcióm a regényre.

Jóllehet, korábban az olyan megosztó kisesszéinél, mint *A jó-
48 isten uzsonnája*, pontosan éreztem, hogy direkt ír bele olyanokat, hogy délután fél négykor kell a kútba leengedni, lehűteni a tejfölös epret, és tejszínhabot semmiképpen sem szabad hozzá használni, ilyesmik, hogy ezekkel felbosszantsa merevebb gondolkodású olvasóit, vagy csupán provokáljon minket. *A bor filozófiájában* ez még látványosabban van jelen szerintem. Sokan félreértik, szinte biblikus áhítattal követik útmutatásait. Azt hiszem, hogy olyankor nevet rajtunk a legjobban. És persze mindenk előtt saját magán kuncog, ahogy egy igazi bölcshez illik. Akár innen is tudhatjuk, hogy tényleg az. Mert a humor maszkja mögött a bölcsesség lakik. A bolond minden földi nehézséget túlélő bölcsessége.

4.

Napokig gondolkoztam rajta, hogy vajon miben is lehetne tetten érni, és hogyan, a hamvasi derút. Ami valamiképpen túl van a humoron, a viccességen, a nevetésen. Nyilván egyfajta szemléletet jelent, az élethez való bölcs hozzáállást, vagyis derűsen látni a dolgainkat, akkor is, ha éppen nem mennek fényesen. Ha valaha valami használhatót tanultam Hamvastól, akkor ez volt az. Az ő tudását az írásain keresztül így tudtam realizálni. Bizonyára van alkati összetevője is a dolgokhoz való derűs hozzáállásnak, létszemléletnek, de többnyire valószínűleg egy adott szellemi szinten természetes a valóság ilyen megközelítése vagy látásmódja. És itt biztosan szerepet játszik számomra a felderítés szó kettős jelenléte, amit egy harminc éve olvasott Böhme-idézet vésett belém, ott talán az igekötő félrefordítása is szerepet játszhatott, a kideríteni valamit értelmében, de mivel felderítésnek volt fordítva, zseniálisnak találtam a megoldást, hiszen valaminek a feltárása fel is deríthet minket, hiszen rájöttünk valami fontos dologra, megértettünk valami lényegeset, tehát jókedvre van, lehet okunk. A világ derűs szemlélésére. Akkor is, ha nem így van. Így próbáltam hát én is felderíteni ezt a szót, körbejárni, körbekémleni. Hogy pontosabban megértem Hamvas konklúzióját az *Arlequin*ben: „A világ legnagyobb csodája a derű.” Amihez gyorsan hozzacsatolja a melankóliát is, zseniális húzással. Azt a derút, derűs szemléletet finomítva így tovább, amit megkülönböztetesként a fekete humortól fehér humornak nevez el az *Óda a huszadik századhoz* című nagyesszéjében. Itt deklarálja azt is, hogy: „A derű az egyetlen, amiről nem vagyok hajlandó lemondani...” A derűről, ami a humor földközelségéhez képest szerintem

sokkal inkább az égközeliséggel társítható, vagyis az üdv folyamatos vágyának egyfajta leképeződése, lenyomata az emberben.

5.

49

Földényi F. László ősrégi esszéjében 1988-ból az előbeszéd erejéről beszél Hamvas kapcsán, hogy ezzel szólítja meg és varázsolja el olvasóját. Földényi zavarról és iskolamesteri szigorrról is beszámol erősen kritikus írásában, de elismeri, hogy a magyar nyelvű értekező próza csúcsteljesítményéről van szó, és ezért is fáj neki annyira, hogy olykor *elidegenítődik* a szövegtől. És nemcsak erre az esszére emlékszem a régi időkből, hanem Spiró György remek nagyesszéjére is a *Karneval*ról. És az egykori *Életünk* folyóirat legendás Hamvas-számának márkás nevű szerzői gárdájának szintén furcsa viszonyulására az életműhöz, amit akkor még csak stencilezett, rontott példányokban lehetett olvasni. Az óvatos és kötelező fanyalgók és elvakult rajongók szóbeli és írásbeli ömlengésein túljutva magam is elolvastam akkoriban a sorban megjelenő könyveket, és egyfolytában azon csodálkoztam, milyen szépen ír magyarul Hamvas. Bár túlzónak, nagyon is eltúlzottnak éreztem Szőcs Géza versben is kifejtett nézetét, ha Hamvas nem ide született volna, ki is lehetett volna világviszonylatban, és hogy az egyetlen magyar szerző, aki a holt nyelveken beszélő bölcsekkel is szót értett volna stb. (mindezt tekinthetjük költői elfogultságnak is), ám az biztos, hogy nemzetközi mércével is kimagaslóak Hamvas esszéi, de ezt inkább érzem, világirodalmi esszéeken nevelkedve, minthogy a Hamvas-művek fordításainak minőségét meg tudnám ítélni. Ma, ezt az esszét írva, maximum belelapozgatva egy-két kommentárba a Hamvas-polcokon, de inkább csak a könyvgerinceket szemlélve olykor a róla való gondolkodás közben, és néha beleolvasva egy-egy olyan Hamvas-szövegbe, amiről úgy rémlik, mintha a témáról beszélt volna, az a benyomásom megint, hogy mára, amikor már tényleg csak leírt szövegeit látom, ha olvasom, tényleg gyönyörűen ír. És nem baj, hogy csak mi, magyarok olvassuk, a nyelvi finomságok, lelemények ilyen szinten bizonyára lefordíthatatlanok. Bár... És hálás vagyok azért is, hogy nem csupán Lao-cével beszélgetett, hanem velem is, mert valóban élőszerűen szólít meg, és még érteni is vélek valamit olykor valóban didaktikus mondanivalójából, nem csupán esztétikai szépséget okoz sajátosan egyedi nyelvezetével. Elfogult vagyok tehát Hamvas írásművészetével szemben. Viszont értem az őt kényszeresen elutasítókat is, mert az a megszállott hit, ami Csontváry művészetére is annyira jellemző, írásban sokkal-sokkal elviselhetetlenebb. Még akkor is, ha ez egy finom, fehér humorral fűszerezett, napfényes derűvel szemlélt bizonyosság.

Új Forrás 2024/7 – Jász Attila – Csendes Tóli: Radarfűk hall(ly)hatatlan nevelése – Humor és derű kapcsolata Hamvas Béla műveiben

E néhány emlékezetemből (felejtésemből?) eklektikusan kiragadott példa is elég talán ahhoz, hogy szemléltessem, Hamvas hiába hozott létre magyar nyelven világszintű életművet, a magyar kultúra szövetébe beilleszthetetlen maradt, és marad mindig is, mivel se előzménye, se követői (az ő 50 szintjén) nincsenek, nem lehetnek. Mert teljesen saját stílust alakított ki, ami vagy kiveri a biztosítékot helyből, vagy halkán megnyit minden belsőnek képzelt ajtót. Annyira egyedi és egyszerű, amit csinált, hogy ettől válik számunkra annyira izgalmassá, és ettől válik sok olvasója számára ijesztővé. Dönteni kell, döntésre kényszerít minket, állásfoglalásra. És ez bizonyára a legtöbb, ez a megosztás, amit földi szerző elérhet az olvasóinál. Amit alkotó elérhet a művével. És hadd tegyem hozzá itt a bekezdés végén még egyszer, hogy nem csak magyar kultúrterületen egyedülálló, térben és időben, amit Hamvas Béla létrehozott, megalkotott. Viccesen érdekes és érdekesen vicces az a megállapítás, amit legutóbbi Hamvas-számunkban Buji Ferenc tett: „Ha a magyarság valakit adhatott volna a világnak, akkor az Hamvas Béla lehetett volna. De a magyarság mégsem tudta adni Hamvas Bélát a világnak, mert voltaképpen még maga sem fedezte fel.” A maga teljességében, teszem hozzá egyetértőleg.

6.

Hegyi házamban előkerestem Hamvasnak a Vigilia Kiadónál 1987-ben megjelent zöld könyvecskéjét, amit akkor is nagyon szerettem, noha pontosan értettem megosztó jellegét feltétlen rajongók és fanyalgó ellenlábások között, azóta többször is újraolvastam. Eszembe jutott az *Arlequin* című esszéje, ami úgy rémlett, hogy a bohóc nevetető, artisztikus figurájának bölcs bolonddá válásáról szól. Meg a be- vagy átkattanásról, Hamletről, Rómeóról, a *kizökkent világ* örületbe menekülő hőseiről. De mégsem. Vagyis igen, persze. Róluk is. („Milyen kár, hogy a bolond egy okos szót se mondhat, mikor az okosok oly bolondok.” Idézi Hamvas Shakespeare-t. Én meg Hamvast, aki egy picit árnyaltabb, /égiesebb, mint az angol drámaíró: „Miért vigyorog a bolond? Mert tudja, hogy Isten nem ül a trónuson.”)

Az egyik ilyen kedves bolondom, Naszreddin Hodzsa történetei is ikonikusak számomra, mióta csak *Az ezeregyéjszaka meséiben* olvastam róla vagy olvastak nekem, majd, amikor újra felfedeztem, de nem ugyanazt a Hodzsát, akit gyerekkorom mesekönyveiben annyira kedveltem, hanem egy másik, különös figurát, aki Hamvast is megihlette, mivel hét rövid, humoros történetét is beletette az *Anthologia humana* című, ötezer év bölcsességét felvonultató szöveggyűjteményébe. És ha már a bölcsesség szó a humor mellé kerül, kezdetünk gyanakodni, hogy az már-már a derűt előlegezi meg, ahogy szerintem ez a szemlélet hatja át ezeket a Hamvas által is idézett történeteket. Épp

olyan megvilágító erejűek, mint a zen koanok, csak közben nevetünk rajtuk, és főleg Hodzsa szemléletén, ahogy roppant nyugodt és bölcs derűvel szemléli a világot. Kedvencem *A zsák dió*, ami komolyabb tartalmú azért, de rögtön utána elolvasva *A tolvaj*, *A feleség esze*, *Az elveszett számár* esetét, roppant vidáman, derűsen kezdődhet a reggelünk, nem felejtve el, hogy 51 milyen jó, hogy nem veszünk el magunk is a számmal együtt a ködben. És milyen jó, hogy Hamvas arányérzéke ilyen jól működött a hét mini-történetnél, mert még egy mese, és a jól felépített hatás felborulhat.

7.

Amikor Hamvas az esszéiben halott nyelveken idéz, olykor olyan, mintha blöffölne. Aki nem ismeri e nyelveket, ideges lesz tőle, aki ismeri, szintén ideges lesz tőle, mert Hamvas sajátos átírásban használja, ha ugyan ezek nagy része valóban nem blöff. Ez a helyzet a kinyilatkoztatásaival is. Egyesek falra másznak tőlük, mások pedig szentírásnak veszik, amin véleményem szerint Hamvas nevet a legjobban vagy lehangosabban. Ezt a komolykodó komolytalanságot nem könnyű megérteni. Egy tökéletesen szabad gondolkodású ember pillanatnyi reflexiói, noha szabadsága éppen abban áll, hogy a következő pillanatban gondolhatja az ellenkezőjét is, ha gondolatmenetéből logikusan az következik. Mindehhez kítűnő formát talált és újított meg magának, mindenféle szempontból, az esszé műfaját.

Az *Arlequin*ben például folyamatosan a létezés paradox logikájáról beszél, próbálja megmagyarázni kedvenc irodalmon túli boldondjainak cselekedeteit és azoknak miértjeit. Hamletet, Rómeót, Pantagruelt, Till Ulenspiegel, Diogenészt vagy Naszreddin Hodzsát. Hamvas kommentálásában világias aspektusban: „Szörnyűség így élni, hogy valaki minden pillanatban felállhat, ok és előzmény nélkül a főtanácsos úr fülébe haraphat. Sőt, még a püspök úr fülébe is. Szörnyű a létezésnek ez a mágikus paradoxája. Bolond. Olyan, mint a hülye, legalábbis arcáról ez látszik. Ez a szellemben szegény. De mindig nevet és gondtalan és van valami legyőzhetetlen ereje. Hülye és mégsem az. Ő a szellemben szegény és az övé a mennyek országa.” Nekem nagyon tetszik ez az érvelés, és a provokatív végkövetkeztetés elgondolkodásra kényszerít. Elég bolond vagyok-e én magam is ehhez? Hamvas persze logikusan érvel, az esszé háromnegyed részében előkészíti ezeket a vicces csapdákat, amiket észre sem veszünk, és mindig belesétálunk. Hogy szembe kelljen néznünk kényszerhelyzetünkben saját magunkkal, esendőségeinkkel és gyengeségeinkkel. Nincs menekvés, nincs mellébeszélés. Muszáj önmagunkon nevetni. Más megoldás nincs.

Hamvas imádja az ilyen helyzeteket, az ilyen szituációk megteremtését, a *Karneval* szinte végig erről szól. Egy emblematis és metaforikus történetében például ezt írja: „Valaki Athénben a visító malacot olyan pompásan utánozta, hogy híres ember lett. A másik a hírt megirigyelte, és köpe-
52 nye alá igazi malacot rejtett. Most jön a vicc. Az igazi malac senkinek se tetszett, megint csak a művészt tapsolták meg. Miért?, kérdi ön. Talán mert a malac nagyon is igazi volt? Vagy a művész igazibb, mint a valóság?” Az ilyen vicceken talán még Shakespeare vagy Rabelais is jót nevettek volna, ha olvassák. Ha ugyan nem ők találták ki eleve ezt a történetet. Hamvasnál minden elképzelhető, még egy szöveg átemeléséből is képes viccet csinálni, hogy felderítsen bennünket, olvasókat.

És ha már Hamvas derűszemléletéről, fehér humoráról van szó, bizonyosan egyik legmeglepőbb és sajnós ismeretlen poénja, hogy a fordítói állásajánlatra, amely a tiltott listán lévő írók megmentését szolgálta volna, így az övét is, azt válaszolta, hogy a *Winnetou*-sorozatot szeretné lefordítani. Nem vették komolyan, pedig meg is magyarázta, hogy szerinte a legszebb könyv a barátságáról, és ebben akárhogy is, elfogódva vagy sem, de igazat kell adnunk neki, akár indiánok vagyunk, akár sápadtarcok.

8.

Emlékszem, mennyire meglepett fiatal koromban a Hamvas ellen felhozott vádak között, amelyeket azért el tudtam fogadni és meg tudtam érteni, hogy a humor hiánya számonkérhető írásain. Soha nem gondoltam volna. Még az esszék esetében sem, hiszen írtam már arról korábban, hogy néha viccesen próbál provokálni minket, olvasókat. Szerintem. Mándy Iván szerint pedig, akit fiatalon szintén nagyon kedveltem, a humor hiánya ijesztő Hamvasnál. Kírtam még akkor egy cetlire, és mivel a cetlik természete olyan, hogy meg- és fennmaradnak, tudható, hol, melyik könyvben lapulnak, idemásolom: „Mint szépíró? Számomra még idegenebb, mint gondolkodóként. Itt minde- nekelőtt a *Karnevá*ra gondolok. Ez egyszerűen egy rosszul megírt könyv.” El- tűnődtem azon is, vajon milyen formában is olvashatta Mándy a regényt. Majd keményebben folytatja ítéletét: „...a humorérzék hiányától mindig félek. Mi több, azt az embert, akiből hiányzik a humor, én hajlamos vagyok egymagában emiatt veszélyesnek is tartani. Tragikusan veszélyesnek.” Ebben azért van igazság, általánosságban. Ugyanakkor ez a kis emléketli éppen annak a Sava Babićnak a könyvében lapult, aki annyi Hamvas-művet fordított szerbre, és olyan szépen beszélt róluk jegyzetfolyamaiban, éppen a hamvasi humort dicsőítve folyton, személyén messze túlmutató lényeges megállapításokat téve, ilyeneket például: „nemcsak az ember legfontosabb sajátossága

[a humor], hanem olyan út, melyen haladva minden baj leküzdhető, majdnem minden". A legszebb az utolsó két szó, a majdnem minden. Hamvas indulásától kezdve érik vádak és támadások, a kezdetben Németh László által megfogalmazottak folytatódnak Szentkuthyn keresztül Földényi F. Lászlóig vagy Balassa Péterig. Nagyon értem a kényszerű távolságtartást és a zavarodottságot. Azt is, hogy a feltétel nélküli rajongók miatt irritálták őket annyira. Magam is átéltem hasonló élményeket Hamvas másolt kéziratának terjedése közben, amitől, a szövegtől függetlenül, lett bennem egy ellenállás. Egy finoman burkolt ellenszenv (a rajongóival szemben). Ám mindez az eredeti szövegek alaposabb megismerése után elpárolgott.

És borzasztóan emberi, vagyis túlságosan is az, amikor maga Hamvas ír a humortalanságról, ami legjobban bántja raktárosi tevékenységében, azon túl, hogy egyáltalán nem érti őt ott senki, de ehhez már sokkal magasabb szellemi körökben is hozzászóhatott. 1951-be írja egy levelében az erőműépítés kapcsán: „Különös, hogy nem szenvedek. Inkább szomorú vagyok, és tökéletesen nem tudom, ebből mi lesz, és mi lehet. Lehet, hogy ez a sok ezer ember itt mind a kárhozatba rohan ilyen nagy zajjal. Feltűnő, hogy nincs humor, ami még a legelveszettebb harctéri helyzetben is megvolt. Érzik, hogy eredménytelen? Nem tudom.”

9.

Hamvas a humort hiányolja a szocialista barakkvilágban, miközben ő már a *Karnevalban* zseniális paródiáit írja meg e rendszernek. Akár az ágytálgyártós munkaverseny vaskos humorára is gondolhatunk, ami egyben a szocializmus filozófiai kritikája is, mivel a versengés során értelmetlen cikket gyártanak teljesen felesleges mennyiségben. Konkrétan is megírja, kétmillió ágytálat gyártanak le, de nem merül fel a kérdés, hogy mit csinálnak majd vele, hova tesznek ennyi darabot, amit Hamvas ismét humorral old fel, mindenkinek lesz belőle otthon egy.

A másik szemléltető példája nem kevésbé konkrét és vaskos. Nem kizárólag a szocializmust, hanem általában a diktatúrát parodizálja vele Hamvas. Közösülésnaplót kell vezetnie minden 12 és 75 év közötti egyénnek, és félévenként be kell nyújtania a hivatalba. Lejelentés, bélyeg vagy aláírás elmaradása pénz- vagy börtönbüntetéssel jár. „Az elvesztő egyén naplót három hónapig nem kap, s ez alatt az idő alatt közösülési tilalom alatt áll. A tilalmi idő alatt az illető személy szóban forgó testrészét hatóságilag lezárják, illetve közösülésre alkalmatlan állapotba hozzák és lepecsételik. Aki e zárt önhatalmúlag megnyitja vagy letöri és a pecsétet megsérti, vagy a zárlatot más

úton-módon megkerülve kijátssza, ha súlyosabb elbírálás alá nem esik, 8-20 évig terjedő kényszermunkával büntetendő.” Szerintem itt már mindenki röhhögéstől vinnyo-gva veri, csapkodja a térdét a *Karneval* utolsó kötetével.

10.

Saját kútfőből meríteni, visszaemlékezni mindenre, amit valaha tudtam, tudok. Nyilván Platón-tól kölcsönözve a bátorítást, így értve meg az ő tanítását is valamennyire. Akár Hamvassal kapcsolatban is. Visszaemlékezem arra, amit róla tudtam, tudok, anélkül, hogy újabb könyveket vennék a kezembe és cikkeket, írásokat olvasnék róla. Vagy a derűről. Inkább magamon, magam által vizsgálnám meg. És gondolkoznék azon, mit tartok humornak, mit gondolok humorosnak, viccesnek, min nevetek vagy mosolyodok el önkéntelenül.

Egy jó ideje rágva, csócsálgatva a humor és a derű közötti kapcsolatot, különbözőséget, szinte a testemben érelve, hordozva a gondolatot, azt tudom végül megszűlni, hogy a humor mindenképpen földi eredetű, szorosan a földiséghez, a földhöz kötődő, pillanatnyi, tehát mulandó állapot. Felismerése valaminek, ami nem a megszokott módon történik, ami kizökkent minket a hétköznapiból. De csupán egy pillanatra. A derű viszont, ezzel elmentélesen, égi adomány, az üdv olyan állapota, ami állandóan vidám szemléletet okozhat annak, aki megérti, megéli azt. Hogy Isten hasonlóképpen nézhet minket, hiszen kellő isteni humor, derű nélkül csupán folyamatosan szomorkodhatna és megbánhatná, hogy mindezen lehetőségünket rendelkezésünkre bocsátotta.

Az érettség minden, idézi oly sokszor Shakespeare-t Hamvas, ami mindig nagyon tetszett nekem, főleg repetitív módon ismételve szinte már érteni, megérteni véltem valamit. De talán még most sem értem igazán, csak valamivel többet sejtek belőle, mint fiatal koromban, amikor bizonyosan semmit sem érthettem belőle, csak az utalást, a lehetőséget, hogy egyszer majd talán érteni fogok valamit. Kicsit érettebben. Annyi mindenesetre biztos, hogy az utóbbi időben újra és újra kedvem van, kedvem lett olvasni Hamvas műveit, nem csupán ízes, sajátos és szépen megformált magyar mondatai miatt, hanem a derű folytonos felragyogása miatt, ami ott fénylik sokszor a sorok között. Ez még fáradt állapotban is feltölt, gyógyít és inspirál. És éppen elég indok, hogy egyre derűsebben lapozgassam újra műveit.

Weiner Sennyey Tibor Hamvasról írott, sokat kritizált nagykönyvében idézi Czakó Gábort, aki azt állítja, hogy a magyar irodalom leghumorisztikusabb szerzője Hamvas Béla, és hozzáteszi, már csak azért is, mert 55 ezt a szót ő alkotta. A későbbiekben Weiner Sennyey Tibor kideríti, hogy eredetileg nem is a humorisztikus, hanem a humormisztikus szó állt a *Karneval* eredeti gépiratában, és ezt dokumentálja is. Nekem valójában nagyon tetszik, akkor is, ha így írta Hamvas, akkor is, ha véletlen gépelte el, amit persze nem hiszek, de mégis beleférhet, hogy ő is hibázott, sőt, az is lehet, hogy nem ő gépelte le, el, de mindenesetre ez a verzió nem így került be a *Karneval* első kiadásába. Pedig humor és misztika összekapcsolása egy ilyen szóeleményben számomra tökéletesen elképzelhető Hamvastól.

Azt viszont tudjuk, hogy az utókor sokszor, gyakran okosabbnak gondolja magát az egykori szerzőnél és bátran belenyúl, figyelmen kívül hagyva a szerzői akaratot, hogy talán valamiért mégis szándékosan úgy írta, és nem biztos, hogy hibázott. Az, hogy a humormisztika két ízben is így szerepel, ugyanúgy írva, ezt is jelentheti.

Az *Új Forrás* 1993-as Hamvas-számában magam is megtapasztaltam ezt a fajta attitűdöt, méghozzá elég nagy árat fizetve, és ártatlanul. Kemény Katalin egy mondatáról volt szó, melyben azt állította: „Hamvas Béla atipikus szerző.” Tökéletesen egyetértettem vele ez ügyben szerkesztőként, a korrektúrárt rendben találta Kató néni, postán visszaküldte. Összevettem a saját javításaimmal, leadtam a tördelőnek, majd átnéztem a javítások után a kefelevonatot. Rendben volt. És itt jön a vicces része a dolognak, ami Hamvas biztosan felderítette volna, ellentétben Kató nénivel. A tördelőnő a nap végén ránézett a levonatra, és észrevette, hogy Attila már biztosan fáradt volt, nem vett észre egy tipikus hibát, így kijavította: „Hamvas Béla a tipikus szerző.”

Danyi Zoltán a barátom, még a régi időkből, még mielőtt Hamvas kézírataival bajlódott volna. Mikor még csak egy ismeretlen, vajdasági alanyi költő volt, és nem nemzetközileg elismert regényíró. Egyszer írt nekünk a lapba egy esszét a hamvasi derűről. Mondanám, hogy szinte elfelejtettem idővel, de nem lenne teljesen igaz. Weiner Sennyey Tibor már emlegetett Hamvas-könyvében is olvastam, és erre a részre, amit Danyitól vett át, nagyon emlékeztem.

És közben azon is gondolkoztam, hogy miért társítom folyton Platón-t magamban a derűhöz, noha teljesen érthetetlennek gondoltam eleinte. (Mivel nem is a derűről ír, hanem a gyönyör és a fájdalom közti lehetetvékony határvonalról, ami roppant képlékeny.) És újra előkeresve Danyi idézetét

56 Hamvastól megértettem a Platón-párhuzamot: „A derű azért olyan árnyéktalanul tiszta és azért szikrázik, mert abban az öröm és a fájdalom egy.” Danyi szerint John Cowper Powys, Hamvas egyik mestere és barátja ugyanezt állítja *A boldogság művészete* című könyvében. Powys Hamvashoz írott leveleinek fordítása közben Danyi saját bevallása szerint elakadt egy szónál az angol szövegben, képtelen volt lefordítani, sosem olvasott hasonló kifejezést Hamvas műveiben. Powys kulcsfogalomként hivatkozik erre a szóra kettejük kapcsolatában, még könyvének dedikációjába is beleveszi („...also to his Lady of „Derii”). Danyinak csak lassan esik le, hogy a levelekben és a dedikációban is szereplő szó az angol kiadó tévedéséből fakad, valójában magyar nyelven a Derűről van, volt szó. A magyar fordító megkönnyebbült és fölnevetett.

Radafuk, Hamvas legviccesebb szereplője, mivel a regényben egyáltalán nem szerepel, mégis a szereplőlista élén áll, megjelenik. Arlequin szentté válik. Humor és derű összeér e(gy) ponton, felderítettük magunkat! Hiszen humor nélkül nehéz lenne hosszabb távon, egy földi élet erejéig elviselni erősen a talajhoz ragadt mindennapjainkat, életünket, derű nélkül pedig nem tudnánk mit kezdeni földhöz is erősen kötődő égi aspektusunkkal.

Mindehhez pedig a további inspirációt ismét maga Hamvas adja, a legmeglepőbb irányból, ahogy tőle megszoktuk, az Evangélium felől. Amiről azt állítja, hogy a fehér humor megtestesülése, Jézus maga pedig e humor mestere. Lehet, hogy provokál bennünket Hamvas ismét az *Ódában*, az is lehet, hogy csak viccel. Az is lehet, hogy nem. Radafuk mindenesetre konokul hallgat tovább. Csendben olvassa, megrendülve és mosolyogva Hamvas sorait: „...megtaláltam ezt a derűt ott, ahol a legkevésbé vártam, az Evangéliumokban, találkoztam Jézus mosolyával és megértettem, mi a békeesség Örömhíre.”

Ezek után nekünk, nekem legalábbis van miért hallgatnom, van miért hallgatnunk Radafukkal együtt. Csendben keresgélni tovább, szájunk sarkában alig látszó, de azért folyton játszadozó derűs mosollyal.

*A balatonfüredi Hamvas Béla-esszé pályázat 2024-es megosztott első helyezett pályaműve.

...tehát mint utaltam rá, László András, Hamvas Béla egyik legkitűnőbb tanítványa előadásain rendszeresen felhívta a figyelmet a humor jelentőségére, egészen pontosan a szellemi életben betöltött szerepére, másképp fogalmazva arról van szó, hogy a humor rendkívül fontos eszköze lehet a metafizikai törekvésnek, a világ illúziótermészetét meglátó irányulásnak, a téves azonosulások felszámolásának, és ezt egyébként nemcsak mondta, hanem csinálta, mind előadásain, mind azokon kívül, mégpedig egész magas színvonalon, mondhatnám

Gődény Jonatán 57

AKINEK NINCS HUMORA, AZ NEVETSÉGES

Egőtlanító hahotaművészet

a *Karneválban* *

úgy is, mesterien, többször láttam embereket majdnem kidőlni a székből egy-egy jól elejtett poén után, olyan is volt, ennek nem voltam tanúja, de hallottam, időnként azt csinálta, hogy órákon keresztül vicceket mesélt, a legkülönfélébb színvonalú vicceket a legkülönfélébb témákban, például Papjancsíról, aki minden viccet félreért, és barátja poénjait mindig a legügyefogyottabban utánozza, ami elsőre egészen különös attól, akitől életem legsúlyosabb, legkomolyabb gondolatai hangzottak el, és akinek elsőprő erejű monológjai sokszor megfagyasztották a levegőt, de aztán rájöttem, mégsem az, egyáltalán nem különös, sőt nagyon is magától értetődő, hogy aki komolyságával dermesztő döbbenetet vált ki és elnémít, aki intuitív felismeréseivel arcul csap és őszinte önmagadba tekintésre késztet, annak képesnek kell lennie arra, hogy épp ellenkezőleg, feloldjon és feloldozzon, nevessen és nevetessen, porrá zúzva azt a nehezéket, azt a sokszor egészen elviselhetetlen súlyt, amit a világ súlyának is nevezhetnénk, amit az ember, úgy gondolom minden ember, ha nem is ugyanolyan mértékben, és tegyük hozzá, legtöbbször teljesen indokolatlanul ott cipel valahol a szíve környékén, és ami mintha az idő előrehaladtával egyre nehezebb és fojtogatóbb lenne, szóval jön valaki, még egyszer mondom, egy roppant komoly valaki, akinek a jelenlétében az ember általában nagyon vigyáz, mit ejt ki a száján, mert úgy érzi, ha butaságot mond, egy életre szégyenpadra kerül a szemében, és elkezd beszélni az evolucionizmus abszurditásairól, nem csak úgy általánosságban, hanem az úgymond tudományos példákat részletekbe menően ismertetve, amiket személy szerint sosem éreztem fontosnak megjegyezni, mert nekem elég volt, hogy egyszerűen kimondta, hogy ez egy ordas nagy hazugság, megerősítve bennem, amit homályosan mindig is gondoltam, hogy az evolucionizmus

köszönőviszonyban sincs az ember tradicionális eredettudatával, és éppen ezért megtévesztő és hamis, sőt pont ellentéte annak, amit önnön felmenőinkkel kapcsolatban gondolnunk kell, és elhagyhattuk volna a termet bosszankodva, utálkozva, milyen szörnyű a világ, hogy tered ad ilyen sötét el-

58 képzeléseknek, de ő előjött ezekkel a materialista észjárását igencsak próbára tevő, a szcientista szemléletet gyermeteg butaságként beállító példákkal, hogy a vakond hogyan élt, amikor már a felszíni életre nem igazán volt alkalmas, ugyanakkor még a föld alatt sem mozgott otthonosan, vagy vajon miért ment vissza a bálna feltételezett őse a tengerbe, ha előtte évmilliók rendkívüli erőfeszítése révén jutott ki a szárazföldre, és ugyan mi okból nyújtotta meg a nyakát a zsiráf, ha a vele ősidőktől együtt élő zebra ezt nem tartotta fontosnak, de szóba jött az is, miként lett rosszul és jutott időnként ájulásközeli állapotba Darwin, amikor pávát látott, vagy hogy mennyire nevesítéses, ha valaki az evolucionizmus képtelenségének belátása helyett további mesék gyártásával igyekszik e szemléletet hihetőbbé tenni, mondjuk amikor a témában szerinte járatlanok tudatlanságát megszánya, egyetemi tanárrá hirtelen átalakulva tudálékosan közli, kis csacsik, rosszul tudjátok, nem is a majomtól származunk, hanem az ember és a majom közös ősetől, a mókuscickánytól, attól a mókuscickánytól, aki valamiért még ma is vígan éldegél, még most is cseng a fülemben, ahogy azzal a tekintettel, mint aki épp most értesült élete legnagyobb sületlenségéről, mély és határozott hangján, enyhén játékosan, maréknyi gúnnyal idézi ezen felkent megmondóemberek bárgyú átszellemültséggel kikakilt mondatait, hogy amikor még mindnyájan mókuscickányok voltunk, és ahogy ezt, az előadásra tekintettel halkan és illedelmesen kuncogva hallgatja az ember, belé nyilall, hogy az összes fontos elhangzott tradicionális érv ellenére ezt az egész tébolyt végül is úgy lehet a legcélravezetőbben eloszlatni, úgy lehet e modern elmékbe mélyen bevésített ostobaság terhét lehajítani, ha kinevetjük, ha a racionális belátás síkját meghaladó humor fegyverével megsemmisítjük, úgy is mondhatnám, elűzzük, ahogy az ördögöt űzik el, merthogy tulajdonképpen nem kell itt túl nagy dolgot tenni, csak felismerni, hogy az ördög mennyire parodisztikus, például ebben a konkrét esetben, amikor a teremtést valami teljesen torz és groteszk formában, önnön alapvető értelméből kiforgatva, végletesen szellemtelen megközelítésben jeleníti meg, amit aztán egy hallatlanul mély, tényként kezelt tudományos elméletként ad elő, amit olyan szinten komolyan vesz, hogy ott az érzékenyebbek egyből korrupciót szimatolnak, szóval ha ezt valaki észreveszi, és jóízűt nevet rajta, akkor azzal az ördög tulajdonképpen megsemmisül, azonnal keres magának egy sötét, nyirkos zugot, ahová szégyenében elrejtőzhet, olyan helyet, ahová a férgek bújnak a nap elől, mert a felcsendülő, önnön transzcendens forrására közvetlenül rálátó isteni nevetés fényében az ármánykodása teljességgel hatástalanná válik, na, ehhez nagyon értett

László András, és legalább ugyanekkora szakértője volt Hamvas Béla, az egyik legkitűnőbb magyar nyelven elérhető démonológiai lexikon szerzője, de nevezhetnénk ördögűző kézikönyvnek is, mert ebben aztán van humor és nevetés bőven, olyannyira, hogy ha egy gesztussal kellene ábrázolni ezt az alkotást, akkor egy torka szakadtából nevető embert választanék, mondjuk ahogy a széles körben elterjedt kerekhasú buddhaszobor neveti ki a szanszárát a keleti tanokhoz nem értő, de a szerencsehozó egzotikus csebecbecsüket annál jobban kedvelők polcain, hiszen a *Karnevál* pont ez, az illúziók leleplezése, a megtévesztés bonyolításán szánalmasan ügyködő démonokra való rámutatás, és azok visszatarthatatlan sírvanevetéssel történő elűzése, amiből persze nem maradhat ki maga a nevető sem, igen, a hamvasi humor egyik legemelkedettebb jellegzetessége, hogy mindenre kiterjedő, és éppen ettől olyan hihető és őszinte és szellemi, mert nem kivételez, sőt, miután eleget nevetett az úgynevezett külvilág őrültjein, akiket a barátaimmal egymás közt csak karneváli figuráknak hívunk, fokozatot kapcsol, és még nagyobb lendülettel kezd saját magán vihogni, mert ahogy mondja, a pácban mindenki benne van, és aki úgy gondolja, rá ez nem érvényes, az van a leginkább benne, zseniális, mert mi, akik észrevesszük sokszor teljes joggal ezeket a mindennapi életben felbukkanó két lábon járó anomáliákat, mindannyiunk külön bejáratú Hoppy Lőrincseit és Toporján Antaljait, Hamvas iránti mély tiszteletünk ellenére, gyakran megfeledkezünk a legfontosabb felismerésről, hogy tudniillik az a legneveltségesebb, aki az örületek cífra fogatagában valahogy megfeledkezik róla, hogy ő maga is velejéig kompromittált, hogy ha tetszik, ha nem, a húsos fazékba ezekkel a gyakorló idiótákkal együtt őt magát is beleöntik, ez pedig amiatt fontos, mert végső soron ez az egész nem is róluk szól, ugyanis amíg azt hiszem, a dolog róluk szól, addig a léttel még nem ápolok eléggé bensőséges viszonyt, addig azt hiszem, ők hamisak, de én valóságos, ám amennyiben elfogadom, amiről Hamvas Béla mindig beszélt, hogy az embernek van egy halhatatlan szelleme, végső, nem evilági lényege, amivel jelenleg nem azonos, akkor muszáj vagyok belátni, hogy a szó legszigorúbb értelmében én sem vagyok teljesen valós, és amíg e téves önazonosulást nem tudom maradéktalanul kinevetni, amíg önnön aktuális valóságosságom illúzióját nem oszlatom el, addig lényegében nem vagyok más, mint egy vicc megszegyenült főszereplője, persze, mondanom sem kell, ennek semmi köze a mai sztendáposok olcsó, cinikus, savazó önkritikájához, Hamvas nem kezét tördelve és ajkát harapdálva, kiégettségéből, nihilizmusból, divatból vagy figyelemfelkeltésből cikizi saját magát, hanem fülig érő mosollyal, hasát fogva, örömkönnyeit szabadjára engedve, hatalmas boros kancsóval az oldalán, mulatva, hahotázva, és erre csakis az képes, aki rendelkezik szellemi rátekinetéssel,

Új Forrás 2024/7 – Gödény Jonatán: Akinek nincs humora, az neveléséges Egótlanító hahotataművészet a Karneválban*

isteni eredettudattal, túlvilági távlatokkal, csak ez tud az énnék hívott múlandó személy esetlenségén felülemelkedni és a tiszavirágéletű Kispistajózska halálát nem kényszerrel elszenvedni, hanem annak szükségszerű megőlésében tudatosan és akaratlagosan részt vállalni, nem úgy, mint Kesző Domonkos, ez a pojáca, aki ötven évet készült a saját temetésére, a legapróbb részleteit eltervezve, anélkül, hogy egyszer is bensőleg reflektált volna a halálára, és Hamvas, ahelyett, hogy konkrétan szánkba rágná, hogy ez a szemellenzős alak azért olyan szerencsétlen, mert hiányzik belőle a spiritualitás, kitűnő fekete humort alkalmazva sívai kérlelhetetlenséggel szétveri ennek a nyomorultnak az álmotemetését, mert ugye a pap elkésik, a résztvevők berúgnak, a gyerekek sírni kezdenek, a vihar feltámad, a ravatal égni kezd, a hulla kigurul a koporsóból, ha ezt Kesző Domonkos (nem Kesző Benjamin és nem Kesző Benedek) látta volna, behalt volna, és hát mit üzen nekünk ezzel a szerző, azt, hogy szép dolog a halálra készülni, csakhogy azt nem pont így kell, nem a legminőségibb koporsók közt válogatva, nem a sírhelyet és a további kellékeket évtizedekkel korábban megvéve, nem temetési koreográfiát szervezve majd átszervezve, ellenkezőleg, befelé fordulva, a lélek felkészítésével, tudati koncentrátsággal, a hagyományok kapcsolódó tanainak felelevenítésével és gyakorlásával, de jó, ha tudjuk, Hamvasnak ő is tükör, mint ahogy a világ összes többi embere is tükör, éppen ezért e szereplő történetén keresztül a saját halálával kapcsolatos benne élő tévedéseket is elpusztítja, mert azt mindenki tudja, hogy Kesző Domonkos halálhoz való viszonya finoman szólva megkérdőjelezhető, ebben önmagában nincs semmi nóvum, de itt jön a csavar, már ha ezt annak lehet tekinteni, hogy mindenki másé is az, Hamvasé is, hát még e sorok írójáé, e sorok olvasójáról nem is beszélve, szóval nem lehet mit tenni, bármennyire is szomorú, Kesző Domonkos halála nevetséges, de csak annyiban, amennyiben beismerjük, hogy a miénk is nagyon könnyen azzá válhat, csak annyiban, ha észrevesszük magunkban, amit Hamvas Kesző Domonkoson (nem Kesző Benedeken és nem Kesző Bertalanon) keresztül karikírozva megmutat, aki olyan nagyon komolyan veszi, olyan nagyon humor-talanul áll hozzá, olyan nagyon magával azonosulva, testébe ragadva értelmezi az egész kérdést, és a pimasz szerző jól bele is rúg, ahol tud, és mi hatalmasat nevetünk, mert valahol mi is érezzük ezzel kapcsolatban, amit László András fogalmazott meg oly nagyszerűen, hogy ami nem szellemi, az végső soron undorító, így minden drámájával együtt ez a királynak szánt temetés is az, olyannyira, hogy azt a viharistennek sincs türelme végignézni, és villámjával keresztülhasítja ezt az önáltatást, éppen azért érthető ez a szigor, mert a saját halál esetén is majd ilyen szigorral, ha úgy tetszik, részrehajlás-mentességgel kell elúzni a testhez, az egóhoz való ragaszkodást, amire Kesző Domonkos (nem Kesző Bertalan és nem Kesző Benjamin), sajnos vagy nem, alkalmatlan volt, aztán ott vannak a Hamvas által gyártott nem létező szavak,

amelyek annyira betalálnak, hogy az olvasó azt gondolja, mindig is léteztek a magyar szótárban, csak eddig soha nem használta őket senki, hogy mászolyog, és pedig Hoppy Lőrinc valóban mászolyog, és mi, Hamvas-tisztelők ezt is gyakran szoktuk mondani, hogy ez az alak, meg az az alak mászolyog, és levakarhatatlan és kibírhatatlan és mondja, de amit mond, annak 61 se eleje, se vége, és látszik rajta, hogy akar valamit, de a ködös, fásztó, megbilincselő gondolatait hallgatva úgy tűnik, talán mégsem akar semmit, lényeg, hogy megjelenik, mindig a legrosszabb pillanatban, és rád akaszkodik, mint egy kullancs, és beszél, és nem tudsz közbevágni, mert, akár ebben a szövegben, nincs pont a mondata végén, úgy is mondhatnám, egy hosszú, végeláthatatlan mondat árad ki a száján, mintha közben levegőt se venne, gondolom, mindannyian ismerünk ilyen embereket, akiket én figyelemfalóknak nevezek, sajátos, emberarcú paraziták, akik a te figyelemmel táplálkoznak, és valahogy ettől lesz teli a bendőjük, hogy a figyelő szemek és füleiden keresztül kiszívják belőled az életerőt, és valahol ezt ők is tudják, hogy ez mennyire, hogy is mondjam, indiszkrét és tiszteletlen, de parancsolni már nem tudnak a hajlamuknak, és éppen ettől lesznek ezek az alakok olyan sunyik és somfordálók és settenkedők és megfoghatatlanok, vagy ahogy Hamvas mondja, cserneszek és bécek és huderabancsok, de semmi esetre sem nemesek és direktek és egyenesek, nos, mondom, nincs jobb erre a magyarosan magyartalan szónál, hogy mászolyog, és egyáltalán, kinek jut eszébe saját különbejáratú kifejezéseket fabrikálni, de az még hagyján, hogy eszébe jut, de el is éri, hogy működjön, és a maga érthetlenségében nagyon is értsük, például ilyen a lunyacska, ha egy fokkal talán művibbnek is hangzik, ezt keresi a férfi a nőnél, a nő a férfinál, és hát előbb-utóbb kiderül, hogy nincs, sem a nőnél, sem a férfinál, pont így jártam legutóbb én is, hogy volt valakim, és néhány hónap gondtalan együttlétet követően elkezdte követelni a lunyacsokát, pedig én az első pillanattól fogva tudomására hoztam, hogy semmiféle lunyacsokával sem most, sem korábban nem rendelkeztem, és ez a nő mégis azt mondta, hogy de, határozottan látta, a múltkor is, ahogy eldugtam a kabátom belső zsebébe, meg aztán egy másik alkalommal, amikor gödröt ástam a kertben, biztos oda rejtettem, és őszintén megmondva, szégyenkeztem, és haragudtam magamra, hogy nincs nálam a lunyacska, időnként kerestem is, mert magam is elhittem, hogy talán tényleg nálam lehet, aztán elkecseregettem próbálkozásokat tettem arra, hogy előálljak egy lunyacsokára legalább távolról hasonlító valamivel, ami persze utólag, valahol végig tudtam, nem bizonyult megfelelőnek, de ami nagyon vicces, hogy a szerző sohasem definiálja, hogy mi ez a lunyacska, aminek egész egyszerűen az az oka, hogy a lunyacska valójában nem létezik, vagyis pont az a lényege, hogy meghatározhatatlan, délibábnak

is mondhatnánk, derengő vágyaink távolról vonzóznak tűnő kivetülése, és ezt a kivetülést ráragasztjuk a másikra, és utána felszólítjuk, hogy már azonnal adja ide, szóval Hamvas nagyon jól értette az embereket, meg az emberi kapcsolatokat, és az azokat mozgató rögeszméket, és a köztük zajló profán

62 kapcsolódás motorját elnevezte lunyacsának, ami nincs, de ami mégis van, már magának a szónak a hangzásában van valami, ami arra utal, hogy egy nagy vacak, olyan, mint a cafatokra rágott cumi, ami nem jó semmire, de a gyerek még mindig ragaszkodik hozzá, vagy egy döglött és már kissé bűzlő, puha szőrű kis nyuszi, amit élőként szorongat és simogat a gazdája, ahogy én is nagyon sokáig megrögzötten ragaszkodtam a szép nőkhöz, leginkább a dús ajkú, sötét, enyhén hullámos, derékig érő hajjú, viszonylag kistermetű, gömbölyű fenekű, értelmes és komolyságra hajlamos, ugyanakkor kellően játékos és pajkos nőkhöz, akiknek angyali arcvonásai vegyülnek a vérvő dákinik erőt sugárzó, haragos grimaszaival, akik passzívák és befogadók, de nem annyira, hogy mindent a szájukba kelljen rágni, aktívák és konstruktívák, de nem annyira, hogy képtelenek legyenek lenyugodni, a másikra hagyatkozni és benne bízni és mellette hűséggel kiállni, igen, most, érettebb fejjel látom csak, mennyire elevenen él bennem, amit Jung úgy nevezett, hogy anima, a férfiban lakó nő archetípusa, aki szerelemtől elvarázsolt, kéjjel fűszerezett álmokban szokott ilyen-olyan arculatban megjelenni, és aki a hozzá hasonló hús-vér nők szeméből is kikukucskál és hívogat, de aztán mindig szomorúan tapasztaltam, hogy nem adják ide a lunyacsát, ebben az esetben nekem a lunyacska az isteni boldogság káprázata volt, és valahányszor közelebb kerültem hozzájuk, nem tárták fel nekem, egy ideig mindenfélét próbáltam, megtapogattam őket, hátha van egy rejtett pont, ami eddig elkerülte a figyelmem, megdörzsöltem a karjukat, ahogy a lámpást szokás, hátha előugrik testükből ez az anima, ami tulajdonképpen egy különbejáratú, személyre szóló istennő, aki minden terhem és fájdalmam alól egy csapásra feloldoz, aztán persze semmi, és ilyenkor egy időre csalódva visszavonulót fűjtam, de csak nem hagyott nyugodni a gondolat, és újra elkezdtem keresni, megint náluk, hiszen ki másnál lenne, ha nem e távolról egészen lunyacskabirtoklónak tűnő, és döntően emiatt egészen megigéző teremtéseknel, de akkor jött Angela, aki a forrásvizet utálja, és fúj, beleköp, meg a hintázó Améline, aki csak úgy tud jó lenni, ha előtte rossz volt, és minél jobbat tesz, annál rosszabbal kell kiegyensúlyoznia, mondjuk a férje megmentését egy szándékos vonatbalesettel, meg Fillér Joachimné, aki otromba színészi képességekkel játssza el, hogy itt meg ott meg amott mennyire fáj, és Hamvasnak természetesen volt erre is egy filozófiája, mármint a nőkre, akiket olyan színben ábrázol, amit, ő mondja ezt, a nők kikérvénék maguknak, és ha jobban belegondolunk, tényleg, máshol is igen csúnyákat írt, hogy a nő nem virág, csakhogy ezt nagyon is megteheti, mert nemcsak a női bolondériák tárházát mutatja be,

hanem mindenkiet, és ugyan miért tenne másképp a nőekkel, akiknek paradox módon a legtöbbet azért köszönheti, mert fájdalmat és szenvedést okoztak neki, és pedig nyilván nem alaptalanul, nem, az nem a szerzőre vallana, ha sajnáltatná magát, megérdemelte, de azért mégiscsak van valami rettentően sértő és illúzióromboló abban, ha valaki azt mondja, azért szeretlek, mert megkeserítetted az életemet, vagy máshogy fogalmazva, azt köszönhetem neked, hogy nem azt adod meg, amire vágyom, ezért minimum akkora pofon jár, hogy az ember feje lerepül, pedig, jobban megnezve, ez a maga módján megint csak humor, mert tulajdonképpen megsértve bókol, megalázva magasztal fel, gyarlóságukban és tökéletlenségükben isteníti őket, amiben van valami rendkívül zavarba ejtő, és ez ösztönösen nevetésre ingerel, mert hiába tűnik hallatlanul szemtelennek, nagyon is nyílt, és ami talán ennél is fontosabb, kellően emelkedett ahhoz, hogy valódi humor, és ne pusztá káromlás és puffogás, és hogy idecítálgjak egy manapság közkedvelt címkét, nőgyűlölet legyen, hanem valami sokkal több, hasonló ahhoz, amit Jézus csinált, amikor az utolsókat tette meg elsőnek, és a vámszedőkkel ebédelt, és a kurvát tette tanítványává, meg amit a tantrizmus csinál, hogy a mérgeket elixírré alakítja, azt kell mondjam, ez voltaképp kötelező tulajdonság a kibocsátott mérgek korában, amit egyesek vaskornak, mások sötét kornak, megint mások kalijugának neveznek, kötelező, és pedig azért, mert egyre több rosszat vonzunk be, vagy ami ugyanaz, egyre több rosszat teremtünk, úgyhogy ma annál fontosabb, hogy rendelkezünk ellen-szerrel, és végre abbahagyjuk a negatív történések miatti nyavalygást, azaz képesek legyünk belátni, hogy a jó is, a rossz is, ugyanúgy tudat, és ha tudat, márpedig nagyon is az, akkor nincs megkötő ereje, sem a jónak, merthogy annak is lehet, sem a rossznak, akkor szorításából ki lehet bújni, akkor a hatalma csak látszólagos, és nem végzetes, és ha már a velünk történt látszólagos igazságtalanságoknál tartunk, pazar leírását találhatjuk a vörös segédfogalmazó teljességgel légbőlkapott meghurcolásának, mert ugye egy olyan gyilkosság ügyében ítélik el, ami, nos, meg sem történt, egy olyan Licsipancs nevezetű helyen, ami a térképen meg sem található, egy olyan pástétomsütőnek nevezett áldozat miatt, akinek sem foglalkozása, sem alanya nem létezik, olyan tanúk beszámolója alapján, akik ott sem voltak, merthogy ott sem lehettek, olyan hajszakértő szakvéleményét kikérve, amely foglalkozás ugyancsak kitaláció, ami eléggé abszurdnak és valótlannak hangzik, de az igazság, hogy akár jelenünk egy csodás allegóriája is lehetne, mert a tévében és a rádióban és az újságban és a neten egyre többször történik meg, hogy megírják és bemondják, valami van, és aztán kiderül, hogy sokféleképp lehetett, de ahogy megírták és bemondták, úgy pont nem, a háborúzó felek gonosza a jó, vagy legalábbis a kevésbé rossz, a frissen

piacra dobott, mindenkit megmentő csodaelixír mérgez, a gazdasági növekedés mélyzuhanás, az emberiséget felemelő filantróp tömeggyilkos, az öngyilkos valószínűleg él, vagy megölték, semmi sem úgy van, de a beszédterben mindenki úgy csinál, mintha mégis úgy lenne, és ettől valamilyen érte-

64 lemben úgy is lesz, meg ugye, épp most tartunk azon időszak küszöbén, amikor már nemcsak a kimondott szó lesz hazugság, hanem maga a teljes tartalom, mert a dípfék technológia ezt lassan tökéletesen megoldja, hogy látsz valakit a képernyőn, de az nem is ő, és ami elhangzik tőle, azt nem is ő mondja, hanem mondjuk a számítógép mögül az ellensége mondatja ki az ő digitális hasonmásával, ijesztő, de nyugtasson bennünket a gondolat, hogy a hamvasi sztorit lényegében ez sem tudja túllicitálni, sőt, hiszen már Szókratésszel ez történt, de az ember akár a saját bőrén is megtapasztalja, mint amikor öt-hat éve megvádoltak azzal, hogy nem végeztem el azt a munkát, amit elvégeztem, és ezért alaptalanul vettem fel a fizetésem, meg-rabolva, megszegényítve az államot, ezt ráadásul sok más társammal együtt tettem, ezért bünszövetkezetben elkövetetett csalás miatt meg akartak bír-ságotlani, volt, akit közülünk börtönbe is akartak csukni, azonosító számmal előlről, oldalról lefényképeztek, minden egyes ujjamról ujjlenyomatot vettek, kihallgattak, kismillió tárgyalásra behívtak, és aztán a végén persze kiderült, hogy nem követtem el semmit, de akár nagyon könnyen történhetett volna pont ellenkezőleg, hogy elítélnek, és az évek alatt, ahogy ez az akkor még bi-zonytalan kimenetelű tárgyalás húzódott, többször eszembe jutott a korábban Tekerőcsomolyád névre hallgató Licsipancs, meg a pástétomsütő, meg a va-lóság irrealitásán bosszankodó segédfogalmazó, akit minden valós tény hiá-nyában leültettek, hogy milyen igaza volt Hamvasnak, és segített is, hogy erre az abszurd helyzetre humorral tudjak reagálni, mert ahogy mondja, nincs irreálisabb valami, mint a valóság, és ez már megint egy metafizikai tétel, e botrányosan igazságtalan történés humora mögött újra a metafizikai álláspont rajzolódik ki, és ebből merítkezik a *Karnevál*ban végighúzódó sebezhetetlen, napszerűen sugárzó derű is, mert itt a legnagyobb káosz és téboly látszata ellenére, a mű posztmodern vonásai dacára van egy végső vonatkoztatási pont, az időzöjeles valóságon túli, nagybetűs, valódi valóság, ha úgy tetszik, Isten, aki megingathatatlan alapja és támasza minden valóságos irrealitásnak, az összes szemkikerekítően elképesztő világi változásnak, a *Karnevál* hátte-rében végig ott van, és végső soron ő az, aki mindezen bömbölve nevet, és mielőtt valaki azt mondaná, Isten nem lehet ilyen érzéketlen, hogy más nyo-morán nevet, azzal érvelnék, hogy ez azért teljesen más, mint a kárörvendés, ő tulajdonképpen a szüntelen felszabaduló és felszabadító nevetés állapotában tartózkodik, ekképp folyamatosan az emberi korlátoltság és szenvedés felol-dását gyakorolja, legfeljebb mi ezt nem érzékeljük, mert nem utánozzuk eleget és elég jól őt, és erről jut eszembe, László András mondta, akire, hogy világos

legyen, azért hivatkozom ennyit, mert humorban és metafizikában, e szöveg két tartópilléreként szolgáló témában ő állt Hamvas Bélához a legközelebb, szóval azt mondta a *Karnevál*ról, hogy beavatási regény, na most, ha ez tényleg beavatási regény, akkor ez bizonyos értelemben a nevetés szellemi gyakorlatába vezet be, és ha körülnézünk, kiderül, létezik is ilyen tra- 65
dicionális módszer, az elmétlenítő vagy egótlantító nevetés módszere, ilyen videók az interneten is megtalálhatók az egykor Ramana Maharshít követő Papadzsiról vagy az őt követő, szerintem kissé zavarosabb figuráról, Mudzsiról, akik jelenlétében a hallgatók hirtelen nem tartják fontosnak, hogy kicsodák, a parttalan gondolatfolyamaik elapadnak, és csak nevetnek, azt ugyan nem tudom, hogy Mudzsi követői mindebből mit fognak fel, mindenesetre a nevetésnek, ha valaki tudatosan, transzcendens irányultsággal ragadja meg, tényleg lehet ilyen negatív megkötő erőt széttörő hatása, és a *Karnevál* ennek olyan rétegeit tárja fel, ami magasabb, nemesebb, szellemibb jelentést ad a nevetésnek, olyannyira, hogy akár egy nagyon is konkrét, gyakorlati szinten hasznosítható eszközzé is válhat a téves berögződésektől való megszabadulásra, és ha már itt tartunk, Hamvas magából az olvasóból is gúnyt űz, pedig én kimondottan nem szeretem, amikor a szerző kiszól az olvasójának, még ha, hozzáteszem, jó okkal, ebben az írásban magam is elkövetem ezt a hibát, mert legtöbbször van valami visszatetszően álságos abban, amikor megszólítják a nyájas olvasót, ugyanis ha én olvasok, akkor bele akarok veszni a világba, és meg akarok feledkezni a sajátomról, meg az íróról is, de amikor a szerző elkezd tolakodni, és megszólít, akkor ebből kizökent, és megint ott találok magam a szobámban, ennek a néha egészen bosszantó személynek a bőrében, és az író erre nincs tekintettel, és hatáskörtúllépést követ el, és barátkozni kezd az olvasóval és dicsérgeti és hízeleg, amit a nyájas olvasó kikér magának, de valahogy itt mégis működik, mert Hamvasnak eszébe sem jut megnyerni az olvasóját, sokkal inkább kitol vele, jól behúzza a csöbe, mondhatnánk úgy is, ő nem kiszól, hanem beránt, és az ember vagy megsértődik és azonnal becsapja a könyvet, hogy mit képzelsz az író, békés olvasmányai közepette önismeretre, önkritikára, önkinevetésre készíti, hogy merészeli, mindennek van határa, és az önismeretre készítés, nahát, az pont egy olyan határ, amit illetelmes író meg sem közelít, vagy továbblapoz, de akkor viszont kénytelen folyamatosan önmagára reflektálni, és minél inkább belemélyed, annál inkább rá fog jönni, hogy óriási nagy marha, és a szerző az ő seggébe is belerúg, és mint az egész életet mesterien elviccelő zöldfejű Maszk, gyerekkorom egyik legszórakoztatóbb figurája, az álarcos világbohóc, fejére húzza az alsógatyát, és mint a ringlispiált, megforgatja, és fityiszt mutat neki, és megcsavarja az orrát, és a nyelvét nyújtja, és kitalált karaktereivel körbeveszi, és mutogatnak

rá, és megszállottan nevetnek rajta, amíg az olvasó velük együtt el nem kezd maga is nevetni ezen a mamlaszon, ezen a pihón, ezen a turbuvácón, akit egyes szám első személyben fogalmazva, Gődény Jonatánnak hívnak, akárhogy is tesz, az egész történetben ő az egyik legnagyobb bolond, mert ha

66 hátat fordít a könyvnek, nos, akkor egy szimpla marha, akinek az életében az angyal még nem jelent meg, de ha marad, akkor nincs más választása, mint elindulni az úton, ha akar, ha nem, mert a szerző, mint a vadlovat, befogja, és hátulról üti és ostorral csapkodja, csakhogy aki elindul az úton, duplán vagy triplán neveltséges, mert most azt hiszi, ő az útonjáró, és ebben tetszelegve még komolyabban veszi magát, ezúttal máshogy, ekkor nem csupán marha, hanem egy önmagát különbnek képzelő marha, aki másokkal ellentétben rájött a nevetés spirituális módszerére, és pózt csinál abból, hogy önmagán nevet, és van is ilyen kategória, a nyúédzs termel ki ilyeneket, akik felébredtként hivatkoznak magukra, ugyanis ráébredtek, hogy rá lehet ébredni, meg felismerték, hogy fel lehet ismerni, na, ők ezt a kettőt összekeverik, és azt mondják, ennyivel a dolog el is van intézve, mert ez már eleve ráébredés, ez már eleve felismerés, ami egyszerűen nem igaz, legjobb esetben is a kezdeti intuíció, a gyermeki szárnypróbálgatás szintje, egyszer mondta is nekem egy nő, kettőnkre mutatva, összekacsintva, hogy mi, akik felébredtünk, amit én már azért zöldfülű tradicionalistaként sem mertem olyan jó szívvvel kimondani, pedig önteltségért nem kellett a szomszédba mennem, és aztán ilyenek alakítják majd a Kettőskereszt Vérszövetséghez hasonló háromtagú gittegyleteket, aminek pontosan ilyen nem felébredett felébredettek a tagjai, ők a fukarkodók, a hétfégi instant megvilágosodás-kurzusok lelkes résztvevői, akik a jövőbeli spirituális erőfeszítéseket és lemondásokat maguknak megspórolva, egy ponton, méghozzá egész hamar, elfelejtenek önmagukon nevetni, mert úgy képzelik, az csak átmenetileg kell, és egy idő után le lehet tenni, meg el lehet felejtetni, és ha nem tudnánk, ez a Hamvas-olvasókra is vonatkozik, az önmagát a pácból kifelejtő Hamvas-olvasót a *Karnevál* szerzője leköpné, és semmi esetre sem kérne bocsánatot érte, szóval ebből is látszik, ami szintén Hamvas Béla szavajárása, hogy bolond, aki e világra rendezkedik be, azt is lehetne mondani, bolond, aki az állandótlanságra alapoz, mert ha távolról, mondjuk egy hatalmas hegyről tekintünk le az emberekre, akkor némileg hihető, hogy ez az egész egy sziklaszilárd bázison áll, de földi tükörképeinket közelről megismerve egyre inkább kiderül, hogy itt semmi sem biztos, mert Toporján doktor egy csapásra átalakul züllött alkoholistává, a mások szálnalmát kolduló, nyomorékot játszó Episztemon akatáskával járó hivatalnokká, Ágoston atya csapossá, saját kiszámíthatatlan örületeinkről nem is szólva, és aki minderre jó lelkiismerettel alapozni tud, az egy hétmérföldes barom, egy tökkelütött, aki meg is érdemli, hogy nevéssenek rajta, még ha ők bizonyos értelemben mind én vagyok, más

megközelítésből ugyanakkor meg egyáltalán nem én vagyok, és ellentmondásnak tűnhet, de valójában a kettő teljesen ugyanaz, ahogy szokott menni a vita arról, vajon a buddhizmus anátma-tanja a hinduizmus átma-tanját tagadja-e, és a határozott válasz, hogy nem, annyiról van csak szó, nagyon leegyszerűsítve, hogy a buddhizmus követője úgy akarja elérni a végsőt, hogy leválasztja magáról mindazt, ami nem ő, a hinduizmus követője pedig úgy éri ezt el, hogy igenli mindazt, ami ő, de a lényeg teljesen ugyanaz, mert ugyan mi különbség van aközött, ha azt mondom, Pergelin, a tudósok karikatúrája, meg a lélegzetelállító masinája, a chimendex, ami meszerien lereszeli a szappant, ceruzahegyezővel kihegyezi a dohányt, megdarálja a gyapjúfonalat, én vagyok, az én tükörképem, vagy ha azt mondom, itt egy újabb létező, aki nagyon nemén, megmondom, semmi, a cél valódi önmagamát megtalálni, és határozottan kiállni mellette, és persze ez csak egy regény, mégis több annál, mert ha valaki elolvassa, támaszra lel, mert a szerző számtalan bizonyítékot vonultat fel arra, hogy mindaz, ami miatt időnként a kelleténél jobban bosszankodunk, lényegében nem valós, és hogy éppen azért bosszant fel bennünket, mert annak a képzetnek a varázsa alatt állunk, hogy mégis valós, és meg akarjuk változtatni, mert ugyan ki nem akarná a mindenhol nagy csinnadrattával megjelenő Csajtorjánékat, ezt a zajos csürhét elüldözni, senkinek nem hiányoznak, a világ elviselhetőbb és békésebb és szerethetőbb lenne nélkülük, de Csajtorjánéknak, ha úgy tetszik, van egy küldetése, amiről persze ők nem tudnak, és ha mondanád nekik, csak bambán pislognának, majd újra elkezdenének üvöltözni és hamis hegedűt nyikorgatni, mégis, létük felhívja a figyelmünk arra, hogy berendezkedni nem itt kell, hanem odaát, és a többi dilynósnak, sőt a világban zajló többi sötét folyamatnak, drámának, katasztrófának is az a feladata, hogy ebben a földi-emberi-anyagi életben ne kényelmesedjünk túlságosan el, amiért, hát minimum hálásnak kellene lennünk, és ezért tisztelem én igazán Hamvas Bélát, mert ő nem csak megjártassa a hálát, hanem őszintén megköszöni, hiszen ha nem lennének, talán örökké a szanszára foglya maradna, így a *Karnevállal* külön dicshimnuszot írt ezekhez a benne rejlő lényegiség nélküli álmalakokhoz, és így, mindenféle harag és fenntartás és ragaszkodás nélkül, szabadon megválhatott tőlük, vagy ami ugyanaz, maradéktalanul egyesülhetett velük, milyen kár, hogy ezekre csak jobb pillanatainkban emlékszünk, hiszen ha mindig emlékeznénk, másról sem szólna az életünk, mint az isteni valóságba szüntelen bepillantó hátan fetrengős nevetésről, és különben is...

Új Forrás 2024/7 – Gófény Jonatán: Akinek nincs humora, az neveléséges
Egőtlanító hahotatművészet a *Karnevállal*ban*

* A balatonfüredi Hamvas Béla-esszépályázat 2024-es megosztott első helyezett pályaműve.

C. D. F.

Az Eredeti másolatok versciklusból

először egy óriás fának dőlt,
amelynek ágairól kis pamacsként libbent
védtelen nyakszirtjére a friss, reggeli hó,
a szél oly könnyedén
sodorta tova, mint egy, a semmiből jövő és a semmibe tartó,
nemrég elpusztult énekesmadár tollpihe-maradékát –

pedig ez a megoldás, suttogta a fenyő kérgéhez
– mint szeretőjéhez – szorítva hideg ajkát:
távol kerülni, igen, oda, a régen elhagyott
hegyi bányák kőtemetői fölé,
ahol a csizmák zaja már ezer éve elhalt,
és a Föld gyomrának őselemei által

táplált fenyők oly rettenthetetlen sorban
sorakoznak, mint a Mindenség
örök csendre ítéltetett őrei,
csak szívják magukba az égből jövő csapadékot, havat, jeget,
hogy ezt az éber álmot átadhassák annak,
aki véletlenül idetéved.

A TÜBINGENI RÓKA

Bálint Istvánnak

Folyton ólálkodik
A Holdat ugatja
Ha rászakad az álom
Mélysötét égboltja
A tübingeni róka
Kék hegyekhez szokott
Vízcseppjein az örök jelennek
Éles szemű tó
Önmaga tükre
Trónol kősimá medenceparton
Elefántcsont-csempékkel kirakott
Egyszemélyes piramisában

70 MIÓTA

mióta a flamand piktúra aranykora lejárt
az örökkévaló a főtémából a mellékesbe menekült
apró részletek rejtik immár a múlt kifakult érméit
ahogy a rügeni nők réteges szoknyája
alól is nyomtalanul tűnik el
az ősi hagyomány
úgy az égre habzó felhők is
földi ködök formáit öltik magukra



1648 őszén Vermeer a delfti Mechelen fogadó ivójában beszélgetésbe elegyedett egy Klees Hantje nevű weeburgeti obsitosal, aki nemrégiben tért haza a lassan harminc éve elhúzódó háborúk egyikéből, amelyben Lens városától nyugatra az ifjú Louis de Condé, Enghien hercege által vezetett francia csapatok tönkretették Habsburg Lipót fő-

Süli István 71

JAN VERMEER VAN DELFT. *VANITAS DARABOK.*

(részlet)

herceg spanyol és németalföldi zsoldosokból verbuvált seregét, és most a Delft melletti Schipluyban, távoli rokonainál szándékozott letelepedni. A katonai kezéről hiányzott a gyűrűs és a kisujja, amit elmondása szerint néhány évvel korábban, valahol a Jütland-félszigeten hagyott el egy svédekkel vívott csatában, miközben sikerült hártania a végzetesnek szánt kardcsapást, valamint néhány első foga. Ez utóbbihoz annyit fűzött hozzá, hogy *az ujjaimat az életemért adtam, de a fogaimat igen sajnálom, mert részegségünkben összeverekedtünk egy szajhán az elsőbbségért.*

Vermeer lanyhuló érdeklődéssel hallgatta az ital hatására egyre összefüggéstelenebbül beszélő Kleest, már inkább az ivón átívelő fényeket figyelte, az árnyak lassú nyúlását, amint megfolyva húzzák magukkal az időt és az annak szálaiba belegabalyodott teret, előbb végig a kocsmá döngölt földpadlóján, majd az asztal lapjára fölfutva és azon kiterülve. *A végtelen tér beszorult a semmi kis ivóba, és magától nem is tud kiszabadulni innen,* gondolta, *megül a deszkák repedéseiben és a ruhák ráncsaiban, az idő pedig egy elhibázott pillanatként végleg odaragadt Klees Hantje hiányzó ujjainak a helyére.* Az egész ivót, benne saját magát és a katonát, a hámladozó falnál a három kapatos schipluyi paraszttal lovokról beszélgető nemezkalapos kupecet, a lépcsőn sötétkékek szoknyájában fölfelé induló szolgálólányt beállításként, kívülről látta. A kép enyészpontját a cselédbejáró és a kamra ajtaja között jelölte ki, jobbra, kicsit lent, egy rozoga támlás szék hozzá legközelebbi lábánál. A fény és árnyék szinte teljes, itt bent elérhető skálája fölönvont a falon, az ablak melletti sarokszegletben, föntről lefelé haladva. A világ egységes szemlélete, a descartesi mathesis universalis, amely igyekezett a teret egyetlen homogén, absztrakt és univerzális rendszerbe foglalni, itt valahogy zötyögött. Mintha tagadta volna a szabad tekintet uralmát. A nézőpont szubjektív megválasztásának szabadsága szemben állt a tér egységességének objektivitásával.

Dániából egészen Lutter am Barenberge-ig vonultunk vissza a vereség után, mondta Klees váratlanul, horkantásszerű hirtelenséggel, és meredten bámult bele Vermeer arcába, ott húsz évvel azelőtt akkora öldöklés volt, hogy ezrével feküdtek a hullák a földön mindenfelé. Degeszre híztak rajtuk a kutyák

72 meg a hollók. A császári csapatokat Albrecht von Wallenstein gróf vezette, aki megegyezett a hadsereg nélküli Habsburg Ferdinánddal, hogy megfelelő, később neki juttatott javadalmakért cserébe, saját költségén fegyverez föl egy negyvenezer fős zsoldoscsapatot. Wallenstein Dessau mellett szétverte Ernst von Mansfeld tizenkétezer protestánsát, majd a menekülő katonákat egészen Magyarorszáig üldözve az erdélyi Bethlen fejedelemmel került szembe, de vele nem bonyolódott harcba. Azután, ahogy mondtam, Lutternél nagy mézárulást csapott. Negyvenezer zsoldos, gondolta Vermeer, micsoda rettentő menet, ahogy előre haladtukban folyamatosan teliszarnak, ellopnak, fölfalnak, lepusztítanak mindent. Kirabolnak, megerőszakolnak mindenkit. Ott Lutternél egyszer csak megláttam, túl a házakon és fákon, a mezőkön és a kopár, letarolt földeken, egészen a láthatáron egy templomot, folytatta Klees kisvártatva, és elindultam arra. Egyedül, otthagytam a többieket. Mikor odaértem, kiderült, hogy nem Isten háza az, hanem egy kiszáradt, irdatlan magas vén jegenyefa, aminek a letöredezett alsó ágain körben akasztott emberek lógtak. Katonafélék. Egy ritmusra himbálta őket a szél. Akkor leültem ott, és sokáig sírtam a fa alatt. Utána elaludtam. Kicsit arrébb mentem, mert nem szerettem volna, ha valamelyikük az éjjel rám esik.

Klees Hantje hangja

Emlékezetében néhány nappal később Vermeer még az időközben teljesen berúgó Klees Hantje hangján hallotta, hogy az anyaszentegyház által el nem marasztalt, a parancsnokaik által pedig éppenséggel támogatott kétes hadimulatság, az erőszaktevés már olyannyira elhatalmasodott közöttük, hogy egyik este a részeg katonák az összeterelt nők sokadszori felprédálása után sorra meghágták előbb a falu bolondját, aztán az öregembereket, majd belőlük is kifogyván a néhány, romjaiban valamennyire megmaradt istállóból előrangatott szamarat és birkát, a házak között kóborló kutyákat és egyéb háziállatokat, egészen a tyúkokkal bezárólag, hatalmas, számára leginkább a pokol hangjait megidéző hörgések és röhögések közepette, aminek a fejében kongó visszhangjától napokig nem tudott aludni. A nők pedig, idejük eljövén, mondta Klees, megszülték az akaratuk ellen való terhüket, ezeket a születésük előtt már gyűlölt fattyakat, akik közül sok a világrajöttét követően azonmód a pöcegödörben végezte.

Ignatius van Buyten a de Rode Wezel fogadó kocsmájában

A beszélgetésük után néhány nappal Vermeer ismét összefutott Klees Hantjével, ezúttal Schipluyban, ahol éppen a nagyhangú rézművessel, Ignatius van Buytennel tartottak a de Rode Wezel fogadó kocsmájába, ahol 73 ő maga is megszállt. Vermeer, rövid invitálás után, sietős dolga nem lévén, velük tartott.

A rézműves a világ menetének megjövendölésére egy ideje már több időt fordított, mint az egyébként igen szépen jövedelmező munkájára. Eredményeibe a harmadik kupa sör után beavatta Hantjét és Vermeert is. Elmondta, hogy néhány hónappal ezelőtt a Majna menti Frankfurtban találkozott a schneebergi születésű Israel Hiebnerrel, Hibnerrel vagy Hübnerrel, akinek a nevében ugyan nem volt teljesen biztos, de abban igen, hogy ez a kiválóság egy személyben matematikus, csillagász és orvos is, aki minden betegséget gyógyszerek nélkül, pusztán a szellem mágikus tudománya, gyógynövények és drágakövek delejes hatása által tudott gyógyítani, és nemcsak precízen csillogó orvosi vágó- és szűrőeszközöket készített, melyeknek már a pusztá látványától hideg-lelést kaptak a betegek, hanem öröknaptárt is, és megbízható előrejelzéseiben meghirdette a világvége néhány lehetséges időpontját, a legközelebbit az elég jól belátható 1666. június 6-ra. *Igyunk tehát, mondta van Buyten, mást úgysem tudunk csinálni, az apokalipszis lovasai már nyergelik sötét szőrű paripáikat.* Hallgatósága kételkedését látva, és hogy szavainak nyomatékot adjon, előhalászott a zsebéből egy kis méretű bőrkötéses könyvet, Israel H...ner *Practica reformata* című asztrológiai munkáját, aminek első oldaláról pontosan a szerző nevének H-t követő részét mosta ki egy terjedelmes borpaca.

Vermeerék szótlánul nézték a bizonyoságképpen bemutatott művet, van Buyten pedig behelőrpintett a kissé nyúlós, savanykás sörbe. De nem is ez az érdekes, mondta, hanem az, hogy búcsúzásul Hibner még megjegyezte, a végítélet profétái és szentjei hamarosan megjelennek közöttünk. Ahogy megvettem tőle a *Practica*-t, elvonultam vele a fogadóba, ahol rögtön a tanulmányozásába kezdtem. Az öröknaptárt és a bolygórendszerek rajzait nézegettem, amikor odaült mellém egy öregember, és megkérdezte, hogy mivel módosnak lát, meginvitálnám-e az Úr nevében pár falat ételre és egy italra, amiért cserébe beavatna a közelgő végítélet néhány részletébe. Nem volt rajta semmi különös, pontosan úgy nézett ki, mint akármelyik házaló koldus, mondta van Buyten, az orra taknyos, a szeme csipás, a szakála ágas-bogas és csupa ragacs. Engem azonmód kivert a víz, ahogy a végítéletet említette. Választ sem várva beszélni kezdett, kicsit kifordult és a plafonra meredő szemekkel, *először szárazság jön rátok. Az égen sötét felhők hosszú*

sorai úsznak monoton egymásutánban, időnként aláhintve némi esőt, ami ott lebeg ködként a fejetek körül a levegőben, és elillan, mielőtt elérné a földet. Szomjazni fogtok mind, ti emberek, és mind a föld állatai és növényei, egészen a kiszáradásig. Aztán a Schie medréből hirtelen árvíz támad, ami el-
74 mossa a házaikat és elpusztítja a termés maradékát, de hamar kiszárad, és emlékeztetőül már csak a sárral borított, kirepedezett puszta föld marad megint, mocsárszagú szürke üresség a kiégett fű lelapult, sárga csomóival tarkítva. A Majna felől ácsok kopácsolása hallatszik naphosszat, amint a bűnbánat keresztjeit állítják. A folyón hatalmas hal úszik fölfelé, valami bálnaféle, sárgás vaspikkelyein csillog a víz, fölkunkorodó, hatalmas bajszai kétfelől a partot érik, hátán az apokalipszis egyik lovasa várakozik sötét szőrű paripáján ülve, teljes fegyverzetben, fölfelé tartott lándzsájával. A hal pedig kifejezéstelen, apró malacszemeivel a part mentén megmaradt házakat méricskéli, farkának könnyed csapásaival időnként vizet spriccelve rájuk. És mellette megjelenik egy titokzatos üvegtestű, üvegszemű, üvegszívű hal, tátott szájával egyszer csak kibukkan a vízből és siklik tovább fölfelé a levegőben hangtalanul, nedves üvegpikkelyein baljósan csillan a fény. Amin alant az árnyéka áthalad, az menten összedől, elenyészik, fölégettetik tűz által, az élő pedig nyomorulttá válik mind. Pikkelyei alól barnás por szitál alá, nyomában dögvész és háború támad. És hiába nézitek őket rettenettel, és hiába könnyöregtök nekik, csak elfordítják a fejeiket mind, és a túlpartot fürkészik, mintha csak azt üzennék, nincsen dolgunk veletek, bűnösökkel. Minden megérett a pusztulásra, ahogy százévente mindig is megérik, jól vigyázzatok hát, mert bűnhődni fogtok! Ámen és megtisztulás. Az öreg gyorsan bekapkodta az ételt, amit közben rendeltem neki, utána keresztet vetett, és ott hagyott. Én egész este reszkettem, akár valami hideglelés, és napokig nem tudtam imádkozni sem, mondta van Buyten, és közelebb hajolt hozzájuk, mert amikor elment, az árnyéka ott ragadt a falon. És azt hallottam, hogy azóta is ott van, a fogadóban, ugyanott, hogy csodájára járnak a környékből mindenholnan, és az a szóbeszéd járja, hogy szent volt az öreg, mert az árnyékára nem szállnak rá a legyek, pedig azoknak aztán mindegy, mire telepszenek, és mire szarnak, el sem lehet őket hessen-teni sehonnan.

Marten Andraes, a régi hoofdman

Vermeer a Szent Lukács céh korábbi céhmestere, Marten Andraes ügyében járt Schipluyban. A vénséges vén Andraes néhány nappal korábban, a kertje mögötti réten, szokásos reggeli sétája közben egy eldobott sarló hegyébe lépett. A vas nem ejtett nagy sebet a sarkán, de a járás nehezeére esett, ezért megkérte a tanoncot, hogy dolgában segítse. Ahogy elindult, a delfti istállók

mögötti út elején jó ideig lecsonkolt mályvabokrok sorfala között haladt, amelyek, mint élő keresztfák, gyászos keretbe zárták a teret, és végig az elmúlásra emlékeztették. Vermeer lehangelődött a látványtól, gondolatai egyre az öreg Andraes körül jártak. Mellette jobboldalt ingovány gőzölgött, helyenként sűrű párájával elfedve a hidakat és átjárókat, és nád, nád mindenfelé. A megsárgult nádas úgy vette körül az út melletti zombékost, mint egy bevehetetlen erődítmény. Előtte a távolban a horizont világosszürke vonallá simult, a levegőben szikrázó fényhalak rajai igyekeztek bejutni a vonal mögé. *Ennyi maradt a térből, semmi több, egy összelapult szürke csík, vagy még annyi se, de magába zárja a lentet és a fentet, és ami ott van rajta túl, az már a világ végének mondható.*

Új Forrás 2024/7 – Süli István: Jan Vermeer van Delft. Vanitas darabok.
(részlet)

Dolga végeztével, az ötödik napon ért vissza Delftbe. Andraes a céh nagyszatalán volt felravatalozva. A céhmester, Ariel Gobje elmondta, hogy az öreg lába megfeketedett még aznap estére, hogy ő elindult Schipluyba, a vére a sebtől igen gyorsan megdögösödött, és már hiába próbált a közeli ispotály borbélya gyógyfüves pakolással, békacsontból kinyert alkimista életporral és Hibner-féle delejes drágakövekkel segíteni rajta, rettentő kínok közepette kiszenvedett. *Pontosan olyan az arca innen, az ajtóból, mint Orániai Vilmos halotti maszkja.* Erre a mondatra huszonöt éven át emlékezett, amikor is *A festőművészet* című képén, bal oldalt, a belógó, súlyos függöny mögött, a halotti maszkon egyszerre mutatta meg a herceg és néhai tanítója, Marten Andraes *hoofdman* arcát.

Isenbüttel, egy névtelen kocsmá

Miután van Buyten a saját történetétől felzaklatva hirtelen távozott, otthagya őket a de Rode Wezel fogadó kocsmájában, Klees félrevonta Vermeert. Hozatott még két sört és mellé néhány szelet ropogós malacsültet, amit csendben és hamar elfogyasztottak. A sör kicsit nyúlós és savanykás volt, de mostanra megszokták.

Ötél már embert, kérdezte Klees.

Nem, válaszolta Vermeer, csak festettem halottat, de az ember minden képen meghal, vagy örök életűvé válik, és e között nincsen nagy különbség.

Nem erre gondoltam, mondta Klees, hanem úgy, hogy valóságosan meghal. Kinyiffan. Elpatkol. Karddal, törrel, baltával. Érted, mire gondolok.

Igen, mondta Vermeer, értem. Úgy még nem.

Én nagyon sokat, de azokat nem tekintem ölésnek, mert akkor csak a munkámat végeztem. Aki katona, annak hadi időszakban az a heti egy-két halott általában megvan. Ütközetben persze több is. Megszokja, mert ehhez

ért, semmi máshoz. És ennek is ki kell tanulni a fortélyait. Különösen azt, hogy ő maga ne hagyja ott a fogát idő előtt. Én eddig még csak két ujjamat veszítettem el, szerencsémre.

Vermeer hallgatott.

76 Egyetlen kivétellel, tette hozzá alig hallhatóan Klees.

Milyen kivétellel?

Klees fölkelt, és kis idő múlva két kupa sörrel tért vissza. Az egyiket Vermeer elé tette, a másikat egy hajtásra lehúzta. Amikor látta, hogy Vermeer még az előző söre felénél tart, fogta a teli kupát, és azt is kiitta a feléig.

Dániából vonultunk vissza Lutter am Barenberge felé, a csapatunk, vagyis ami megmaradt belőle, Isenbüttel mellett pihent néhány napot, hogy összeszedjük magunkat a további menetelésre. A harmadik estén a falu melletti kocsmában iszogattunk néhány társammal. Fáradtak voltunk, elnyűttek. A szomszéd asztalnál egy leideni meg egy warmondi zsoldos ivott, sohasem láttam őket korábban. Igen beszélések voltak, különösen a warmondi, és bár nem mondanám nagyhangúnak őket, a közelségük miatt végig hallottuk, mit mondanak egymásnak. Semmi különösről nem esett szó közöttük, ütközetek, öldöklések, fosztogatások és újra meg újra az elkerülhetetlen halál, mind csupa olyan, amiről a katonák maguk közt, pihenőn vagy a kocsmában beszélni szoktak. Mi is hasonló témákat vettünk mindig sorra. Arra figyeltem föl, hogy a warmondi Weebrugge-ről beszél. *Volt ott Weebrugge mellett egy bal lábára kicsit sánta és féleszű, de formás lány. Az apjával lakott, aki ugyan nem született féleszűnek, de időközben a nyomorékságig itta magát. A felesége meghalt, az öt fia mind elment a háborúba, csak ez a sánta lány maradt vele. Az öreg így, mindenki által elhagyatva, nyomorult részszegségében időnként rájárt a lányára, akinek, úgy mondták, az első gyereke is tőle fogant. A katonák udvarlásképpen fizettek neki egy sört az ivóban, mielőtt hátra vonultak vele az istálló melletti szénapadlásra. Elment az mindenkivel, még tetszett is neki. Úgy mondták, jobb, mint akármelyik kipróbált szajha. Én is utánajártam a tehetségének, mi tagadás, ügyes volt. Megmondta a nevét is. Úgy hívták, hogy Ditte Hantje. Szép hosszú vörös hajú, kicsit szeplős, és nagyon odaadó.*

Hallottad, Klees, kérdezte az egyik társam, azt mondta, Ditte Hantje. Nem rokonod? Ő is weebruggei.

Nem rokonom, mondtam neki, soha nem is hallottam a nevét. Sok Hantje van arrafelé.

Ittunk tovább, de valami nagy ridegség támadt bennem. Az enyémekek közben elmentek a szállásunkra, én még maradtam. Fél szemmel figyeltem ezt a warmondi zsoldost, és amikor láttam, hogy cihelődik, vizelni indul hátra, a disznóólak mellé, még előtte fölkeltem, és kimentem a kocsmá elé. Már sötét volt. Gyorsan megkerültem az épületet. Még az első napon kifigyeltem, hogy a kocsmá hátsó ajtajánál van egy furkósbot, amivel a disznókat

terelik. Gondoltam, alkalomadtán jó szolgálatot tehet még, egy kocsmában sohasem lehet tudni, mikor lesz rá szükség, mert a saját fegyvereinket nem vihettük be az ivókba. Azzal a furkósbottal kiloccsantottam a hugyozó warmondi agyvelejét, aztán visszasetáltam, megittam a sörömet és elmentem én is a többiek után. Másnap hallottuk, hogy a leideni várta, 77 várta amaszt, aztán végül utána ment, és ott találta arccal a ganéba bukva, holtan. A keze már egészen kihűlt, ahogy belelógott a trágyalébe, de hát Szent Jakab vértanú lefejezése napja táján jártunk, március vége felé, és aznap különösen hideg volt.

Vermeer hallgatott. Az egész történetből a lány vörös haját, a szeplőit, és a trágyában tenyérrel fölfelé néző, viasz színű bal kezét őrizte meg hosszan az emlékezetében. Klees kihörpintette a maradék sört.

Annyira nem hagyott nyugodni ez a warmondi zsoldos, mondta végezetül, hogy Lutternél azt gondoltam, meggyónom, de a távoli templom, ahova elindultam, egy kiszáradt jegenyefa volt, teli akasztott emberrel. Akkor megértettem, hogy ez az Úr üzenete. Nincsen menekvés.

Szent Jakab apostol

„Lőn pedig az Úr 1238. évében, a vértanú Szent Jakab lefejezése napján...”, már megint ezek a *bizonytalan* dátumok, horkant föl az író, aki *bizonyos* dolgokban igen akkurátusan működött, és itt mindjárt hozzá is fűzte: ezt a napot Klees Hantje, helyesen, március 25-re tette, amikor azt a betlehem-i gyermekölő Nagy Heródes unokája, Heródes Agrippa *annak idején* elrendelte, de az egyház praktikussági megfontolásból *átcsúsztatta a lefejezés napját* július 25-re, és ekkor emlékezik rá, mindezekre később még rárakodott Gergely pápa 1582-es, *Inter gravissimas* kezdetű pápai bullájában meghirdetett naptárreformja is, mely szerint 1582. október 4-ét október 15. követte, összezsugorítva az időt, ráadásul minden negyedik év 366 napos, azaz szökőév lesz, és a február ezekben az években 29 napossá bővül, tehát nyugodtan mondhatjuk, hogy *fogalmunk sincs, melyik valós napról* beszélünk Zebedeus fia, Jakab apostol lefejezésének napja kapcsán, de kanyarodjunk vissza a történethez, „...hogyan Prato várához közel egy fiatal parasztlány rágyújtotta a vetést a gyámjára, mert az öreg ki akarta semmizni a jogos örökségéből. A pusztulást látva elmenekült, de néhány nap múlva az utána küldött poroszlók megtalálták két faluval odébb, egy elhagyott csűrben. A legény közben megbánta bűnét, nem is a gyámja, hanem az elégetett gabona miatt. *Oda lett az élet, oda van az élet*, ezt kiabálta

sírva, amikor elfogták. Ítéletére várva nem vett magához napokig sem ételt, sem italt, hanem magát Szent Jakab oltalmába ajánlotta, és imáiban semmi mást nem kért tőle, csak feloldozást...”, a gyújtogatás büntetése ismert volt, szólt közbe az író megint, az ítélet nem okozhatott meglepetést sen-
78 kinek, és azt nem befolyásolta az sem, hogy a gyám rokonságban állt a bíróval, „...ló farka után kötötték, és egy szál ingben végigvonszolták a régi római kereskedelmi út kövezetén, amelyet történetesen Via Agrippa néven ismertek az ottaniak, de inge is, teste is sértetlen maradt. Ekkor máglyára vetették, hogy ha a föld nem tudta, akkor a tűz eméssze el. A fa lángra kapott, a kötelékei elégték, de sem neki, sem az ingének nem esett bántódása most sem. Amikor ismét tűzbe akarták vetni, az addig csendben báméskodó, talán tömegnyi falusi nép melléje állt, és megmentette a valamiért az elsőnél kockázatosabbnak vélt második égetéstől, majd magasztalta és dicsőítette az Urat és az ő hatalmasságát...”, cizellált történet, bólintott az író, nagy szerencse, hogy nem kell elszámolnom senkinek az eset tanulságával.

Heródesek

„A fenti tüzeset kapcsán el kell végezni még némi utómunkát...”, mondta az író, „...és erre nem tudom rávenni sem Vermeert, sem Ulenspiegel, de még a mindig segíteni kész Lammét sem. Itt vannak ezek a Heródesek, bezuhantak ide váratlanul a szövegbe, mindjárt három is. Kicsoda Heródes? Mit jelent *Heródesnek lenni*? A gyermekek leöletését, amit a hatalomféltő Nagy *Heródes* rendelt el? Salome táncát, és jutalmát, Keresztelő János levágott fejét, vagy Jézus keresztre feszíttetését, azaz *Heródes Antipászt*? Vagy *Heródes Agrippát*, aki Zebedeus fiát, Jakabot fejeztette le az imént, egy bizonytalan napon? Mert így, egy homályos névként emlékezünk *Heródesre*. Mit kezdenék azzal, ha tudnánk, hogy a tömeggyilkosnak jó humora volt, vagy szerette a datolyát és a fanyar görög borokat, esetleg időnként fiúkkal hált? Vagy a másik *Heródes* néha jótékonykodott, hogy enyhítse az álmatlan éjszakáit? És mit kezdünk azzal, ha tudjuk, hogy ezek az aljas vagy kevésbé aljas, de mindenképp gonosz és semmirekellő lények, a *heródesek*, itt vannak közöttünk, a szaporodás hosszú láncán, lényegüket átörökítve, eljutottak a mába, és a sor végén lévő *heródesek*, hatalmuk lévén, változatlan dölyfükben naponta cinikusan belekacagnak a világ arcába, a mi arcunkba, és hirdetik magukat? Hol lennének mind ezek a Heródesek, ha nem gyilkolnak gyermekeket, nem fejeznek le prófétát, nem feszítik keresztre Jézust? Ki emlékezne ma rájuk? És *hogyan emlékeznek majd a mai heródesekre*?

A mimóza

Önzésből leszakítok egy virágot. E pillanatban kinyílik a hatszirmú. Minden szírom felezővonala sárgásfehér lósörény, ettől jobbra és balra tigris foltos erezet, amely a garat felé kivilágosodik. A szirmok diadalívet tartanak, a virág mélyét akkor látom, ha ezt az ívet egy ujjal meggömbítem. A növénydek szirmok belül állnak,

Uri Asaf 79

SZÍNEKRE VÁGYOM

rejtve, mint az alsószoknya. A virág két nap után összeroppan, megfeketedik, sötét tinta cseppen belőle, a falnak hajlik a szára. Most erős illat lengi körül az élősvényt, de virág sehol, a bokrokból szégyenlős bimbók látszanak, sárga galambtojások. Irigylem a mimóza gyengédségét. Mikor elragadják tavaszi sátrából elidegenedik az emberektől. A mimóza magának való.

Vacsorához terítenek. A panorámaablakból látszik a távolodó táj, ahol a zöld erdőket megszakítja az ázott gabona, az összetapadt kalász, a dőlt hajkoronák. Amint szárazabbá válik az idő, felégetik a tarlót: a falusiak lépésről lépésre maguk után vonszolják a tüzet. A mező felett feketeség gomolyog, nyárvégi füstoszlop, mely folyamatos átmenetet képez föld és ég között. Füstre fűzött világ.

A verandán gyomlálók, kitépem a petúniák közé ültetett gyermekkarokat. Anna, a vékonytestű menekülő, dacol az emeletnyi magassággal, s átlép a virágok felett. A petúniák egyedül maradnak, liláságuk, fehérségük egykedvűen ingadozik.

Vihar előtt kimegyek a terebélyes platánhoz. A platán asszony módra rázza testét, alatta érzem az állati erőt. Ki vagyok szolgáltatva az ezüstszürke királynőnek. A villám telibe találja. A hamvasztó áram egyenes vonalban halad, de mikor a gyökerekhez ér, még elég tartalékkal rendelkezik, mert egy pillanatra megtorpan, s azon tétovázik, melyik gyökérben folytassa. Búcsúra nem marad idő, csak pillantásra a megfeketedett tarlón.

A fúga

A fúga beavatás, misztérium és elvárás, no és nem utolsósorban futás. Délután mellé ültettek, hogy megismerjem. A hangversenyterem nyolcadik sorába. Fejét a tenyerébe temette, és figyelt. Mérlegeltem a súlytalant: figyelni kell. Misztérium? Minden bennem zajlik, kifelé semmi nem hallatszik. Nem lehet szórakozottan hallgatni. Futni kell, ahogy régen tettük, a villamos után. A fúga és én egymás mellett futunk, majd felugrok az utasok közé.

Hogyan boldogul a vers?

A sorokat egymáshoz préselni, a betűket szóra bírni! A testmeleg bizonyosság, a vércsepp betű és a hófehér sorközök egymást nyomják, mögöttük áll a vágy, a féltékenység, a halálfélelem. Hogyan boldogul a vers annyi idő

80 után a torkomba zárva? A remény és aggodalom átkarolják egymást, nem őriznek a percből semmit, hálójukon nem akad fenn maradandó.

A híres szonettek harmada elfeketült, a titokzatos hollófekete szem, a dróthaj, a tinta, áthangolta a szavakat. A csend kifeszítette a homokszín lobogót, a paripa füle kibújtt a posztó fejevédőből, a ló homlokáról kibomlott a sörény.

Az éhes festő – aki színész is – a feketét minden másnál is sötétebbnek tudta, mert az a saját keserűségéből jött. A sorok, homokra szórt hangyák, elgurultak a földön.

Mi történik, ha egy sor eltűnik? Ha tetteimben sötét vagyok, az ítélet megörökíti. Az igazi ékszer egyszerre sötétül és világosodik. A nyak és a csukló visszanyerik elveszített melegüket.



Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Kontor Enikő és Nádor Tibor közös kiállítása, az *Inter*, sok szempontból rendkívüli együttműködés, ezt látni fogják hamarosan: képtárgyak és kerámiatárgyak teremtenek maguk köré és körénk-közénk nagy erővel bíró tapasztalati tereket. Mondanám, csak a valósághoz mérhető erejüket. És rendkívüli abban is, hogy egy renden kívülit, egy la-

Kicsák Lóránt 81

KONTOR ENIKŐ ÉS NÁDOR TIBOR *INTER* CÍMŰ KIÁLLÍTÁSA ELÉ

ikust kértek fel a megnyitó beszédre. Arra gondoltam, ez fontos része lehet ennek a vállalkozásnak. Nem azt az elcsépelet gondolatot vetném fel, hogy szakítani akartak a megszokott formákkal, a sémákkal. Vagy ha igen, akkor ez nem korlátozódik arra, hogy a művészeti élet kanonikus-intézményi formáit (mint például egy kiállításmegnyitó) bolygatják fel, hanem szakítanak az alkotói tevékenységben megcsontosodott sémákkal, a befogadótól az alkotókra erőltetett kategóriákkal, vagy a befogadók művészetélvezeti szokásait, gondolkodását és érzésvilágát megszabó sémákkal is. Nem magában állt tehát az ötlet, hogy jöjjön egy kívülálló, és hozzon valami szokatlant a mai estébe, egy másfajta gondolkodás és tapasztalás révén mérje fel és kontextualizálja az alkotásokat.

De ha ettől azt is remélték, hogy nem lesz naiv és primitív, amit mondok, hát ráfaragtak. Ezekről a tárgyakról semmi szakszerűt nem tudok mondani. De olyan elementáris erővel ragadtak magukkal, melyet filozófusként a művészet önmagából feltörő, eredendő erejeként értettem meg. Megértettem – mert részesévé tettek – valamit a teremtésből.

Ezért naiv és primitív, a művészi teremtés eredetében részesítő élményeket fogok megosztani Önökkel.

Az első találkozásom Tiborral. Tagolt, lassú, elmerengő beszédet tart a maga munkáiról, pontosabban alkotói tevékenységéről. A nehézségei, dilemmái, paradoxonai, lehetetlenségei válnak tapinthatóvá annak, mit jelent nem leírni műveket, beszélni róluk és az alkotásról, hanem szóba hozni, szóhoz juttatni egy élményt, látványt, tapasztalást, alkotást, művet. Mert a szóba hozás valójában – szóhoz juttatás. Egyszerre kell magunknak keresni s megtalálni a szavakat, és hagyni, hogy maga a dolog szólaljon meg, jusson szóhoz, hozza magát szóba. Látni és hallani, hogy egy alkotó, akinek élete a formaadás, akitől nem idegen a kalandozás a médiumok között, a szavakban

kevésbé bízik. Talán mert a nyelv, a szó engedi a legkevésbé fenntartani azt a helyzetet, amit a tevékenysége mottójává vált mondattal így fogalmaz meg: *A táj nem akar kép lenni, a kép nem akar táj lenni.* Holott nincs művészet, és – megelőlegezve a későbbieket – semmi nincs, ha ennek az esélye nincs

82 meg, és legalább nem indul el ez a körkörös-végtelen átlényegülés az emberben. Mert minden más csak innen értelmes: megállítani, kiját-zsani, ellehetetleníteni stb., hogy a valóság és az emberi megtapasztalása egymásba oldódva elveszítsék autonómiájukat. Meglehet, a szavak sokkal gyorsabban és közvetlenebb módon ragadják el, és mint a legabsztraktabb, legformálisabb szimbólumok, teszik sematikussá az élményt.

Holott a kiküzdött szó és a teremtett forma ugyanaz.

Rögtön ezután, nagyon kíváncsi voltam, milyen kiállítás születik ebből az ars poeticából, megnéztem az előző Artus-beli kiállítását. Itt éltem meg azt az elemi erejű tapasztalást, amiről ma is beszélni szeretnék. Akkor jobb híján úgy fogalmaztam meg magamnak, hogy elkezdtek élni a képek, kifényesedni, kiszínesedni, pillanatról pillanatra mást mutatni. Most így mondom: LÁTNI ENGEDTEK, LÁTTATTAK. Ez a képekhez lényegileg hozzátartozó MŰVELTETÉS különös mozgalmasságot adott a síkba simuló, bekeretezett, kifeszített, kimerevített felületeknek. Vibráltak, hullámzóttak, elmélyültek, vittek magukkal, keresztül-kasul, addig rejtett dimenziókban végtelenné tárult világukba. Nem a képekbe láttam bele egy világot, hanem a képek engedtek bepillantást a világukba, abba a felfénylő létezésbe, ami a tárgy, a kép, a művészet, a művész, az alkotás és az elidőző tartózkodás világa volt. Nem tudom, akar-e a táj kép lenni és a kép táj lenni, de a világnak mindig meg kell képződnie, s már mindig meg is képződött, és minden kép mindig világokat őriz és nyit meg. Értik, hogy a kép minden, ami formát ad a formátlannak, ami, hogy legyen, magát alakítja formára vagy keresi magának a formát. A művész a világgépződés alkímistája. Nem az első, és nem is az egyetlen: társakként egy nagyobb teremtő társai mind. Nézzenek körül: a sár, a tűz, a hamu a világteremtés közege, a tárgy pedig a megképződő világ.

Ezek a tárgyak itt: világok. Világok önmagukban, és együtt dimenziókat nyitnak meg, melyekben elidőzhetünk, vagyis létezni tudunk, azaz világban lenni. Úgy lenni a világukban, mintha a valóságban.

Talán ezért vagyok ma én a kiállítás megnyitója. Egy filozófus számára a világgá-létesülés az alfa és az ómega: a világ létének titka hívja, ösztönözi gondolkodásra, a megértés vágya hajtja, ehhez keres szavakat, nem csupán leíró, hanem világgépző szavakat, melyek a szó szoros értelmében szóba hozzák és szóhoz juttatják azt, ami van.

Ezért művészet a filozófia és ezért filozófia a művészet.

Nos, ezt elmondani semmiből sem tart, de megcsinálni és elérni! Látni a megmutatkozót és láttatni a levőt! Világgá tenni, ami van. Ehhez nem landoló küzdelem kell.

Kiküzdött világok ezek a tárgyak, és nem csak az alkotás tüzeiről és égető kínjáról beszélek, a mindig kevés levegőről, az erőt emésztő bizonytalanságokról, a kínáló és elejtett utak kudarcairól (ezek nyomát a kiállításon minden alkotás elének tárja), a mindig visszamaradó hamuról, a mulandót előlegző hamvokról, az itt-ott beálló hiányokról, hanem arról a teremtő erőről, mely az anyagot a világ részét képező tárggyá alakítja, melyben, és sehogy máshogy, létezhet csak maga a világ is.

A mostani kiállítás képeivel először Tibor műtermében találkoztam. Mutogatott, beszélgettünk, fürkészett, míg én feszengettem e miatt a felkérés miatt.

De azon kaptam magam, hogy nem tudom levenni a szemem a képekről.

Nehogy gyorsan azt gondolják, azért, mert felkeltették az érdeklődésemet, ne adj' isten, szépnek találtam volna őket. Nem múlt rajtam semmi. Nem engedték a tekintetemet, nem engedték el, és nem engedték elkalandozni sem. Közéjük tartozóvá tettek.

És most, látva az itt egymásra talált tárgyakat, Enikő mindig születőben lévő, a keletkezésből kiemelkedő, és jelenlétükben magukon túlcsorduló kerámiáit és Tibor keretekből kilépő panorámaképeit, állva a terükben, még a lábam is földbe gyökerezik. A megragadott pillantás és a földbe gyökerezett láb, azt hiszem, az igézettség állapotának jelzői. Igézők ezek a tárgyak, és csak azt érzem: jó itt lenni, közöttük.

Hogy ez nem sajátosan ezekre a tárgyakra érvényes, hanem a műalkotás lényegéhez tartozik? Nem bánom. Végre elmondhatom: láttam, és megéltem műalkotásokat. Naivan és primitíven, a keletkezésüket nem elrejtőn elhagyó, hanem nyíltan hirdető jelenlétükben. A végesség szépségében, a lét egyedül tapasztalható módusában. A tárgyak az időtlenben érnek az alkotás tüzeiben kimerevedett formákban, de az esetleges részletek, a köztés tereken elhintett hamu, és bennük az emberi lábnyomok – a végesség szépségét hirdetik.

Kiküzdött szépek ezek a tárgyak.

A szépség új meghatározását kívánják.

Nem lehet az eszményi szépre hagyatkozni, az anyagon megjelenő formára, mert itt az anyag hozza létre a formát, amiben maga formálja meg magát (az alkotó legnagyobb meglepetésére és csodálatára), a szépség anyagsága és az anyag szépsége elválaszthatatlanul mutatkozik meg.

Az érdek nélküli szépség pedig eleve értelmezhetetlen, és nemcsak ezeknek a tárgyaknak az esetében, de általában a művészi tárgyakban is. De ezekben különösen. A vizsgaanyagának is unalmas és érdektelen meghatározás olyan korban született, amikor a művészet és műtárgy az időtlen, 84 örökkévaló eszményi megjelenítéseként értelmeződött. Mint más területen is (ismeret), elrejtve, de nem kiiktatva az alkotó és a szemlélő minden ízében véges, vagyis testi jelenlétét, a mű keletkezését, eseményszerűségét, a teremtés, a befogadás és a jelenlét eseményeit.

Ma, amikor ezeket a dinamikus tapasztalásokat nem csupán előhozni szeretnénk az elfedettségből, de a művészi teremtés ennek a sokrétű eseményszerűségnek az előidézéseként bontakozik ki, az alkotó és a befogadó közvetlen, hús-vér, anyagi, véges, testi-lelki-szellemi részvétele az érdekek megannyi impulzusával nem csak kíséri, de hajtja a művészeti folyamatokat.

Ezek az alkotások engem eddig mindennél jobban megmártottak az anyagba öltözött szépség és a széppé formálódó anyag, a küzdelmes alkotásba bevonó, ígész befogadás tapasztalatában. Azzal, hogy nem elrejtteni, és még csak nem is megmutatni, de exponálni szeretnék az eleven jelenlétbe gördülő keletkezés mozgását, sodorva magukkal alkotót és nézőt, a közös részvételben kiküzdött szépség tárgyai.

És amikor mindenki tette a maga dolgát, külön-külön a műterem, a műhely izgalmas, de mindig bizonytalanul tartó magányában, egyszer csak megszületett az ötlet a közös kiállításra, amiről alig lehetett valamit előre gondolni, tudni meg semmit. Mit kezdenek a térrel, a hellyel, és főleg egymással, a közöttel? Hát nézzék és lássák! Kiküzdöttségükben hogyan szelődülnek egy semmihez sem fogható harmóniává, az emberi felfogásban összeférhetetlen és összeegyeztethetetlen sokféleség hogyan teremti meg azt a feszültségteli harmóniát, ami egyszerre visz vissza a közös eredet egységébe, és vetít előre egy mindeneket elrendező nyugalmat.

Eleve adott harmónia vagy beteljesedő egység a kiállítási kompozíció? Mindegy is. Érezzük, hogy nem csak egy helyen, hanem együtt vannak most ezek a tárgyak, és mi is együtt lehetünk velük. És jó itt lenni közöttük, időzni egymás társaságában. Végre semmi mást nem kell tenni, mint lenni. Ellenállhatatlanul.

Inter esse.

Köszönjük, Enikő, köszönjük, Tibor.

ÁTTERJESZKEDÉS

„Észlelésünk szerveződése egy nálunk sokkal nagyobb szerveződésbe való illeszkedés. Ez a nálunk nagyobb szerveződés pedig nem valamiféle misztikus hatalom, hanem az eleven lét, vagy ha úgy tetszik a (nem naturalista módon felfogott) eleven természet.”¹

„Az az oppozitorikus, sőt hierarchikus viszony, ami a szubjektumok közötti kapcsolat és a szubjektum-objektum közötti kapcsolat között áll fenn, immáron tarthatatlanná válik.”²

Amikor Nádor Tibor arra kér, hogy írjak vagy beszéljek egy kiállítás képeiről/tárgyairól, soha nem gondolom, hogy nekem arról kellene mondanom valamit, hogy minek látom őket, vagy mit látok bennük, ne adj’ isten, hogy milyen okosság mondható róluk. (Értelmezsem? Elhelyezzem? Értékeljem? A legtávolabbról sem. Semmi esetre sem.) Ilyenkor mindig azt próbálom megfogalmazni, hogy épp most, épp ezek a képek/tárgyak mire tanítanak, mit adnak, mit mutatnak meg számomra. Megpróbálok valamilyen módon beszámolni arról, hogy mi történt közöttünk.

És ez a „közt” az, ami most különösen kíváncsivá tett. Nádor Tibor, Kontor Enikő és az általuk létrehozott alkotások.

Ha a fenomenológia a tapasztalás folyamatára való reflexió, akkor adja magát, hogy ezen az úton indulva bízhatok abban, hogy a képekkel/tárgyakkal való találkozásaimról beszámolhatok általa. Mit jelent a műalkotásokkal, és éppen Nádor Tibor és Kontor Enikő alkotásaival való találkozás mint tapasztalat? Erről igyekszem megfogalmazni most is valamit.

És mikor ezt próbálom megérteni és leírni, szinte kivétel nélkül mindig Maurice Merleau-Pontyhoz, a számomra legizgalmasabb fenomenológushoz fordulok, tőle kapok ehhez segítséget. Az, ahogy ő látta a művészetet, különös tekintettel a festészetre, a festőre és az ő tevékenységére, radikálisan megváltoztatta az erről való gondolkozásunk kereteit.

Azt az alaphelyzetet akarta ugyanis felrobbantani, hogy két térfélen zajlik a látás, az észlelés, a műalkotás befogadásának folyamata. Hogy van az,

aki néz, és van az, amit néz. Ehelyett az észlelés mágiájáról beszél, amelyben a testem és a dolgok között rejtélyes összefonódás valósul meg: „A szemmozgásaim a dolgok mozgásaival és kontúrjaival egyesítenek. Az észlelés mágiájában megvalósul ez a rejtélyes összefonódás testem és a dolgok között. A testemet átadom és kiszolgáltatatom a dolgoknak, hogy beleíródhassanak a húsomba, hogy közölhessék velem sajátos minőségüket. A látásom az érzékelhetőnek ez az önmagára göngyölődő redője, önmagát kimélyítő központi ürege. A látó és a látható, a tapintható és a kitapintott egymással szembefordított tükrök végtelen rendszerét alkotják, és az észlelés során én ebben a rendszerben bolyongok.”³ A festészetre éppen ezért az észlelés paradigmaticus eseteként tekintett. Ahogy a festő lát és láttat, abban látta az észlelés tényleges természetének leírhatóságát megmutatkozni, és ezért is gondolta, hogy a filozófusnak tanulnia kell a festőtől: „A festőtől például meg kell tanulnia, hogy úgy nézze a dolgot, hogy a dolog is elkezdje nézni őt. Észre kell vennem, hogy nem pusztán testetlen megfigyelő vagyok, hanem magam is a láthatóság rendjébe tagolódom, én is látható vagyok, és a dolog láthatósága nemcsak rokonságban áll, hanem össze is fonódik az én láthatóságommal. A dolog bizonyos értelemben néz engem, nem úgy, mint egy másik ember, kívülről, szemtől szemben, hanem rejtett, láthatatlan, redők közé hatoló módon. Az új tapasztalat abban áll, hogy magam is észlelhető, sőt ténylegesen észlelt is vagyok [...]. Észlelhetőként része vagyok az észlelhetőség egészének, része vagyok ennek az átfogó valaminek, a hús-nak, ami azonban nem transzcendens hozzám képest, hanem átjár, bennem van, megformál, tagol.”⁴

Nem könnyed, nem magától értetődő számomra látni ezeket a képeket, tárgyakat, találkozásaink sokkal inkább feszültséggel teltek. Legszívesebben egyedül lennék velük egy darabig. Zavarban vagyok, mint amikor az ember megismer valakit, olyankor, amikor ennek tétje van. Épp csak elkezdjük érzékelni, hogy kivel is állunk szemben.

A kérdés mindig az, hogy megnyílunk-e egymásnak, látjuk-e egymást, látom-e őket? Az első pillanat megtörténik, eseményszerűen, élesen belevágva a köztünk húzóódó, a minket körülvevő térbe. És a feszült várakozásban kiderül, hogy van-e szemem a látáshoz. Hogy érzékelem-e őket. Ugyanakkor mintha a képtől/tárgytól is várnék valamit, nem elvárás ez, inkább bizakodás abban, hogy belőlük indul ki valami, ami által láthatóvá válnak számomra, hogy megszólítanak, mondanám, ha nem lenne annyira elhasznált a szó. Kétségtelenül zajlik valami, amelyben együtt vagyunk, az együttlét feszültségével és izgalmával, örömeivel.

És akkor vissza a kályhához, Merleau-Ponty izgalmas fenomenológiai vállalkozásához, hiszen segíthet érteni, hogy mi is zajlik ezekben a találkozásokban. Merleau-Ponty az észlelés fenomenológiájában beszél „a szubjektum

nézőpontjának és az objektum nézőpontjának meghaladásáról, illetve egy olyan közös magról, amelyben a kettő összeér, illetve még nem válik el.”⁵

És ez magyarázza talán azt is, hogy Nádor Tibor alkotófolyamatát látva mindig is az volt az érzésem, hogy a képein, a tárgyain a kép/tárgy az úr. S bár Kontor Enikővel nincs személyes kapcsolat, azt hiszem 87 talán ez az ő munkáit/az ő kezét is vezérli. Hogy az van, amit a mű akar. Hogy a mű fel- vagy kiszabadítása a művész dolga. Mielőtt még bármi elkezdődne, a várakozásban, a kíváncsiságban, a nyitottságban arra, ami eljön, és a meglepetésben, arra vonatkozóan, ami megszületik. A kép/tárgy létre akar jönni, illetve kérdés, hogy létre akar-e jönni, és ha igen, akkor az alkotó létre kell hozza. A művész előzékenyen és alázattal lehetővé tesz valamit a kép/tárgy számára. Vagy inkább a kép/tárgy és önmaga, illetve a kép/tárgy és nézője, a másik számára. Folyamatosan kísérletezik, hogy ezt a valamit előhívja.

Nádor Tibor képei nem maradnak már meg a síkban. A korábbi munkák (képállat és társai) kidomborodtak a síkból, formát alkottak. A mostani munkák között van, ami horizontálisan fut el, megnyúlik, kiterjed a síkban. Megzavarja, elveti a szokásos elrendeződést. A kép nem hasonlít a szokásos képszerűségre. Formát vált. (Miközben Nádor Tibor figyelmeztet, vagy inkább kér, hogy ne úgy nézzük, hogy követjük ezt a kiterjedést az elejétől a végéig, ne hosszában nézzük, hanem egyben. A tekintetünket nyújtuk meg, mert a kép máshogy akarja láttatni magát.) Van, hogy olyan színek és olyan helyeken bukkannak fel, ami meglepi a festőt. Nem is tudja, mit kezdjen vele. Féltre teszi, és várja, hogy a kép megszólítja-e. És aztán egy nap előveszi, és azt kérdi tőle: Hogyan tovább?

Nincs megnyugvás. A kísérletezés újabb formákat, színeket és anyagokat hív játékba. Nem ma kezdődött ez sem, de egyre nagyobb intenzitással vannak jelen a fára festett képek. A tábla-képek? A deszkaképek? A képalak, a képtest lázadása.

És aztán – váratlanul vagy mégsem – újra felbukkannak, visszatérnek a fák, a meggyfák, hogy tudjuk, minden egyszerre van jelen. A fa engedi magát festeni, hagyja képpé válni magát a festő által, Nádor Tibor pedig engedi, hogy a kép festesse meg magát általa. Talán ő sem tudja egészen pontosan, de sejti, hogy miért van ez így. Hogy valahol a vissza-visszatérő meggyfák, a csendéletek és a fatáblákon megjelenő jelenetek ugyanannak a megmutatkozásai, összeérnek, egy helyről fakadnak, ugyanannak a folyamatnak a különálló epizódjai.

A határozott irány: a képek tárgyakká válása. A 2024-ben a Vészkijárat Galériában *Alig tárgyak*, illetve a Ba'art Galériában *Hamu neszek* címmel megrendezett kiállítások (utóbbi Kontor Enikő kerámiáival) az interakció kísérletei.

Hogy a taktilis kulcsszó, hogy a képek/tárgyak anyaga fontos szerephez jut, erős hangot szólaltat meg mindkét művész munkáiban, az nem kérdés. Rétegek, sziták, göröngyök. És most a fatáblák. A fa beszívja a festéket. Magába fogadja a festő ötletét. Hordozza magán, amennyire neki tetszik.

88 És néha a kép lefut, lekúszik a képsíkról. Nem marad meg a helyén. Interakcióba akar lépni. Ő akarja vagy a festő akarja?

És most a képek, a képtárgyak újabb interakciót kezdeményeztek. Társakat hívtak. Robusztus, monumentális és mégis rendkívüli finomságú társakat. Tárgyakat, amelyek szintén nem akarnak megmaradni a helyükön. Kontor Enikő kerámiái mozognak, kitüremkednek, túlbujáznak saját kontúrjaikon. Közelednek, kinyúlnak felénk. Vagy csak egyszerűen elhagyják a nekik szánt szűkebb teret. Tértfoglalók, térben kimozdulók, terjeszkedők, nehéz jelenlétű kompozíciók. És hozzák az anyagot, a különleges módon megdolgozott, samottos kőcserepet.

Mit tanít nekünk ez a társulás? Mit a kép/tárgyak és a kerámiák? Kétségtelenül a tapasztalás kísérleti laboratóriumába léphetünk általuk. A két művész társulása maga is kísérlet, nem valamiféle megfogható, könnyen kimutatható párba rendeződés. A közös kiállítás ötlete határozott vonzalmon alapult, a festő és a keramikus, a kép/tárgyak és a kerámiák vonzották egymást, ők hívták létre a lehetőséget, hogy belépve ebbe a térbe valami olyasmit tapasztaljunk meg, amit a tapasztalás testi jellegeként írhatunk le.

A tapasztalás testisége, a tapasztalat eleveisége, amelyben a tapasztalatban keletkező értelem „nem is teljesen szubjektív és nem is teljesen objektív, egy köztes területen helyezkedik el, és köztességének pozitív értelme van.” Ezt írja Ullmann Tamás a Merleau-Ponty által kidolgozott fenomenológiáról: „a természettudományos-pszichológiai és a fenomenológiai megközelítés egy közös terület felé konvergál, ami a tiszta szubjektumok és a tiszta objektumok világán túl megmutatja azt a *harmadik dimenziót*, ahol aktivitásunk és passzivitásunk, autonómiánk és függőségünk már nem mond ellent egymásnak.⁶ A harmadik dimenzió fogalmának beiktatásával mint hibás metafizikai előfeltételt kívánja leleplezni a hagyományos elválasztást, a test és lélek éles különbségét, ami az embert két teljesen különálló részre szakítja, fizikai testre és spirituális lélekre, mivel ez számára a legelfogadhatatlanabb fogalmi elválasztás. Nem valami ténylegesen harmadik szféráról van szó, hanem az elválasztás előttihez való visszatérésről, az elválasztás felülírásáról, új kiindulóponttól. Az észlelés itt nem egy a többi fenomén közül, hanem példaszzerű és alapvető fenomén.

A Nádor Tibor és Kontor Enikő alkotásait bemutató tárlat tehát ennek megtapasztalására hív bennünket. Olyan aktív viszonyra hív ez a társulás, amelyben nem készen adottnak tekintjük a velük való találkozást, és ahol a saját bőrünkön tapasztalhatjuk meg kapcsolódásainkat, abban a közös

térben, ahol ők egymással és velünk is kapcsolódnak, a korábban leírt eleven tapasztalat, a tapasztalat testiségének módján. Ha ennek a tapasztalatnak egy újabb jellemzőjét keressük, fontos lehet hangsúlyozni passzivitás és aktivitás feloldódását ebben a folyamatban. Amikor ezeket a műalkotásokat látjuk, észleljük, nem egy kész tárgynak (világnak) a passzív letapogatása zajlik, hiszen „nincsenek készen adott dolgok és dologi összefüggések, az eredendő észlelés szintjén a világ mindig befejezetlen, és sohasem teljesen meghatározott. Az észlelés tehát maga is alakítja ezt a világot.”⁷ Az ilyen módon felfogott észlelésben Merleau-Ponty szerint nincsenek szilárd, stabil, kitüntetett pozícióink: „sem a szubjektum, sem az objektum, sem az ember, sem a tárgyak, sem a látó, sem a látott, sem a fa, sem a fát néző festő nem rögzített, állandó, örök helyet foglalnak el ebben a térben.”⁸

Merleau-Ponty kitüntetett szerepet tulajdonít a művészi alkotó tevékenységnek, amely adalékokat, akár példát is ad arra, hogy milyen módon lépünk (lépjünk) kapcsolatba a feltárlukozó világgal. A művészi alkotó tevékenységről mondja, hogy ebben aktivitás és passzivitás kibogozhatatlanul egybefonódik, és talán éppen ezért képes a festészet a mindennapok tapasztalatát felfüggesztve visszatérni az eredeti látáshoz, egyfajta testi reflexióként, és „ilyen módon mutatja meg nekünk a világ elfelejtett dimenzióit”⁹.

KIAZMUS

„...nem tudni már, ki az, aki lát és akit látnak, ki az, aki fest, és akit festenek”.¹⁰ Merleau-Ponty kései filozófiájának egyik legizgalmasabb fogalma a kiazmus, szubjektum és objektum, az alany és a tárgy, a látó és a látott felcserélődése. „*A fák néznek engem*” – Klee híres mondata – egy kiazmatikus kapcsolat, írja Popovics Zoltán, de hozzát teszi, hogy ez nem feltétlenül és nem pusztán kiazmus, hanem sokkal inkább egy más természet(fogalom) – ami felől a kiazmus is érthetővé válik.¹¹

A kiállítás köszöntéséül álljon most itt egy részlet Popovics Zoltán *A fák néznek engem. A kései Merleau-Ponty természetfogalma* című gyönyörű írásából, amelyből a kiállítás címe is született: „Az az oppozitorikus, sőt hierarchikus viszony, ami a szubjektumok közötti kapcsolat és a szubjektum–objektum közötti kapcsolat között áll fenn, immáron tarthatatlanná válik. Merleau-Ponty a természetről egyszerre gondolja, hogy az valamilyen ‘interszjektív’ és ugyanakkor ‘inter-objektív’ tapasztalat.”¹² Barbaras Merleau-Pontyt értelmezve ugyanígy ragaszkodik ahhoz, hogy nem külön kell kezelnünk az inter-szjektivitás (az én és a másik) és az inter-objektivitás (szubjektum–objektum) kérdését, hanem egy olyan interszjektivitást kell

elképzelnünk, mely a tárgyakon keresztül (is) inter-szubjektív.¹³ Sőt – megfordítva – a másik inter-szubjektív tapasztalata is legalább részben egy tárgy-tapasztalat, egy inter-objektív tapasztalat is. Avagy a másik idegensége a másik szubjektumot is de-szubjektiválja. Tehát leszögezhetjük, 90 Merleau-Ponty kései szövegeiben már nincs egy oppozitorikus, hierarchikus inter-objektív tárgytapasztalat és egy inter-szubjektív alteritástapasztalat. Már eleve a másik szemével (is) látok. Ahogyan a másik – a passzivitás okán – legalább részben tárgyszerű is. Fa-szerű is. A természet ebben a köztes, „hely nélküli”, „transz-”, „meta-spaciális”, szubjektum és objektum oppozitorikus-hierarchikus viszonyát immáron nem ismerő, tempospaciális, kiazmatikus térben működik. Abban, amit Barbaras egyszerűen „inter”-nek nevez.¹⁴ Abban a térben, ami – mondhatnánk – az inter-szubjektív-objektivitás avagy az inter-objektív-szubjektivitás tere. Ahol a fák megmozdulnak, rám néznek, az ember pedig kővé dermed a rá irányuló tekintet nyomán. Az objektum a szubjektumra kezd hasonlítani, a szubjektum viszont objektumszerűvé válik. Mintegy helyet cserél egymással az én és a másik, az ember és tárgy, az élő és az élettelen. A természet maga ez a mediális, köztes tér, az inter-, a hely-csere, azaz a kiazmus tere. Ahol már nem is pusztán az én és a másik egymásban való „megtestesülése” [incorporation], ahogyan nem is a dolgok megismerése, észlelése a tét, sokkal inkább az én és a másik és a dolgok kölcsönös „átterjeszkedése” [empiètement] egymásba.¹⁵ Ahol a természet már nem valami (élő vagy élettelen, szubjektum- vagy objektumszerű, ilyen vagy olyan stb.), hanem épp ezek között a jól meghatározható valamik közötti *meghatározatlan, köztes, átmeneti* tér. Merleau-Ponty kifejezésével maga az „átjáró”/a „passzázs” [passage].¹⁶

¹ ULLMANN Tamás, *A francia fenomenológia kialakulása és Merleau-Ponty észleléselemélete*, Metropolis, 2004/3. <https://metropolis.org.hu/a-francia-fenomenologia-kialakulasa>

² *Uo.*

³ Maurice MERLEAU-PONTY, *A látható és a láthatatlan*, ford. FARKAS Henrik, Bp., L'Harmattan, 2007, 165.

⁴ ULLMANN Tamás, *A láthatatlan forma: Sematizmus és intencionalitás*, Bp., L'Harmattan, 2010, 327.

⁵ *Uo.*, 328.

⁶ ULLMANN, *A francia fenomenológia kialakulása...*, i. m.

⁷ *Uo.*

⁸ POPOVICS Zoltán, „A fák néznek engem”: A kései Merleau-Ponty természetfogalma, 2024.

https://www.academia.edu/114343635/_A_f%C3%A1k_n%C3%A9znek_engem_A_k%C3%A9sei_Merleau_Ponty_term%C3%A9zetfogalma

⁹ ULLMANN, *A francia fenomenológia kialakulása...*, i. m.

¹⁰ Maurice MERLEAU-PONTY, *A szem és a szellem*, ford. VAJDÖVICH Györgyi, MOLDVAY Tamás = *Fenomén és mű*, szerk. BACSÓ Béla, Kijárát, 2002, 59.

¹¹ POPOVICS, i. m.

¹² MERLEAU-PONTY, *A látható és a láthatatlan*, 51, 59.

¹³ Renaud BARBARAS, *De l'être du phénomène*, Millon, 1993, 291, 303.

¹⁴ *Uo.*, 291.

¹⁵ Maurice MERLEAU-PONTY, *La Nature*, 346, 347, 344.

¹⁶ *Uo.*, 208, 346.



Homelō pa
thiasztsakk hisz'tek

Verát rummal, bumm.
Kinn ár psszt ...
Dada ízú must.

Emm leget vall,
a ki-be lla Donna,
lik. Ó pódium,
bakla vátheszi.

Erāt albumba.

Tessz szűk – vagy – bő.?

Árnika mondtá: „Na”.

Briós „nini a ...”

Pul bili árt s Atilla.

Grafit, kakti.
Rút a szag, Wien ária.
Digitális Bó Áron réme Dia.

Ká! Lent dúl a kan,
veled a perenn is,
ha ma melli dekor lesz,
fer a rumbumm.

Ki vár? Ni!

Anya, ghí vajak.

Ani, Lénu melle fika. Mér? Eteess!

Gél semmi, Umm túl kamarában,

na ja, cicimici. Fúga.

változatok

ars grammaticum

Weöres Sándor emlékére

*Sáry Lászlónak
és
Vidovszky Lászlónak*

I.

kotyogó kő egy korszóban
motyogó fő egy koporszóban

kotyogó kő korszóban egy
motyogó fő koporszóban egy

kotyogó egy kő korszóban
motyogó egy fő koporszóban

kotyogó egy korszóban kő
motyogó egy koporszóban fő

kotyogó korszóban kő egy
motyogó koporszóban fő egy

kotyogó korszóban egy kő
motyogó koporszóban egy fő

II.

kő kotyogó egy korszóban
fő motyogó egy koporszóban

kő kotyogó korszóban egy
fő motyogó koporszóban egy

kő egy kotyogó korszóban
fő egy motyogó koporszóban

kő egy korszóban kotyogó
fő egy koporszóban motyogó

kő korszóban kotyogó egy
fő koporszóban motyogó egy

kő korszóban egy kotyogó
fő koporszóban egy motyogó

III.

egy kotyogó kő korszóban
egy motyogó fő koporsóban

egy kotyogó korszóban kő
egy motyogó koporsóban fő

egy kő kotyogó korszóban
egy fő motyogó koporsóban

egy kő korszóban kotyogó
egy fő koporsóban motyogó

egy korszóban kotyogó kő
egy koporsóban motyogó fő

egy korszóban kő kotyogó
egy koporsóban fő motyogó

IV.

korszóban kotyogó kő egy
koporsóban motyogó fő egy

korszóban kotyogó egy kő
koporsóban motyogó egy fő

korszóban kő kotyogó egy
koporsóban fő motyogó egy

korszóban kő egy kotyogó
koporsóban fő egy motyogó

korszóban egy kotyogó kő
koporsóban egy motyogó fő

korszóban egy kő kotyogó
koporsóban egy fő motyogó



Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő: jasz.attila@ujforras.hu)

PAPP MÁTÉ (költészet rovat, zene online rovat)

REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)

SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,

SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ, REICHERT GÁBOR, SZÚCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,

KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT

JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 10 000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a TMJV József Attila Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.